

T.C.

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEKÖĞRENİMİN EKONOMİK BÜYÜMEDEKİ ROLÜ:

ENDONEZYA VE TÜRKİYE ÖRNEKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALDY MUHAMMAD ZULFİKAR

EKİM 2019

T.C.

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**YÜKSEKÖĞRENİMİN EKONOMİK BÜYÜMEDEKİ ROLÜ:
ENDONEZYA VE TÜRKİYE ÖRNEKLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALDY MUHAMMAD ZULFİKAR

DANIŞMAN

DOÇ. DR. GİRAY GÖZGÖR

EKİM 2019

ONAY

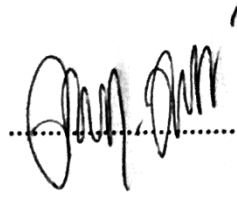
Aldy Muhammad Zulfikar tarafından hazırlanan ‘Yükseköğrenimin Ekonomik Büyümedeki Rolü: Endonezya ve Türkiye Örnekleri’ başlıklı bu yüksek lisans tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ İMZA

Tez Danışmanı:

[Doç. Dr. Giray GÖZGÖR]

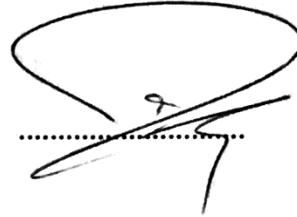
Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

[Prof. Dr. Ahmet KAVAS]

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

[Prof. Dr. Sadık ÜNAY]

Kurumu: İstanbul Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 31/Ekim/2019

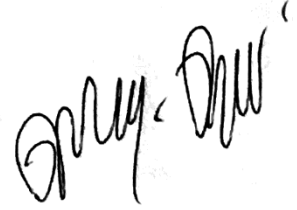
BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Aldy Muhammad Zulfikar

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı taahhüt ederim.

Doç. Dr. Giray GÖZGÖR

ÖNSÖZ

Öncelikle, yurtdışında okuyor olmama rağmen her zaman yaşam yolculuğumda bana destek olan anneme, babama ve aileme müteşekkir olduğumu belirtmek istiyorum. İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde tanıştığım her akademisyen buradaki çalışmalarım sırasında benimle çok fazla bilgi paylaşmış ve bana yardımlarını hiçbir zaman esirgememiştir. Özellikle, bu süreçte her zaman yardımcı olan danışmanım Doç. Dr. Giray GÖZGÖR'e ve ayrıca burada tanıştığım ve uluslararası öğrencilere gerçekten çok büyük destek veren Prof. Dr. Ahmet KAVAS'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Bir diğer teşekkürüm, Türkiye'deki çalışmalarım sırasında bana gerçekten yardımcı olan ve bu tezi bitirmek için çeşitli kaynakların araştırılmasında sonsuz destek veren arkadaşım Amdya Hisyam'a olacaktır. Son teşekkürüm ise hayatımda ve çalışmalarımnda karşılaştığım her konuda bana her zaman destek olan Ebru Konakçı'ya olacaktır ki; kendisi son ana kadar gerçekten bana yardımcı olan ve bu tezi tamamlamamda büyük rol oynayan kişidir, benim aşkımdır. Ayrıca bu tezin tamamlanması sırasında birçok anıyı birlikte paylaştığımız 'Mami Nico' ve 'Sista Ezgi' ye de teşekkür ederim. Unutmadan, öğrenim süresi boyunca da benimle çeşitli anları paylaşan ve İstanbul-Türkiye'de eğitim almamı sağlayan herkese de çok teşekkür ediyorum.

ÖZET

Günümüzde, küresel kalkınma olarak da bilinen uluslararası kalkınma, uluslararası ölçekte yahut genel olarak küresel bir hedef olarak gelişme düzeyiyle ilintilidir. Gelişmiş ülkeler için küresel hedef geleneği, çoğunlukla gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin küresel pazarda hayatta kalmasına, hatta dünyanın devlet sınırları dahilindeki entegrasyonu için desteklenmesine yardımcı olmaktadır. Ancak bugün, dünyanın gelişmekte olan bir bölümü uluslararası ekonomik meselelerde kilit rol oynamaya başlamıştır. Bunlar, diğer gelişmiş ülkelerle rekabet edebileceklerini gösterebilmekte ve ekonomik güçlerini kanıtlamaya çalışmaktadırlar.

Bugünlerde küresel ekonomik alanda, ekonomik büyüme, ülkelerin ekonomik göstergelerinde en çok izlenen husus olma özelliğine sahiptir. Ekonomik büyüme ile ilgili ilk literatür, süreci fiziksel sermaye birikimi ile tanımlamıştır. Bununla birlikte, 20. yüzyılın sonlarında ekonomiler, işgücü ekonomisinde belirlenmiş beceri / karakteristik bakış açısına göre işçilerin üretkenliğini arttırabilmek için standart bir yaklaşım olarak beşeri sermayelerini kullanmaktadır. Yükseköğrenim, hem şahıslar hem de işyerleri için beşeri sermaye yatırımının en önemli unsurlarından biri olarak görülen ve zaman ve maliyet bakımından beşeri sermayeye yapılan önemli bir yatırım şeklidir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ve Endonezya örnekleri esas alınarak yükseköğrenimin ekonomik büyümedeki rolünü tanımlamaktır. Bu son on yıl boyunca hem Endonezya hem de Türkiye, G20 üyesi ülkelere katılarak ekonomik güçlerini göstermişlerdir. Dahası, bu çalışmada bahsi geçen ülkelerin, yükseköğrenimin beşeri sermaye için bir yatırım aracı olarak nasıl kullandıklarını teorik ve pratik olarak incelenmektedir. Bu tezde, yükseköğretimin mevcut durumunu ve ekonomik büyümeyi birlikte açıklayarak, bu örneklerin eylemlerini nasıl açıkladığı analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beşeri Sermaye, Yükseköğrenimin Rolü, Ekonomik Büyüme, Türkiye, Endonezya

ABSTRACT

Currently, international development or also known as global development is concerning to level of development in international scale or as a widely global target. The tradition of the common goal of the developed countries is mostly helping to support the developing country or least developed country to survive on the worldwide market or even the integration of the world across the state border. However, today in some part of the developing world are starting to play a crucial role in international economic issues. Those can show their economic power to compete with the other developed countries.

Currently, economic growth is the most-watched for the economic indicator of the countries. The early literature on economic growth identified the process with the accumulation of physical capital. However, lately in 20th century the economies use of human capital as a standard approach in labour economics view of set skill/characteristic can increase worker's productivity. Higher education is a form of investment in human capital in regards to time and cost which is seen as one of the essential elements of human capital investment, both for individuals and for workplaces.

The objective of this thesis is to describe the role of higher education for economic growth in the sample of Turkey and Indonesia. Both Indonesia and Turkey during this last decade are showing their economic power by being the G20 member countries. Furthermore, we will examine theoretically and practically on how this countries role their higher education as an investment for their human capital. In this thesis, by describing the current condition of higher education and economic growth together will see how this sample explains their act of it.

Keywords: Human Capital, Role of Higher Education, Economic Growth, Turkey, Indonesia

İÇİNDEKİLER

ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİL LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
I. KALKINMA VE BEŞERİ SERMAYE	12
1.1. Kalkınma Aktiviteleri	14
1.2. Ekonomik Büyümenin Dinamikleri	16
1.2.1. Fiziksel Sermaye Seviyesi	18
1.2.2. Beşeri Sermaye Seviyesi	19
1.3. Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyüme Katkısı	21
1.4. Beşeri Sermayenin Eğitime Olan Katkısı	22
1.5. Ekonomik Büyümede Eğitimin Katkısı	24
1.5.1. Eğitim Seviyesi	26
1.5.2. Yükseköğrenimin Katkısı	29
1.5.3. İş Gücünün Niteliği ve Niceliği	30
1.6. Araştırmanın Amaçları	32
1.7. Çalışmanın Kısıtları	33
II. ENDONEZYA'DA YÜKSEKÖĞRENİMİN EKONOMİK BÜYÜME İLE OLAN BAĞLANTISI	35
2.1. Genel Olarak Endonezya ve Ülkenin Ekonomik Büyümesi	35
2.2. Endonezya'da Eğitime Katılım Durumu	41
2.3. Endonezya'da Beşeri Sermaye ve İşgücü	46
2.3.1. İstihdam ve İşsizlik	49

2.3.2. İşçilerin Eğitim Düzeyi.....	51
2.4. Endonezya’da Yükseköğretim Sistemi.....	52
2.4.1. Yükseköğretim Müfredatı.....	57
2.4.2. Mesleki Eğitim Merkezi (<i>BLK-Balai Latihan Kerja</i>).....	62
2.5. Yatırım Aracı Olarak Eğitim: Endonezya'dan Bir Örnek.....	68
III. TÜRKİYE’DE YÜKSEKÖĞRENİMİN EKONOMİK BÜYÜME İLE OLAN İLİŞKİSİ.....	72
3.1. Genel Olarak Türkiye ve Ülkenin Ekonomik Büyümesi.....	72
3.2. Türkiye’de Eğitime Katılım Durumu.....	77
3.3. Türkiye’de Beşeri Sermaye ve İşgücü.....	81
3.3.1. İstihdam ve İşsizlik.....	83
3.3.2. İşçilerin Eğitim Düzeyi.....	86
3.4. Türkiye’de Yükseköğretim Sistemi.....	88
3.4.1. Yükseköğretim Müfredatı.....	90
3.4.2. Mesleki ve Teknik Eğitim.....	93
3.5. Eğitimin Yatırımı Olarak: Türkiye'den Bir Örnek.....	96
SONUÇ.....	99
KAYNAKÇA.....	105

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BKH 2015	: Bin Yıl Kalkınma Hedefleri 2015
BM	: Birleşmiş Milletler
BMKP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
DB	: Dünya Bankası
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GYH	: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SKH 2030	: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri 2030
STEP	: Tedarikte Borsaların Sistematik Takibi
STK	: Sivil Toplum Örgütü
RİSTEKDİKTİ	: Araştırma, Teknoloji ve Yüksek Eğitim Bakanlığı (Endonezya)
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 25-34 Yaş Aralığında Bulunan Yetişkinlerin Oranı.....	79
Tablo 2. Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım Oranı(%).....	87

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Endonezya Nüfusu (1975-2017).....	36
Şekil 2. Endonezya Nüfusu (Erkek ve Kadın).....	36
Şekil 3. Endonezya GSYİH Büyüme Oranı (1976-2015).....	39
Şekil 4. Endonezya Nüfusu (Yaş Olarak).....	40
Şekil 5. Eğitim Düzeyine Göre Eğitime Katılım Durumu (Endonezya).....	43
Şekil 6. Endonezya İstihdam Oranı Artış Oranı.....	49
Şekil 7. Endonezya İşsizlik Oranı.....	51
Şekil 8. Endonezya İşsizlik Oranı (Eğitim Geçmişi).....	52
Şekil 9. Endonezya'nın Yüksek Öğretimin Kurumu Tipleri Sayısı, 2018.....	69
Şekil 10. Türkiye Nüfusu (1975-2017).....	74
Şekil 11. Türkiye Nüfusu (Erkek ve Kadın).....	74
Şekil 12. Türkiye GSYİH Büyüme Oranı (1976-2015).....	76
Şekil 13. Türkiye Nüfusu (Yaş Olarak).....	76
Şekil 14. Eğitim Düzeyine Göre Eğitime Katılım Durumu Türkiye.....	81
Şekil 15. Türkiye'de İşsizlik Oranları.....	83
Şekil 16. Türkiye'de İşsizlik Oranı (Eğitim Geçmişi).....	88

GİRİŞ

Son yıllarda, küreselleşme ve ekonomik serbestleşme ülkelerin kalkınmalarını teşvik etmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) ekonomik başarı için birçok temel standart belirlemiştir. Özellikle spesifik durumdaki gelişmekte olan ülkeler en yoksul olanların büyümelerini desteklemek için karmaşık bir problemle mücadele ederler. Yanlış eğitim ve sanayileşme politikaları gelişmekte olan ülkeler için, büyüme hedeflerindeki oranları elde etmelerine engel olabilmektedir.

BMKP, gezegeni korumayı sürdürürken yoksulluğu yok etmeyi hedefleyen ülkelerin, politikalarını, becerilerini, ortaklıklarını ve kurumlarını geliştirmesine yardım etmektedir. 2015'in sonunda, BKH kendisini 8 küresel faaliyetini tamamlamaya adanmış ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) 2030 kapsamında gelecek 15 yıl için 17 faaliyet belirlemiştir. BMKP çatısı altında 170 ülkede bunların uygulanmasına yardımcı olunmuştur.¹

Bugün, SKH'nin sürdürülen hedefleri; yoksulluğa ve açlığa son, sağlık ve refah, nitelikli eğitim ve toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su ve sağlık önlemleri, erişilebilir ve temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi, yenilikçilik ve altyapı, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları, sorumlu tüketim ve üretim, iklim eylemi, su altında yaşam, karasal yaşam, barış, adalet, hedefler için güçlü kurumlar ve ortaklıklardır.² Geçmiş projede (Milenyum Hedefleri); BKH'nin hedefleri yoksulluk ve açlığın azaltılması, evrensel temel eğitimin sağlanması, cinsiyet eşitliğinin sağlanması, çocuk ölümlerinin azaltılması, ana-çocuk sağlığının iyileştirilmesi; HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele edilmesi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirilmesi gibi problemler, gelişmekte olan ülkelerdeki en baskın problemler olarak tanımlanmıştır.³

¹ BMKP, <http://www.undp.org>, Erişim Tarihi: 3 Aralık 2017.

² BMKP, <http://www.undp.org>, Erişim Tarihi: 3 Aralık 2017.

³ BMKP, "Türkiye'de Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Kanalıyla – Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin Yerleştirilmesi", <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070424-1-1.doc>, Erişim T: Aralık 2017.

BKH 2015 standardında fakirlik ve eğitimsiz insanlar sorununu ortadan kaldırmayı küresel bir hedefe dönüştürmektedir. Bu kalkınmayı gerçekleştirmek için birçok ülkeye “ödevler” verilmiştir. Burada BKH’nin evrensel temel eğitimin sağlanmasından, SKH’nin kaliteli eğitim, düzgün iş, istikrarlı ekonomik büyüme, endüstri, yenilik ve altyapı gibi hedefleri altı çizilmesi gereken hedeflerindedir. Aynı zamanda ülkeler kendi kalkınma ve büyümelerini sağlamış olmalıdır. Kalkınma hedeflerinin tanımı, yaşam kalitesini yansıtan alternatif göstergeler oluşturmak üzere ortaya çıkmıştır.⁴

Kalkınma hedefleri, birlikte ekonomiyi gelecek için inşa etmek amacını gütmektedir. İstikrarlı bir büyüme için devletlerin beşeri sermayesini geliştirmeleri gerekmektedir. İşverenleri desteklemenin, günümüzde yenilik ve endüstri sektörlerinin büyümesinin başarısının anahtarı olduğu düşünülmektedir. Beşeri sermayesinin bir parçası olarak eğitilmiş bir nüfus, burada odaklandığımız ekonomik büyümeye erişmenin temel göstergelerinden biridir. Her sektörde doğal kaynakların keşfi sayesinde ehil insanlarla yayılan ekonomik canlanma, daha etkin üretim içindir. Yaşam kalitesi, halkın yoksulluğa karşı daha uzun bir hayat sürdürebilmesi ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesiyle ilgilidir. Yine geçmişte, ekonomik büyümenin kolay yolu olarak, birçok ülke doğal kaynaklarını işlemeye odaklanmıştır.⁵

Devletlerin ekonomik büyümeleri geleneksel olarak, gayri safi milli hâsıla (GSMH) ve gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH) ile ölçülmektedir. Bu noktada bazı alternatif ölçüler de kullanılmaktadır.⁶ Endüstri devriminden sonra üretim materyalleri insanların tüketimi için doğal kaynakları optimize etmeyi amaçlamıştır. Ama bunun için doğal kaynakları etkin bir biçimde işlemek ve de çevreyi temiz tutmak gerekmektedir. Ancak BMKP BKH 2015 programı doğal kaynaklardan ziyade, küresel problemlerden biri olan çocuklar için temel okuryazarlık probleminin çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir.

⁴ G. Dang and L. Sui Pheng, “Theory of Economic Development”, *Infrastructure Investments in Developing Economies*, Media Singapore, 2015, S:13.

⁵ G. Dang and L. Sui Pheng, “Theory of Economic Development”, *Infrastructure Investments in Developing Economies*, Media Singapore, 2015, S:13.

⁶ Investopedia, “Economic Growth”, <https://www.investopedia.com/terms/e/economicgrowth.asp>. Erişim T: Aralık 2017.

BKH'nin 2. hedefi küresel bir eylem olarak temel evrensel eğitim hedefine ulaşmaktır. Dahası, temel evrensel eğitim, insan beyninin gelişimi için önemli bir aşamadır. Okumayı öğretmek, muhakkak insanların daha fazla bilgi edinmelerine yardımcı olacaktır. Bu durum acilen temel evrensel eğitimin tüm dünyaya yayılmasını sağlamak için gerçekleştirilmelidir. BKH'nin verilerine göre son 15 yılda okula gitmeyen çocuk sayısı dünya çapında neredeyse yarı yarıya azaltılmıştır ve tahminlere göre bu rakam 2000'de 100 milyon çocuktan 2015'te 57 milyona düşmüştür.⁷ Bu başarıdan sonra bile BMKP ve ülkeler, işgücü performanslarının artabilmesi için bu eğitimleri desteklemeyi bırakmamışlardır. Kaliteli eğitim, SKH'nin 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi arzu edilen projelerinden birisidir.

Eğitim vererek insan beynini geliştirmek, insanın yeteneklerini ve kapasitesini en iyi şekilde kullanabilmesi için bir çözümdür. İnsan beyninin gelişimi bir şekilde ne kadar bilgi edinebildiğine ve onu sonrasında işleyebilmesine bağlıdır. Bu nedenle devletlerin, vatandaşlarına standart bir eğitim sağlamak için çalışmaları gerekmektedir. Böylece eğitilmiş kişiler ancak bilgi edindikten sonra yeteneklerini sergileyebilirler. Birçok eğitim kurumu vatandaşlara eğitim verebilmek için inşa edilmiştir. Sonuç olarak, insan beyninin geliştirilmesi, ülkeler için sermaye kaynağı oluşturmaktadır. Böylece eğitilmiş insanlar, ülkelerin gelişimine daha fazla katkı sağlamaktadırlar.

Ayrıca, beşeri sermayenin ülkelerin büyümesinde anahtar role sahip olduğu hipotezi literatürde mevcuttur. Schultz (1956) tarafından ilk defa öne sürülen bu hipotez, Hagen (1980), Denison (1985) ve Jorgenson (1988) gibi onu izleyen deneysel çalışmalarda incelenmiştir. Elde edilen bulgular beşeri sermaye yatırımlarının, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi endüstri devletlerinin ekonomik büyümesine önemli katkı sağladığını göstermiştir.⁸ Bugünlerde beşeri sermayesinin ekonomik büyümeyi desteklediği geniş bir biçimde kabul edilmektedir. Ancak eğitimin geçmişi (kalitesi) beşeri sermayenin bir özel konusu haline gelmiştir. Bilindiği gibi son yıllarda devletler

⁷ Birleşmiş Milletler, "The Millennium Development Goals Report 2015", New York, ABD, 2015.

⁸ S. Asefa and WC Huang, "Introduction (to Human Capital and Economic Development)", eds. Kalamazoo, MI: W.E. Upjohn Institute for Employment Research, 1994, S:1-10.

okullaşmayı yaygınlaştırmayı ve eğitim kalitesini arttırmayı kalkınmalarının temel merkezi haline getirmeye çalışmaktadırlar.

Okullaşma politikası, büyüme ve gelişmede beşeri sermayenin rolüne ilişkin araştırmaların en önemli saç ayaklarından birini oluşturmaktadır.⁹ Yaklaşık 50 yıl önce Gary Becker ve Jacob Mincer tarafından ortaya konan ve daha sonrasında küresel çapta literatürü etkileyen beşeri sermaye kavramı, birçok bilim adamına ilham kaynağı olmuştur. Birçok araştırmacı insan kaynaklarını içeren beşeri sermayenin, sanayileşme tecrübesinde, yenilik ve yaratıcılık gibi teknik araştırmalarda ve nitelikli işlerin bulunmasına yönelik etkilerini çalışmıştır. Eğitim sistemi, eğitim-öğretimin her aşamasında insan beynini daha iyi bir seviyeye getirmiştir ve insanların daha fazla bilgi ve tecrübe edinmelerini ve de daha yüksek eğitim-öğretim için onları teşvik edip yeteneklerini ve kapasitelerini geliştirmelerine etki etmiştir. Dolayısıyla eğitim, son 50 yıldır ekonomik iyileşmenin önemli bir faktörü olarak görülmektedir.¹⁰

Birçok bilim adamı, eğitimin ekonomik büyümeyi destekleyeceği sonucuna ulaşmıştır. Beşeri sermayesinin ülkelerin kalkınma sürecinde önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. BMKP'nin önceki projesi olan BKH 2015 ile evrensel temel eğitim ve ardından SKH'nin 2030 çalışması ile devam eden kaliteli eğitim meselesi bir problem olarak küresel çapta birçok ülke tarafından çözülmüştür. Eğitim, insanların daha çok bilgi ve tecrübe edinerek doğrudan insan beynine ve böylece hayatlarını geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Ancak gelecek planlarında ekonomik ve sosyal hayatlarını iyileştirmek, herhangi bir rekabette insanların yeterliliklerini belirlemek için yükseköğrenim de önem arz etmektedir.

Şu an ki durum içerisinde hükümetler, bilgi ve yeniliğin en uygun şekilde getirilmesi gereken büyük bir sermaye olduğunu kabul etmektedir. Devletin vatandaşlarına ülke çapında standart bir yükseköğrenim imkânı sağlayarak onların yeteneklerini geliştirmesi, nihayetinde muhakkak ki bilgi düzeylerini de yükseltecektir. Dahası, insanların beyninin

⁹ E.A. Hanushek, "Economic growth in developing countries: The role of human capital", *Economics of Education Review* 37, 2013, S:204–212.

¹⁰ E.A Hanushek and L Wößmann, "Education and Economic Growth", *International Encyclopedia of Education*, Oxford, Birleşik Krallık, 2010, Cilt:2, S:245-252.

bilimsel yenilikler için yaratıcı olmasına destek olacaktır. Üstelik son yüzyılda birçok devlet, vatandaşlarına sağlayabildikleri kadar yüksek eğitim vererek kapasitelerini ve kalitelerini geliştirmiştir.

İnsanlar kendi milletleri için “üretim kaynağı” olduğundan beri hükümetler vatandaşlarına daha iyi eğitim vermenin ülkelerinin varlık sebebi olduğuna inanmaktadır. Örneğin, Clark Kerr ekonomik refah ve rekabette bilginin önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir.¹¹ Buna göre, insanların ekonomik hayat standartlarında toplumsal bir rekabet söz konusudur. Birçok bilim adamı, beşeri sermaye ve ekonomik büyüme arasındaki teorik bağlantıyı kabul etmektedir. Dahası, eğitim geçmişi de ülkelerin ekonomik performanslarını doğrudan etkilemektedir. Birçok bilim adamının araştırma ve çalışmalarına göre ekonomik performansın belirlenmesinde beşeri sermaye bir kanıt teşkil etmektedir.

Beşeri sermayenin bir pay sahibi olarak kişisel eğitim yatırımının getirisini analiz etmeye çalışmak yerine, bu tez, spesifik bir araştırma konusu olarak işgücünün yükseköğrenim bilgi düzeyine veya eğitim geçmişine olan bağlantısına odaklanmaktadır. Hükümetlerin; bireylerin çalışması, araştırma yapması, yenilikler yapması ve bilgi düzeyini geliştirmede eğitim kurumlarının merkezi bir noktada yer aldığını fark etmesinden bu yana, tüm bu faktörler iş gücü piyasalarına ait değişkenler açısından önem arz etmeye başlamıştır.

Ekonomik büyüme için ürünlerin verimli ve kaliteli olmasına ve pazar alanlarının gelişmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada, yükseköğrenim teknolojik yenileşmeyi, satış ve pazarlama işlerini, hükümet liderlerinin yetiştirilmesini ve hatta insan beyninin gelişimini sağlamaktadır. Günümüzde hükümetler sadece yeni bilgi ve tecrübe edindirmek için değil, çalışma için belirlenen spesifik beşeri sermaye hedeflerine de odaklanmaktadır. Temel olarak yüksek eğitim kurumları, mal ve hizmetler karşılığında kaynakları kabul eden ve tüketen ekonomik aktörlerdir.¹²

¹¹ J.E. Lane, “Higher Education and Economic Competitiveness”, *Universities and Colleges as Economic Drivers: Measuring Higher Education's Role in Economic Development*, 2012, S:2.

¹² J.E. Lane, “The Diversity of University Economic Development Activities and Issues of Impact Measurement”, *Universities and Colleges as Economic Drivers: Measuring Higher Education's Role in Economic Development*, 2012, S:34.

Üniversiteler ve yüksekokullar, eğitim ödemeleri, yaşam maliyetleri, ziyaretler ve diğer ekonomik aktiviteler için öğrenci ve ebeveynlere hizmetler sunmaktadır.¹³ Yükseköğretim kurumlarında insanlar daha fazla detay ve karmaşık bilgiler içeren birçok spesifik konuyu öğrenebilir. Bireylerin eğitim seviyesi geçmişine yapılan vurgu dolayısıyla yükseköğretim, kamu ve özel sektör arasındaki ekonomik bağlantıyı desteklemektedir. Konuya ilişkin genel literatür, kişisel düzeydeki verileri kullanmış ve de eğitim, çalışma ve performans arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.¹⁴

Yükseköğretimin bir diğer rolü de ekonomik büyümeye katkı sağlamaktır. ABD, Birleşik Krallık, Avustralya ve diğer büyük ülkelerle ilgili temel gerçek, bu ülkelerin sadece istikrarlı bir ekonomiye değil, aynı zamanda dünyadaki en iyi ve popüler üniversitelere sahip olduklarıdır. Bir şekilde, bu ülkelerin insanların iyi eğitilmiş oldukları ve bunun da ülkelerinin ekonomik büyümesine katkı sağladığı söylenebilir. İnsan kaynakları alanındaki küresel rekabet sadece devletler üzerinde değil, aynı zamanda bireyler üzerinde de bir baskıya sebep olmaktadır. Ekonomik büyümeye olan desteğin en uygun şekilde sonuç verebilmesi için insanların bilgisi ve yetenekleri ile alakalı bir yükseköğretim programına yönlendirilmesi gerekmektedir.

Günümüzde yükseköğretim, ülke ekonomilerinin büyümesinde anahtar role dönüşmüştür. Dahası, üniversitelerin ve yüksekokulların devletin bireyleri için yükseköğretime olan katkısı, keşfedilmesi gereken temel husustur. Gelişmiş toplumlarda ekonomik büyüme için gerekli olan yalnızca yükseköğretim kurumlarının sayısı değil aynı zamanda kurumlardaki eğitimin kalitesidir. Ülkenin kalkınmasına olan katkısı nedeniyle bu durum, devletleri “etkin yükseköğretim standartlarına” odaklanmaya yöneltmektedir. Dahası, yükseköğrenimin ekonomik büyümeye ilişkin doğrudan etkisi özel olarak irdelenmesi gereken bir konudur. Ekonomik büyüme, kamu ya da özel sektör arasındaki ilişki, yükseköğrenimin etkisi dikkate alınarak incelenebilir. Bu husus da tezin temel amaçları arasındadır.

¹³ R.A. Wilson and G. Briscoe, “The impact of human capital on economic growth: a Review”, *Impact of education and training*, Luxembourg, 2004, S:27.

¹⁴ R.A. Wilson and G. Briscoe, “The impact of human capital on economic growth: a Review”, *Impact of education and training*, Luxembourg, 2004, S:29.

İş gücü piyasası küresel anlamda rekabet için daha çok verimliliğe ve ekonomik gelişmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada politikacılar, kalkınma için insan kaynaklarının oluşturulmasının kontrolünde kritik bir rol oynamaktadır. Ayrıca hükümetler, somut eylemler için daha çok ortam yaratmak amacıyla özel sektörle veya sosyal ortaklıklar ile işbirliği yapmak zorundadır. Ardından toplum içinde, birlikte çalışarak kaynaklarını bu kalkınma hedefini desteklemek için kullanmaları gerekmektedir. Sadece gelişmiş ülkeler değil ayrıca gelişmekte olan ülkeler de her sektörde daha yetenekli ve vasıflı çalışanlar elde etmek için gereken politikalarının çatısını oluşturmalıdır.

Teknolojik endüstriler ve hatta girişimcilik sektörü ekonomik gelişmeyi tetiklemektedir. İş gücü piyasası rekabet ortamında, sadece işinde yeterince yetenekli olan insanlar hayatta kalabilir. İş gücü piyasası rekabet ortamında gereken yetenekler, üniversiteler, yüksekokullar ya da diğer eğitim kurumları tarafından tanımlanacak ve bireylerin özel ihtiyaçlarını karşılayacak programlar ve kurslar ile kazanılabilir.¹⁵

Ekonomik gelişmeyi desteklemek için eğitilmiş çalışanlara ihtiyaç vardır. Ayrıca, bir iş gücü kalitesi standardına da gereksinim söz konusudur. G20 kuruluşu da üyesi olan ülkelere yönelik kalkınma hedeflerini tanımlayan bir gündeme sahiptir. Topluluk, dünyanın en büyük gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerine sahip üyelerden oluşmaktadır. Bugün küresel bir işbirliği modeli olan ve aynı zamanda Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi birçok uluslararası örgüt tarafından desteklenen G20, sürdürülebilir büyüme ve kalkınma entegrasyonu öncülüğünde küresel ekonomiyi geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Ancak son on yıllık bir süre zarfında, istikrarlı bir şekilde ekonomik büyümesini sürdüren çok fazla G20 üyesi ülke bulunmamaktadır. Ülkelerin erişmesi gereken birçok küresel kalkınma hedefi mevcuttur. Bu nedenle, bu tezde temel olarak eğitim ve ekonomik gelişme konuları ele alınmış olup aralarındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Özellikle, yükseköğrenimin ülkelerin ekonomik gelişmelerine olan katkısı incelenmiştir. Dahası, bu

¹⁵ J. Jacobs, "The Essential Role of Community Colleges in Rebuilding the Nation's Communities and Economies", *Universities and Colleges as Economic Drivers: Measuring Higher Education's Role in Economic Development*, 2012, S:191.

araştırma küresel ekonomide önemli yere sahip ve de on yıldan daha fazla süredir G20 üyesi olan iki gelişmekte olan ülkeyi örnek olarak ele almaktadır. Endonezya ve Türkiye, son on yıllık süre içerisinde G20 üyesi ülkeler arasında yer alarak iyi bir ekonomik performans sergilemiştir. Bu ülkelerin ikisi de ülkelerindeki ekonomik performansı destekleyen ciddi bir işgücüne sahiptir.

21.yüzyılın paradigmasında devletler için bilgi, öncelikli olarak dikkate alınmakta ve yükselen bir eğilim göstermektedir. Bu da ekonomik kalkınma stratejilerinin yükseköğretim kurumlarının eğitim stratejileriyle çok daha yakın ilintili olduğu anlamına gelmektedir.¹⁶ İki ülkede de yükseköğretimdeki ilerleme devlet tarafından sağlanmakta olduğu için Türkiye ve Endonezya arasındaki ekonomik büyümeye ilişkin mevcut durum daha detaylı incelenmelidir. Bu durum, GSYİH gibi ekonomik göstergelere rehberlik etmekte ve bu ülkelerdeki yükseköğretim kurumlarını ve işgücü miktarını belirlemektedir. Sonuç olarak yükseköğrenim geçmişini tanımlamak, bu değişkenin ekonomik büyümeye olan katkısını ölçmek hususunda yardımcı olacaktır.

Bireylerin bir okula devam etmeleri yahut bunun da ötesinde yükseköğretime katılmaları daha iyi bir bilgi düzeyine ulaşmalarına yol açmaktadır. Bu durum da bireylerin daha nitelikli çalışan olmalarını sağlamaktadır. Böylece, gelecek dönemde ülkelerinin ekonomik performanslarını arttırabilmeleri de mümkün olacaktır. Dahası, bu araştırma Türkiye ve Endonezya gibi demokratik ve çoğunluğu Müslüman olan benzer iki ülkeyi ele almak bakımından iyi bir örnektir. Türkiye ve Endonezya'nın yükseköğretim felsefeleri, bireyleri, ülkelerinin ekonomik büyümeleri için önemli bir varlık olarak tanımlamaktadır.

Ancak belirtmek gerekir ki bu iki örnek üzerinde inceleme yapmak ekonomik büyümede yükseköğrenimin rolünü anlamayı basitleştirmektedir. Aslında Türkiye ve Endonezya ekonomik büyümelerini daha yüksek bir seviyeye çıkararak G20 içindeki mevcut pozisyonlarını güçlendirmektedirler. Ayrıca her iki ülke de daha yüksek bir sıra elde edebilmek için, daha fazla eğitilmiş insan kazanmak ve yükseköğretimini geliştirmeye

¹⁶ D. F. Shaffer and D. J. Wright, "How Higher Education Institutions Are Working to Revitalize Their Regional and State Economies", *A New Paradigm for Economic Development*, ABD, 2010, S:3.

çalışmaktadır. Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti, Asya ile Avrupa arasında köprü görevi görmektedir. Türkiye, kuzeyde Karadeniz ve güneyde Marmara Denizi ile çevrelenmiş olup Ermenistan, Bulgaristan, Yunanistan, Gürcistan, İran, Irak ve Suriye ile ortak sınırlara sahiptir. Elde edilen verilere göre Türkiye 2018 yılı içerisinde neredeyse 82 milyon nüfusa ulaşmış ve yaklaşık 30 milyon çalışanı ile Avrupa'daki en büyük 3. işgücü ülkesi haline gelmiştir. Aynı zamanda, Türkiye'de 1 milyondan fazla nüfusa sahip 21 şehir bulunmaktadır ve tüm bu şehirlerin ekonomik büyüme ve sosyal kalkınmaya önemli bir destek sağladığı ifade edilebilmektedir. Tüm bu şehirlerde en az bir üniversite mevcuttur. Belki de daha da önemlisi İstanbul, nüfus bakımından Avrupa'nın en büyük şehridir.¹⁷

Türkiye, son 20 yılda vatandaşlarının yaşam kalitesini geliştirmede hatırı sayılır bir gelişme göstermiştir. Hatta "Daha İyi Yaşam Endeksinde" oransal olarak birçok komşu ülkeden daha iyi performans göstermiştir.¹⁸ Türkiye'de toplam nüfusa oranla çalışanların önemli bir yüzdesinin yükseköğretim mezunu olması, bu noktada temel değişkenlerden biri olarak ele alınmalıdır. Dahası, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) verilerine göre, ülkede 2006'dan beri 100 yeni üniversite açılmış ve bu sayı önemli ölçüde büyüyerek Şubat 2019 dönemi itibarıyla 203'e yükselmiştir. Yine Yükseköğretim Kurulunca açıklanan istatistiklere göre, Türkiye'de 2018-2019 öğretim yılında üniversitelerde, 7 milyon 740 bin 502 öğrenci eğitim almaktadır.

Aynı zamanda, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından pek çok uluslararası öğrenciye sağlanan devlet bursları, dünyada popüler burslardan biri haline gelmiştir. Dünyanın dört bir yanındaki öğrenciler, burs programları ile Türkiye'de eğitim alarak Türk eğitim sistemini deneyimlemeye ve de Türkçe öğrenmeye davet edilmektedir. *Türkiye Bursları*, lisans, yüksek lisans ve doktora gibi üç farklı seviyede uluslararası öğrencilere yönelik tasarlanmış olup tamamen devlet tarafından finanse edilen bir yükseköğretim burs programıdır.

¹⁷ <http://www.invest.gov.tr/ens/investmentguide/investorsguide/Pages/DemographyAndLaborForces.aspx>, Erişim T: Aralık 2018.

¹⁸ OECD, <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/turkey>, Erişim Tarihi: Aralık 2017.

Öte yandan Dünya'daki en büyük adalar ülkesi olan Endonezya'da yaklaşık 17 bin ada bulunmaktadır. Endonezya, 'RI' ya da Endonezya Cumhuriyeti olarak kısaltılmaktadır. Geniş topraklara sahip olup Güneydoğu Asya bölgesinde olan Endonezya, Malezya, Singapur, Filipinler, Avustralya ile komşudur ve Borneo Ada'sındaki Malezya ile Papua adasındaki Papua Yeni Gine ve Timor Adası'ndaki Doğu Timor ile de sınırı vardır.

Endonezya 1998 Asya Ekonomik Krizinden sonra, 2018'e kadar hızlı bir büyüme kat etmiştir. Bu dönemde GSYİH yaklaşık olarak yıllık temelde ortalama %5 artmış ve bunun sonucunda yoksulluk önemli ölçüde düşürülmüştür.¹⁹ Bununla birlikte, son yıllarda yavaşlayan büyüme, birçok açıdan sürdürülebilirlik ve kapsayıcı büyümenin sağlanması gerektiğinin altını çizmektedir.²⁰ Endonezya'da demokratik bir şekilde seçilen Başkanın ve Temsilciler Meclisi üyelerinin seçilmesi için her beş yılda bir seçim yapılmaktadır. Ekonomide hükümet, kuralları kontrol etmektedir ve bazen ekonomik bakış açısını değiştirecek şekilde politika değişikliğine de gidebilmektedir.

Aynı zamanda ifade etmek gerekir ki, son yıllarda Endonezya, bölgesel etki yaratan bir ülkeden uluslararası etki yaratan bir statüye ulaşmak için ekonomisini geliştirmektedir. Ülkedeki işgücü rakamlarına göre ülkede 2016 yılında 120,7 milyonluk işgücüne ulaşılmıştır (Indonesia Investments, 2019). Ülkede yaklaşık 260 milyon nüfus bulunmaktadır ve bu veri ile Endonezya dünyanın 4. en büyük nüfusa sahip ülkesidir. Dünya Bankası verilerine göre, Endonezya aynı zamanda işgücü olarak da dünyanın 4. en büyük ülkesidir (World Bank, 2019). Bunun yanında Araştırma, Teknoloji ve Yüksek Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2018 yılı itibarıyla 122 devlet üniversitesinde yaklaşık 2,5 milyon öğrenci öğrenim görmektedir.²¹

Türkiye ve Endonezya bugün MIKTA'da (Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avustralya) yeni bir inovasyon ortaklığı çerçevesinde birlikte çalışmaktadır. Küresel çerçevede, MIKTA, gelişmekte olan kurulu güç bloklarını bir araya getiren yeni bölgesel gruplardan oluşan ülkelerin katılımının yansımasıdır. Her ne kadar bu yenilikçi ortaklar

¹⁹ OECD, 2007. 'Active with Indonesia', S:11.

²⁰ OECD, 2007. 'Active with Indonesia', S:6-9.

²¹ Bu sayılara dini eğitim veren ve laik olmayan üniversiteler dâhil değildir. Bu kurumlar da dikkate alındığında sayı 3500'e yakındır.

küresel sahnede yerlerini yeni almış olsalar da, günümüzde sadece yakın çevrelerinde değil, aynı zamanda küresel yönetimde aktif katılımcılar olarak da önemli aktörler olmayı arzu etmektedirler. Bu tezin temel bakış açısı, bu iki ülkenin kalkınması ve küresel bir aktör olabilmesi için beşeri sermayenin gerekli olduğunu ifade etmektedir. Yine de ifade etmek gerekir ki bu iki ülkenin ekonomik büyüme performansları birçok faktöre de bağlıdır.

Kısacası bu tezde, beşeri sermaye faktörü göz önüne alınarak, bu değişkenin bir ölçütü olan yükseköğrenimin ekonomik refah üzerindeki etkisi incelenmiştir. Dahası, özel sektörde ya da kamuda çalışan iyi eğitilmiş işgücü sayısı dikkate alındığında, yükseköğrenimin ekonomik büyümedeki anahtar rolü gösterilmiştir. Bu noktada üniversite ve yükseköğrenimin devletlerin kendi ekonomilerinde ve de çevre bölgesel ekonomilerde etkileri söz konusudur. Türkiye ve Endonezya yükseköğrenimine ait dinamiklerin ekonomik büyüme üzerindeki rolü ve aralarındaki bağlantı bu tezin kapsamını oluşturmaktadır.

Bu noktada tezin ilk bölümünde beşeri sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki teorik ilişki ve literatür açıklanmaktadır. İkinci bölüm Endonezya ekonomisine ve beşeri sermayedeki değişkenlere odaklanmaktadır. Üçüncü bölüm Türkiye ekonomisi ve beşeri sermaye dinamiklerini ele almaktadır. Daha sonra ele alınan tüm bu veriler ışığında çalışma sonuçlandırılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KALKINMA VE BEŞERİ SERMAYE

Kalkınmanın hızlandırılması II. Dünya savaşının sonundan itibaren uluslararası hedeflerden biri haline gelmiştir. Savaşın yol açtığı yıkım, dünyanın birçok yerinde özellikle Avrupa kıtasında yalnızca insan yaşamında değil, aynı zamanda çeşitli kaynaklarda da büyük ölçüde kayıplara yol açmıştır. Savaşın en büyük kazananı ABD, Avrupa ülkelerine önemli finansal ve teknik yardım sağlamak için 1947-1949 yılları arasında Dışişleri Bakanı George C. Marshall tarafından “Marshall Planı” olarak bilinen belgeyi ortaya koymuştur. Bu planın temel amacı ekonomiyi güçlendirmek, ekonomileri stabilize etmek ve Avrupa'nın altyapısını yeniden inşa etmektir.

ABD'nin, Avrupa'nın yeniden inşasına destek vermesi birkaç yıl sürmüştür. Daha sonra Başkan John F. Kennedy (JFK), kalkınmayı hızlandırmak için yabancı ülkelere yardım etmenin, sosyal ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmekte önemli olduğunu ve bu husustan sorumlu bir kuruma ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Konu, 1961 tarihli ABD Dış Yardım Yasası ile büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Bu yasadan sonra, ABD Uluslararası Kalkınma Kuruluşu (USAID) oluşturulmuş ve daha önce birden çok sayıda yabancı yardım kuruluşu ve programı bir araya getirilmiştir. JFK ilgili konuyu şu şekilde ifade etmiştir:²²

“Yükümlülüklerimizden kaçış yoktur, bağımsız milletlerin, birbirine bağımlı topluluklardaki bilge bir lider ve iyi bir komşu olarak ahlaki yükümlülüklerimiz vardır. Yoksul bir dünyadaki en zengin insanlar olarak ekonomik yükümlülüklerimiz vardır. Artık dış borçlara bağımlı olmayan bir millet olarak kendi ekonomimizi geliştirmemiz yeterli değildir. Ve de politik yükümlülüklerimiz vardır, bu da özgürlük düşmanlarının karşısında yer almaktır.”

Gerçekten de uluslararası yardım, özellikle ajans kurulduğunda ve politikalara göre haklar elde edildiğinde, ABD hükümetinin dış politikası haline gelmiştir. Yaygın olarak ABD hükümetinin, ortaklarına kendine güvenmeleri gerektiğini ifade etmiş ve geliştirmekte olan

²² USAID, <https://www.usaid.gov/who-we-are/usaaid-history>, Erişim T: Aralık 2017.

ülkelerin kalkınma yolculuklarına öncülük edebilmeleri için destek olduğu belirtilmiştir. Dünyanın farklı yerlerinde ekonomik kalkınmayı desteklemeye yönelik çaba, birçok batılı ülkeye de daha iyi bir gelecek için birlikte çalışma konusunda ilham vermiştir.

Günümüzde küresel kalkınma olarak da bilinen uluslararası kalkınma, uluslararası ölçekte veya yaygın küresel bir hedef olarak gelişmişlik düzeyi ile ilintilidir. Bu noktada gelişmiş ülke, gelişmekte olan ülke ve az gelişmiş ülke sınıflandırmasının doğru yapılması önemlidir. Şimdilik; DB, BM veya herhangi diğer bir Sivil Toplum Örgütü (STK) açısından kalkınma hedefinin uygulanması için uluslararası hedefler ve araçlar bulunmaktadır. Tüm bu kurumlar, kaynaklarının planlanması, düzenlenmesi, koordine edilmesi ve kontrol edilmesi üzerinde çalışarak belirli hedefleri gerçekleştirebilirler. Gelişmiş ülkeler için küresel hedef, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin küresel rekabette hayatta kalmasıdır. Bu gruptaki ülkelerin küresel sisteme entegrasyonu için desteklenmesi temel amaçlardan biridir.

Gelişmiş ülkelerin küresel ekonomide daha fazla güce sahip oldukları ve küresel pazarlar ile daha fazla bütünleştikleri bir gerçektir. Günümüzde modern toplumun gelişmesinin de benzer nedenleri vardır. Bu durum, gelişmiş ülkeleri kalkınma ortamında diğer ülkeler grubunun önünde bir konuma getirmektedir. Ayrıca, BM Dünya Ekonomik Durumu ve Beklentileri verileri, mevcut ekonomik şartlara göre dünyadaki bütün ülkeleri üç geniş kategoriye ayırmıştır: gelişmiş ekonomiler, geçiş halindeki ekonomiler ve gelişmekte olan ekonomiler.²³ Ne yazık ki bugün, Afrika bölgesinde, Asya'da (Doğu Asya hariç) ve Karayip ülkeleriyle birlikte Latin Amerika'da gelişmekte olan ekonomiler hala bu sınıflandırmaya dâhildir.²⁴

Kapitalist sistemin getirdiği küresel pazarlar, birçok ulusun yaşamı açısından inkâr edilemez etkilere sahiptir. Gelişmekte olan ekonomiler kategorisindeki ülkeler, küresel piyasada bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Yine de gelişmekte olan ülkelerin bazıları uluslararası ekonomik meselelerde kilit rol oynamaktadır. Bu meselelerde, gelişmekte

²³ "World Economic Situation and Prospects 2018", Birleşmiş Milletler, New York, ABD, 2018.

²⁴ "World Economic Situation and Prospects 2018", Birleşmiş Milletler, New York, ABD, 2018, S:142.

olan ülkelerin diğer gelişmiş ülkelerle rekabet edebilmeleri için ekonomik güçlerini gösterebilmeleri mümkündür.

Gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomiye entegrasyona adapte olmaları, onları yalnızca “küresel hareketlerin takipçisi” haline getirmemektedir. Aynı zamanda ekonominin küresel olarak dengeli bir şekilde büyümesi için de bazı önemli adımlar atılmasına katkı sağlamaktadır. G20'deki gelişmekte olan ekonomilerin kayda değer bir kısmı, küresel ekonomiyi dengede tutan ekonomik büyümenin temelini oluşturmaktadır.

1.1. Kalkınma Aktiviteleri

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), kalkınmaya ilişkin göstergeleri iyileştirebilmek için dünyadaki insanların ekonomik ve sosyal refahlarını iyileştirme politikalarını teşvik etme misyonuyla daha fazla baskıyla karşı karşıya kalmaktadır. OECD; hükümetlerin deneyimlerini paylaşmak, ortak sorunlara çözüm bulmak ve ekonomik, sosyal ve çevresel değişime neyin neden olduğunu anlamak için birlikte çalışabilecekleri bir forum sunmaktadır.²⁵ Temel misyon şu şekilde açıklanabilir:²⁶

“Bugün, dünyanın dört bir yanındaki hükümetlere şunlar için yardım etmeye odaklanıyoruz: Piyasalara ve onları işleyen kurumlara duyulan güveni yeniden sağlamak; gelecekteki sürdürülebilir ekonomik büyüme için temel olarak sağlıklı kamu maliyesini yeniden kurmak istiyoruz. İnovasyon, çevre dostu "yeşil büyüme" stratejileri ve gelişmekte olan ekonomilerin gelişimi yoluyla yeni büyüme kaynaklarını teşvik etmek ve desteklemek, her yaştan insanın yarının işlerinde üretken ve tatmin edici çalışma becerilerini geliştirmelerini sağlamak hedeflerimiz arasındadır.”

Küresel entegrasyonun her geçen günkü hızlı hareketi, modernitenin ihtiyacından kaynaklanmaktadır. OECD tanıdan eyleme geçiş için bir adım atmakta ve bu ihtiyaç duyulan köprüleri küresel kalkınma çözümü yoluyla inşa etmek için çözümler üretmektedir.

²⁵ OECD, <http://www.oecd.org/>, Erişim Tarihi: Aralık 2017.

²⁶ OECD, <http://www.oecd.org/>, Erişim Tarihi: Aralık 2017.

OECD küresel vatandaşlarla sivil katılım ve sosyal yaratıcılık fırsatlarını belirlemek, uluslararası işbirliği, kapsayıcı büyüme ve dijitalleşme dahil bu etkenleri birbirine bağlama gibi konulara odaklanmaktadır.²⁷ Ayrıca, küresel kalkınma açısından BM fikri her zaman öncelikli gelebilmektedir. BM sistemi, farklı amaçlarla küresel hedefler düzeyinde çalışmaktadır, ancak kalkınmanın öncelikli hedefine ulaşmak için üye ülkeler aracılığıyla aynı hizmeti sunmaya gayret etmektedir. Birçok ülke BKH'nden geçmiş ve küresel kalkınma hedefini sürdürmek ve hızlandırmak için daha fazla işbirliği gerektiren çalışmalara ihtiyaç duyan SKH'larla yoluna devam etmektedir.

Küresel işbirliği, ekonomik büyümeyi destekleyerek ve yoksulluğu azaltarak kalkınma çabasını daha etkili bir şekilde göstermektedir. BM 2030 gündemi ile dünyamızı dönüştürmek amacıyla, İnsanlar, Gezegen, Refah, Barış ve Ortaklığa ilişkin eleştirel hedef haline gelmiştir.²⁸ Bununla birlikte, çok sayıda yoksul insanın varlığı hala ülkelerin ana sorunlarından biri olarak kalmaya devam etmektedir. Bu durum nüfusu çok fazla olan gelişmekte olan ülkelerde büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu devletler, kendi ülkelerindeki ekonomik büyüme dinamiklerini teşvik etmek ve sürdürmek için zor bir yolla karşı karşıya kalmaktadırlar. Ancak insan sayısındaki artış, yeni iş olanaklarının ortaya çıkması ile karşılaştırılabilir bir olgu değildir.

Halk, kendi yaşamını sürdürmek için giderek daha fazla şeye katlanmalıdır. Altyapı, gelişmekte olan ülkelerin kendi ekonomik büyümelerini gerçekleştirmeleri için iyileştirilmeye ihtiyaç duymaktadır. İnsanların, altyapı kapasitesine ve kaliteye erişimini geliştirerek ticaret, pazar ve ekonomik sektörlerindeki daha fazla fırsattan faydalanabilmeleri mümkündür. Ek olarak, yabancı yatırımlar, bununla bağlantılı olup yatırımcılar, yatırım kararı vermeden önce ülkelerin altyapısını değerlendirerek yatırımlarını ona göre yatırım gerçekleştirmektedirler. Dolayısıyla bu durum, mükemmel bir altyapı sağlayabilecek ülkelere açısından olumlu bir fayda sağlamaktadır.

²⁷ Birleşmiş Milletler, "Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1)", <http://sustainabledevelopment.un.org>, Erişim T: Aralık 2017.

²⁸ Birleşmiş Milletler, "Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1)", <http://sustainabledevelopment.un.org>, Erişim T: Aralık 2017.

Yerli kaynakların çabaları ekonomik kalkınma için oldukça gereklidir. Gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulluk sorunu, temel küresel bir meseledir. Uluslararası Kalkınma Hedefleri ile BM, yoksulluğu ortadan kaldırmak ve gelişmeyi sağlamak için her üye ülke ile birlikte çalışmaktadır. Bu ekonomik büyüme, yoksulluğu azaltma konusundaki çalışmalar için birincil sorumluluğun anahtar bir örneğidir. Kalkınma için büyümenin sağlanması, BM Binyıl Bildirgesinin hedefini sürdürmek için küresel bir standarttır. Bununla birlikte, bu ülkeler kalkınmanın küresel standardı gereği daha fazla katkıda bulunmalı, aynı zamanda bu ülkelerin kendileri için benimsemeleri gereken politikaları da olmalıdır. Genel olarak, insanlar için daha iyi bir yaşam inşa etmeye odaklanarak küresel kalkınmaya yardımcı olacak bir konumda olan birkaç büyük STK her ülkede bulunmaktadır.

1.2. Ekonomik Büyümenin Dinamikleri

Değişim hiçbir zaman basit değildir ve bir gelişimi sürdürme çabası zaman alır. Günümüzdeki gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyüme, enflasyonun etkisini azaltmak veya sabit tutmak için kullanılmaktadır. Pazar veya iş dünyası tarafından daha fazla kar elde edilmekle birlikte, genellikle şirketlerin; sermayesini, satış ürünlerini genişletmek için daha fazla çalışanı işe alması ve yatırım yapması gerekmektedir. Şu anda küresel ekonomide, ekonomik büyüme ülkelerin ekonomik göstergelerinde en çok izlenen değişken konumundadır. Ülkenin ekonomik büyümesini anlamının yolu, satış için ürettiği ekonomik çıktının tamamını sağlayan tüm mal ve hizmetleri dikkate almaktan geçmektedir. Frank Ramsey'nin 1928 tarihli "Matematiksel Bir Tasarruf Teorisi" adlı yayını, modern ekonomik büyüme teorisine ilk katkı olarak adlandırılabilir.²⁹

Ekonomik büyüme ve gelişme, daha iyi bir yaşam meydana getirmek için daha fazla inşaat faaliyeti hedefleyen bir ülkeyle paralel gitmektedir. Ülkelerin altyapılarına ağırlık verilmesi (karayolları, köprüler, havalimanları, iletişim süreçleri ve üretimin daha verimli hale getirilmesi için tedarik edilmesi) hedefledikleri ve inşa ettikleri şeylerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Hane halkların, daha fazla mal alış ve satış fırsatı yakalamaları

²⁹ Erk. Nejat, CH. Altan, A. Sanlı, "Long-Run Growth & Physical Capital - Human Capital Concentration", S:3.

için gerçek bir hareket olabileceğine inanmaları gerekmektedir. Temel olarak sermaye girdisinde elde edilmeye çalışılan daha iyi teknoloji ve verimlilik, büyümeyi hızla gerçekleştirmektedir.

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için belirli bir özellikler söz konusu iken, bazı ülkeler sanayi sektörü için gelişmiş ülkelere girdi ithal etmektedir. Dahası, muhtemelen kendi halkları üzerinde düşük bir etkiye sahip ama doğal kaynaklar üzerinde etkili olan yabancı şirketlerin bulunduğu ülkeler söz konusudur. Bu tür bir durum, büyüme ve gelişme için çalışan, ancak yine de küresel bir pazara sahip olma veya uluslararası ticarete yer alma konusunda yerinde sayan ve de her zaman gelişmiş ülkelere bağımlı olmak zorunda kalan gelişmekte olan ülkeler içindir. Kalkınmanın en uzun süreçle çaba göstermesi gerektiğinde, ekonomik büyüme doğrudan fiziksel bir çıktı veya üretimi artırmak anlamına gelmektedir. Asıl soru, küresel pazarın bu farklılığa nasıl bir etki yaratması gerektiği ile ilgilidir. Daha sonra uluslararası sahnede ortaya çıkan birkaç ülke için küresel piyasa ve ticaret dengesinin nasıl hesaplanabileceğini ortaya koymak gerekmektedir.

Bir ülkenin ekonomik büyümesini bulmanın kolay yolu, dönemselsel olarak belirli sıklıkta ya da her bir çeyrekte GSYİH'yi nihai mal ve hizmet üretimi için piyasa değerlerinin parasal bir ölçüsü olarak takip etmektir. Zira bu durum, bir bölgedeki ve hatta dünyadaki ülkelerin ekonomik büyümelerinin karşılaştırılmasında yaygın olarak kullanılmaktadır. GSYİH, tüm özel ve kamu tüketimini, devlet harcamalarını, yatırımları, özel stokları, ödenmiş inşaat maliyetlerini ve dış ticaret dengesini (ihracat eklenir, ithalat düşülür) içermektedir. Bu ticaret dengesinin etkisi ortaya çıkmış ve hesaplanan GSYİH'nin üç farklı yolu gösterilmiştir: Harcamaya dayalı GSYİH, Üretime dayalı GSYİH, Gelire dayalı GSYİH.³⁰

Üretim yaklaşımını takip ederek ulusal veri düzeyindeki kaynak miktarını örnek olarak ölçebiliriz. Ulusal bir gelir potansiyeli yaratabilmek için ortak doğal kaynaklar ve insan kaynakları vardır. Bunlar her zaman üretim miktarına ve kalitesine ihtiyaç duymuştur. Mal ve hizmetin değerini artırmak ya da teknolojiyi geliştirmek, ekonomik üretim için

³⁰ Erk. Nejat, CH. Altan, A. Sanlı, "Long-Run Growth & Physical Capital - Human Capital Concentration", S:5-6.

önemlidir. Gerçek çıktı, ekonomide nicel değişiklikleri beraberinde getirebilir. Ekonomik büyüme, kalkınma sorunu için daha dar bir kavramdır. Günümüzde kalkınma sürecinde, ekonomik büyüme adına adeta bir makine işlevi gören fiziksel sermaye ve beşeri sermaye bulunmaktadır.

1.2.1. Fiziksel Sermaye Seviyesi

Bölgesel ekonomiler, hatta küresel ekonomik düzen, yirminci yüzyılda geniş bir ölçüde çalışılmaktadır. Ekonomik büyüme ile ilgili ilk literatür, bu süreci fiziksel sermaye birikimi ile tanımlamıştır.³¹ Bununla birlikte, büyüme muhasebesi uygulamalarında tahmin edilen Solow artıklarının büyüklüğü, aslında ekonomik büyümenin nispeten küçük bir kesiminin sermaye birikimi ile nasıl açıklanabileceğini vurgulamaktadır.³² Ayrıca, 1960'lı yıllarda Becker ve Schultz, genel olarak ekonomik büyüme için kritik bir kaynak olarak beşeri sermayesinin gerekliliğini gündeme getirmiştir. Bundan onlarca yıl sonra, ABD hükümeti beşeri sermayeye odaklanmakla kalmamış, aynı zamanda birçok ülke bu alana yatırım yapmayı öğrenmiştir.

Beşeri sermayenin, ekonomik büyüme perspektifine dikkatleri çekmeden önce, birkaç kısmı bulunmaktadır. Fiziksel sermayenin ve emek kaynağının işlevi, üretim seviyesini bulmak adına hesaplanmaktadır. Bu, eskiden daha uzun bir zaman diliminde kullanılmış ve yatırımla arttırılabilecek arazi, bitki ve ekipmanlardan ve sonrasında fiziksel sermayeye harcanan çalışma saatlerinden oluşmaktadır.³³ Verimlilik dinamikleri her zaman çalışılan saatlerin veya işgücü sayısının ve ayrıca üretim için gerekli ekipman desteğinin aracılığı doğrultusunda yükselişe geçmektedir.

Fiziksel sermaye için büyük bir potansiyel olan bu durum, üretim sürecini destekleyen tüm altyapının daha fazla anlaşılmasını sağlayabilmektedir.³⁴ Daha önceki üretim süreci

³¹ M. Aditi, JT. Stephen, "The Interaction between Human and Physical Capital Accumulation and the Growth-Inequality Trade-off", 2011.

³² M. Aditi, JT. Stephen, "The Interaction between Human and Physical Capital Accumulation and the Growth-Inequality Trade-off", 2011.

³³ A. Markusen, "Human versus Physical Capital Government's role in Regional Development", S:50.

³⁴ World Bank. "Physical Capital: The Role of Infrastructure in Green Growth Strategies", <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/6058>, Washington, DC. World Bank., S:134, Erişim T: 4 Aralık 2018.

probleminin sorunundan bu yana, her zaman hız ve çalışma zaman çizelgesi ile hesaplanması söz konusudur. İşçilik süresine, ekipmana ve hatta alternatif doğal kaynaklara olan odak, her zaman üretim miktarını aşmayı amaçlamaktadır. Kar, tüm üretimin ana hedefidir. Ayrıca, o zamanlar mal ve hizmetlerin varlığı ya da fiziksel sermayenin uygunluğu üretkenlik anlamına gelebilmektedir. Soğuk Savaş'ta, Ay'ı ilk keşfetmiş olan Sovyetler Birliği ile sadece savaşmak için donanımına nasıl yatırım yaptıklarını gösteren bir ABD hükümeti bulunmaktaydı. O zaman zarfında ekonomiler, insanların, bugün de olduğu gibi beşeri sermaye yatırımı hakkında daha fazla konuşmaları ve geleceği hiç hayal dahi etmiyor olmaları muhtemeldi.

Fiziksel sermaye eğiliminin, geçmişte uzunca bir süre kalkınmanın kilit bir sektörü olduğuna inanılıyordu. Amerika kıtasının oluşumunda; karaya yapılan büyük yatırımlar, kanallar, demiryolları, limanlar ve otoyollar 19. ve 20. yüzyıllarda Amerika ve Kanada ekonomilerini yönlendirmeye ve bütünleştirmeye yardımcı olmuştur.³⁵ Benzer şekilde; elektrik ve enerji üretimi ve iletimi, su ve kanalizasyon sistemlerine yapılan kamusal ve özel yatırımlar ve son zamanlardaki internet bağlantısı, güçlü büyümede adeta birer lokomotif olarak nitelendirilmişlerdir.³⁶ Gelişmiş ülkeler tarafından o dönemde patlama yapmış olan yoğun stratejiler, devasa ulaştırma tesisleri olan fiziksel sermaye yatırımlarına ya da sanayileşme için enerji santralleri inşa etmeye odaklanmaktaydı. Ulaştırma altyapısı ve ihracat-ithalat tesisleri bu kalkınma hedefinin konusunu oluşturmaktadır.

1.2.2. Beşeri Sermaye Seviyesi

18. yüzyıldaki yazınlara dönüp baktığımızda, şimdiye dek ilk kez Adam Smith'in sermayeye ilişkin kaydettiği dört kavramın tanımından söz ettiği görülmektedir: Eğitim, öğrenim veya çıraklık sırasında yeteneklerin kazanılması, bir kişide sermaye olarak şekillenen gerçek bir masrafa mal olmaktadır.³⁷ Ancak, 20. yüzyılın ortalarından itibaren Schultz ve Becker gibi ekonomistler, beşeri sermaye kavramının tanımının öncüleri

³⁵ Markusen, A. *a.g.m.* S:48.

³⁶ Claudia, G. "Human Capital", *Harvard University and National Bureau of Economic Research*, 2014.

³⁷ Claudia, G. "Human Capital", *Harvard University and National Bureau of Economic Research*, 2014.

olmuşlardır. Gerçekten de Theodore Schultz, ekonomi dünyasında beşeri sermaye teorisinin kurucu olarak ifade edilmektedir. Schultz'un beşeri sermaye fikri, 1960'larda ekonomistlerin ekonomik büyümenin kaynaklarını tanımlama çabalarına ve bir dizi araştırma stratejisi ile kariyeri boyunca geliştirdiği ilgi alanlarına verdiği tepki olarak görülebilmektedir.

Schultz'un çığır açan makalesi (1961), beşeri sermaye kavramının çeşitli ekonomik anomalileri açıklamadaki önemini göstermektedir.³⁸ Becker, (1962) "beşeri sermaye" terimini kitabının başlığında kullanmakta tereddüt ettiğini ve eleştirilere karşı korunmak için uzun bir altyazı kullandığını belirtmiştir.³⁹ Daha sonraları, 1980'lerde, Becker, uluslararası kalkınmada birçok çalışma ile dünyaya ilham vermiştir. Beşeri sermayenin işgücü ekonomisinde standart bir yaklaşım olarak kullanılması, beceri veya özelliklerin belirlenmesinde çalışanın üretkenliğinin artırılabilceğini göstermektedir.⁴⁰ Kalkınma süreci için, stok bilgisinin üretim süreçlerinde uygulanması olarak bilinen bir yenilik bulunmaktadır.

Günümüzde, bilgi teknolojisindeki gelişme iş hayatının her alanında ve üretime dair her sektörde hissedilmektedir. Çalışmaya dayanan bilgi, ülke ekonomileri ve özel sektörler için de önem kazanmıştır. Dolayısıyla bilgi, bu modernitenin her türünü kontrol etmekten daha fazla sorumlu olmalıdır. Nitekim içinde bulunduğumuz yüzyılda üretim ekonomilerine geçildiğine ve bunların çoğunlukla bilgi tarafından kontrol edildiğine ulaşmaktayız. David Bloom, bilgi hakkında; "*Bilginin değeri yıllar içinde artmaya devam etmiştir. Temel olarak, diğer sermaye biçimlerinden farklıdır, bol olduğu için, daha kolay ve ucuz bir şekilde elde edilerek daha da genişletilebilir ve buna bağlı olarak özellikle kazançlı geri dönüşler yaratabilir*"⁴¹ demiştir.

Bu beşeri sermaye tartışması, John F. Kennedy 35. ABD Cumhurbaşkanı olarak hizmet ederken gündemdeydi. Her ne kadar 1965'te Yoksullukla Savaş ile ilgili eğitim politikaları

³⁸ D. Acemoglu ve D. Autor, "Lectures in Labor Economics", 2001.

³⁹ G. Claudia, "Human Capital", *Harvard University and National Bureau of Economic Research*, 2014.

⁴⁰ D. Acemoglu ve D. Autor, "Lectures in Labor Economics", 2001.

⁴¹ K. Brian, "OECD Insights Human Capital: How What you Know Shapes your Life", *The Value of People*, OECD, 2007, S:24.

yasaya geçirilse de, olaya ilişkin bir öneri olarak ABD'deki eğitim politikasını çevreleyen söylemin derin dönüşümüne katkıda bulunabilecekti. Uluslararası kalkınmada, yoksulluk her zaman ortadan kaldırılması gereken önemli bir konudur. Dahası, eğitim politikasının rolü için bu beşeri sermaye perspektifi, yoksullukla mücadele etmenin başka bir yolu olarak gösterilebilmiştir. Ekonomistlerin kabul etmekte daha az istekli olduklarını belirten Schultz, bireylerin kendi kişisel ekonomik getirilerini geliştirmek için bilinçli olarak yatırım yaptıklarını belirtmiştir. Öyleyse beşeri sermayenin de bu kalkınma sorunuyla birlikte ilerlediği söylenebilmektedir.

1.3. Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeye Katkısı

Beşeri sermayenin ardındaki fikir, bireylerinin eğitiminin iyileştirilmesinde en yaygın kullanılan etkidir. Schultz, yalnızca bunun değil, aynı zamanda bir ekonomide beşeri sermayenin kalitesinin - eğitim seviyesi, sağlık standartları - ekonomik büyüme ile bağlantılı olabileceğini belirtmiştir.⁴² Beşeri sermaye; OECD tarafından kişisel, sosyal ve ekonomik refahın oluşturulmasını kolaylaştıran ve bireylerde somutlaşan bilgi, beceri, yetkinlikler ve özellikler olarak tanımlanmaktadır.⁴³ Ekonomik büyümeyi belirleyen en önemli faktör olarak çalışanların kalitesinin teşkil etmektedir. Ülkelerin bu sermayeyi sağlayacak bazı eğitim sistemlerinin mevcudiyeti söz konusu olabilmektedir.

Bugün küresel perspektifte bakıldığında, Kuzey Amerika ve Avrupa'da olduğu gibi zengin ülkelerin yüksek eğitim seviyelerine sahip oldukları görülmektedir. Dahası, Avustralya veya Singapur gibi diğer kıtaların her ikisinde de dünyadaki en iyi üniversiteler bulunmakta olup bunların ne kadar zengin olduğu da bilinmektedir. İyi eğitilmiş bireylerin arzı, ekonominin büyümesine yardımcı olabilmektedir. Günümüzde bireyler açısından da eğitim deneyiminin ve özgeçmişinin, hayatlarını idame ettirebilmeleri için iyi bir iş elde etmelerinde bir sermaye olarak sahip olduğu gerçeği fark edilmiştir. Kişisel gelirleri, sahip oldukları eğitim geçmişine göre artabilme potansiyeline haizdir.

⁴² K. Brian, "OECD Insights Human Capital: How What you Know Shapes your Life", *The Value of People*, OECD, 2007, S:21-22.

⁴³ G. Claudia, "Human Capital", *Harvard University and National Bureau of Economic Research*, 2014.

Ülkelerin işsizlik rakamlarının yüksek olmasına ilişkin risk, beşeri sermayenin temini ile çözülebilir. Çalışanların üretkenliği yahut yalnızca yaratıcı insanların varlığı ayrıca yeni iş alanlarının açılmasını sağlayabilmektedir. İş ve endüstri sektörü bugün çok daha genişlemiş olup beşeri sermaye unsurunun da ayrıca bu gelişimin sağlanmasında katkısının olduğu görülmektedir. Bilginin açığa çıkarılması ve işgücü girdisinin eğitim-öğretim yoluyla artırılması gibi bir durum da söz konusudur. Diğer yandan artıkların çoğu da beşeri sermayedeki yükselişten kaynaklanmaktadır.⁴⁴

Beşeri sermaye teorisi perspektifinde ve ekonomik büyümenin muhasebesinde daha fazla eğitim, bireylerin üretkenliği olarak açığa çıkmaktadır. Halkın sahip olduğu eğitim geçmişini dikkate alan birkaç çalışma sektörü vardır. Örneğin doktor olmak istiyorsanız kesinlikle tıp fakültesi mezunu, mühendis olmak için ise mühendislik fakültesi mezunu olmanız gerekmektedir. Eğitimin bu etkisi, beşeri sermayenin temel özellikleri çerçevesinde dikkate değerdir.

1.4. Beşeri Sermayenin Eğitime Olan Katkısı

Beşeri sermaye analizi; bireylerin, eğitim, öğretim, tıbbi bakım, bilgi ve sağlıkla ilgili diğer her tür konuda bunların faydalarını ve maliyetlerini tartarak karar verdiğini varsaymakla başlamaktadır. Bir eğitim uzmanının insan perspektifinin istediği belirli işleri yerine getirebilmesi mümkündür. Avantajlar arasında kültürel ve parasal olmayan diğer getiriler ile kazançlardaki ve mesleklerdeki iyileşmeler bulunurken, maliyetler genellikle bu yatırım için harcanan zamanın önceden belirlenen değerine bağlı bulunmaktadır.⁴⁵

Üretimin bir faktörünü görmek için geriye baktığımızda, işgücü karşımıza çıkmaktadır ve bugün, ekonomistlerin çoğu bu konuya beşeri sermaye olarak bakma eğilimindedir. Çalışanların istekliliğine ilişkin sağlananlar bugün için yeterli değildir. Bununla birlikte, kendilerinin mevcut yeteneklerini spesifik olarak görmeleri önemli bir husustur. Bu anlamda, iş yerlerinin ihtiyacı olan da bireyleri yeteneklerine ve deneyimlerine göre

⁴⁴ G. Claudia, *a.g.m*, S:2-5.

⁴⁵ G. S. Becker, "Human Capital: A Theoretical Approach and Empirical Analysis with Special Reference to Education", New York: Columbia University Press, ABD, 1965.

ayırmaştır. Ayrıca bireylerin bazı yetenekler ve beceriler kazanmaları için en azından bir ücret ödemeleri gerektiği de bir gerçektir.⁴⁶

1800'lerden bu yana birçok ülkede öğrenci sayısı artış göstermektedir. UNESCO 1900 yılında öne sürdüğü tahmininde dünyadaki üniversitelerde toplamda 500.000 öğrenci olduğunu belirtmiş ve bir yüzyıl sonra bu sayının 100 milyon civarına ulaştığı görülmektedir.⁴⁷ Bugün olduğu gibi 2000'li yıllarda da, BMKP ile küresel hedef üzerinde Binyıl Kalkınma Hedefleri arasında en temel -en azından başlangıçta temel eğitim almayı desteklemek için kullanılan- ortak standartlardan biri olarak evrensel ilköğretim standardına erişim bulunmaktadır. Dolayısıyla, ulusların ilköğretimi yaygınlaştırıp kendi halkına bu imkânı sağlayarak dünyadaki eğitimsiz insanların sayısının azaltılması için işbirliği içinde çalışması gerekmektedir.

Doğuştan potansiyeli yüksek bir beyne sahip olan insan, sonradan edindiği deneyimler veya aldığı eğitim ile birlikte gelişim göstermektedir. Neredeyse her ülke eğitim sistemleri bakımından aynı standarda sahiptir. Temel olarak üniversiteler veya yüksekokullar gibi yükseköğretime devam etmeden önce, ilköğretimden başlayan ve liseye kadar devam eden çeşitli eğitim düzeyleri bulunmaktadır. Beşeri sermayeye ilişkin görüşlerde, çalışanların eğitim düzeyi yükseldikçe teknolojik değişimin artması ve aynı zamanda üretim ve gelir yoluyla çaba gösterilmesi söz konusu olmaktadır.⁴⁸ Özellikle bugün, gelecek nesillerimiz için daha çok iş fırsatı çeşitliliğinin gündeme gelebileceği ekonomistler tarafından kabul edilmektedir.

Örgün eğitim ve diğer eğitim sistemlerinin yaygınlaşması, beşeri sermaye temininin maksimum başarıyı desteklemesinin kilit noktasıdır. Bilgi ve temel eğitim, bireylerin okula daha ilk adımlarını attıkları an zaten başlamaktadır. Örneğin çocuklar, okul ortamı içinde toplumu tanımaya başlar ve yabancılarla temasta bulunurken aynı zamanda nasıl tepki vereceklerini de öğrenmektedirler. Bu, ilkokulda edinilebilecek basit bir bilgi olabilir ancak aldıkları eğitim ile birlikte kazanımları sürekli olarak devam edecektir.

⁴⁶ K. Brian, *a.g.m.* S:28.

⁴⁷ K. Brian, *a.g.m.* S:32.

⁴⁸ G. Claudia, *a.g.m.* S:7.

Yükseköğrenim, hem bireyler hem de iş yerleri için beşeri sermaye yatırımının en önemli unsurlarından biri olarak görülen, zaman ve maliyet bakımından beşeri sermayeye yapılan bir yatırım şeklidir. Bireyler için elde edilen faydalar, belirsiz bir süre içinde gelirlerinin artmasını sağlayacak bilgi, beceri ve deneyime katkı olarak görülürken; iş yerleri açısından ise eğitim almış çalışanlar işin verimliliğini artırabilir ve iş yerlerinde daha iyi performans gösterebilirler. Bireysel bilgi, beceri ve tecrübe, ekonomi yaşamına katkı sağlamanın yanı sıra kişisel yetenek birikiminin de yansımasıdır.

1.5. Ekonomik Büyümede Eğitimin Katkısı

Teorik olarak bakıldığında, ekonomik büyüme ve bunun eğitimle ilişkisine dair kanıtlar görece azdır.⁴⁹ Yükseköğrenim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki ise ilgi çeken bir araştırma konusudur. GSYİJ, yani kişi başına GSYİH ve kişi başına GSYİH'nin büyüme hızı, yükseköğrenim düzeyiyle ilişkilidir. Literatürdeki ilk çalışmalara baktığımızda, eğitim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran Schultz (1961), Denison (1962) ve Becker (1964), bireyin insani sermayesi artırıldığında, bunun ilgili bireylerin verimliliğini etkileyeceğini ve ekonomik büyümeye katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Bulguları yeniden tanımlayan Denison (1967), Jorgenson ve Gribiche (1967) ve Jorgenson ve Fraumeni (1992) ise eğitilmiş işgücünün büyümede önemli bir etkisi olduğunu doğrulamaktadırlar. Jorgenson ve Fraumeni (1992), hızlı büyümeye yönelik yatırım gerekliliklerinde, eğitime yapılacak yatırımın üstünlüğünü sürdüreceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda iyi bir eğitim geçmişine sahip bireylerin beşeri sermaye seviyeleri daha yüksektir ve durumun ekonomik büyümeyi desteklediğine dair birçok ampirik kanıt söz konusudur.

Barro (1991), ekonomik büyüme ile eğitim arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu iddia etmiştir.⁵⁰ Bir nedensellik ilişkisi olarak bu durum, okul eğitimi düzeyleri ile ekonomik büyüme düzeyleri ölçülerek görülebilmektedir. Lucas (1988) gibi büyüme teorisyenlerine göre, beşeri sermaye birikimi, büyümeyi uzun bir süre boyunca devam

⁴⁹ A.M. Awel, "The long-run Relationship between Human Capital and Economic Growth in Sweden", Munich Personal RePEc Archive, 2018.

⁵⁰ Arshed, Noman. ve Hanif, Nadia. 2016. "Relationship between School Education and Economic Growth: SAARC Countries", *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6 (1), S:294-300.

ettirebilmektedir (Azariadis ve Drazen,1990; Stokey, 1988).⁵¹ Bu teoriler, Barro ve Sala-i-Martin (1995), Fogel (1990) ve Mankiw vd. (1992) gibi ampirik çalışmalarda, eğitimin büyüme ve kalkınmaya pozitif etkisini vurgulamaktadır ve önerilen makroekonomik politikalar bu bulgular etrafında şekillenmektedir.

Friedman, (1973) ekonomik büyümeyle enflasyon arasındaki ilişkinin yapısını araştırmış fakat kesin bir sonuca ulaşamamıştır ve temel sonucunu tarihsel olarak enflasyon varlığında kalkınmanın olduğu ve olmadığı her türlü kombinasyona rastlanmaktadır şeklinde özetlemiştir. Agiomirgianakis vd. (2002) Yunan ekonomisi için, ilk ve orta öğretim ile devletin ekonomik büyümesi arasında doğrudan bir nedensellik olduğunu bulmuştur. Aynı trend Kuzey Kıbrıs (Katırcıoğlu, 2009), Çin (Kui, 2006 ve Huang vd., 2009), Tayvan (Lin, 2004) ve İsveç (Ljunberg, 2009) ekonomileri için de gösterilmiştir. Zaman çerçevesi ve hükümetlerin yapısı farklı olmakla birlikte, bu farklı araştırmalarda ortaya konan sonucun aynı olduğu görülmektedir.

Özellikle yükseköğrenim, ekonomik büyümeyi çeşitli şekillerde etkileyebilmektedir: Bilgi ve becerilerin artması, teknolojik ilerleme ve yenilikten yararlanma yoluyla, eğitim iş verimliliğini arttırmaktadır.⁵² Romanya’da yükseköğretimin 1989’daki siyasi değişimlerden sonraki evrimi, Andrei (2010) ve Dragoescu (2013) gibi araştırmacılar tarafından incelenmiştir.⁵³ Fakat Romanya’da ekonomik büyüme ile yükseköğrenim arasındaki uzun vadeli ilişkiyi ele alan çalışmaların birbirinden farklı bulgulara ulaştığı da görülmektedir (Dragoescu, 2014; Danacica, 2008 ve 2011).⁵⁴

Sonuç olarak, Romanya’da ekonomik büyüme ile yükseköğrenim arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Ekonomistler arasında, bu yükseköğrenimin dışsallıkları hakkında bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bir başka literatürde, yalnızca birkaç disiplinin ekonomik

⁵¹ Arshed, Noman. ve Hanif, Nadia. 2016. “Relationship between School Education and Economic Growth: SAARC Countries”, *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6 (1), 294-300.

⁵² D.R. Mariana, “Education as A Determinant of The Economic Growth: The Case of Romania”, *The 7th World Conference on Educational Sciences*, (WCES-2015), 05-07 February 2015, S:402-412.

⁵³ A.M. Awel, “The long-run Relationship between Human Capital and Economic Growth in Sweden”, Munich Personal RePEc Archive, 2018.

⁵⁴ D.R. Mariana, “Education as A Determinant of The Economic Growth: The Case of Romania”, *The 7th World Conference on Educational Sciences*, (WCES-2015), 05-07 February 2015, S:402-412.

büyümeye katkıda bulunduğu bir yükseköğrenim taksonomisi geliştirilmektedir. Bazı ülkelerde yükseköğrenim ile ekonomik büyüme arasındaki bağlantı dolaylı olarak görülebilmektedir. Fakat bu durum, ilgili disiplinlerin ekonomik büyümeyi doğrudan mı yoksa dolaylı olarak mı destekleyecek şekilde kullanıldıklarına bağlıdır.

Ortalama bir sürede, işgücü piyasasında bulunan öğrencilerin oranını kesin sayı ile ölçmek neredeyse imkânsızdır.⁵⁵ Bu yazarların araştırmaları da yükseköğrenimin ekonomik büyümeye katkı sağladığını göstermektedir. Bu tartışma konusu eski olmakla birlikte, mevcut durum aynı trendi gösteriyor gibi görünmektedir. Bu yazarların vardığı sonuca göre, eğitimin ekonomik büyümeyi desteklemesinin şartı, bu amaca uygun tasarlanmasıdır. Yani, eğitimin bu amaca göre tasarlanma oranı düştükçe, bu ilişkiyi gösteren sonuçlar azalacaktır. Aynı zamanda sosyal ve siyasi yapının öğrencileri teşvik etme durumu da önem arz etmektedir.

Yukarıda belirtilen araştırmaların eski birer örnek olduğu söylenebilir. Yükseköğrenim ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki uzun vadeli bir araştırma konusudur. Günümüzde global ekonomi, bilgi temelli bir ekonomi olarak kabul edilmektedir ve bilgi dönüşümü anlamında eğitim süreci, ekonomik büyümenin başlıca nedenlerinden biri olarak işlev göstermektedir. Porter'ın (1990) belirttiği gibi, günümüzde ekonomi, rekabet avantajlarıyla bağlantılıdır.⁵⁶ Ucuz işgücü ve doğal kaynaklar hala ülkelere bir sermaye geliri olarak katkıda bulunmaktadır fakat akıllı bir ekonominin yeni paradigması artık ekonomik büyümeyi belirleyen faktörler arasında üst sıralardadır.

1.5.1. Eğitim Seviyesi

Eğitimin, beşeri sermayenin değerini ve kalitesini artırdığı düşünüldüğünde, beşeri sermaye oluşumu, ekonomik büyümeyi artırmanın önemli bir yoludur. Günümüzde yükseköğrenim, iş bulmanın ön gerekliliklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sadece devlet değil, aynı zamanda pek çok özel kuruluş da istihdamın bir talebi olarak eğitim

⁵⁵ Meulemeester, Jean-Lucde ve Rochat, Denis, 1995. "A Causality Analysis of the Link between Higher Education and Development", *Economics of Education Review*, 14 (4), S:351-361.

⁵⁶ P. Ellis, H.Davies, "Porter's 'Competitive Advantage of Nations': Time for a Final Judgment?", *Journal of Management Studies*, 37(8), S:1189-1213.

kurumları sağlamaktadır. Yüksek bir eğitim düzeyinin değeri, yüksek bireysel kazanımlara dayalıdır. Fakat eğitimin kalitesi, kazancın düzeyinde önemli bir rol oynamakta ve bu kalitenin rakamla tutarlı olacağı söylenebilmektedir. İyi bir eğitim düzeyine sahip bir kişi, kazancını artırmasına yardımcı olacak iyi bilişsel becerilere sahip olacaktır. Brezilya’da yüksek bilişsel beceriler, daha düşük sınıf tekrarlama oranlarıyla ilişkilidir.⁵⁷ Bunun tersinin gösterildiği Mısır’da ise okul kalitesi düştükçe okul bırakma oranında artışın yaşandığı görülmektedir.

Pek çok durumda, yükseköğrenimin tam ekonomik etkisi, daha büyük bir okul başarısıyla sağlanabilmektedir.⁵⁸ Eğitimin kalitesi, kişinin ne kadar kazanacağıyla yakından ilişkilidir. Bu durumun, gelir dağılımı ve ekonomik büyüme üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Fakat kalkınmakta olan bazı ülkelerde eğitim kalitesi eğitim miktarından daha iyi değildir.⁵⁹ Yüksek eğitim düzeyine dayalı yüksek beşeri sermaye, işgücü verimliliğini artırmakta ve bu da daha yüksek bir çıktı dengesi sağlamaktadır. Eğitim, büyümeyi destekleyen yeni teknoloji, ürün ve süreçlerle ilgili bilgi bakımından da ekonominin yenilikçi kapasitesini arttırabilmektedir. Bir ülkenin ekonomik durumu, eğitim kalitesinin ekonomi kurumuna etkisini değiştiren bir faktördür.

Aslında bir ülkenin ekonomisini güçlendiren şey, yüksek becerili işgücü ihtiyaçlarını karşılamak için yüksek eğitimli personel gerektiren, verimliliğe dayalı bir ekonomidir. Bir ülkede insan kaynaklarının mevcudiyeti, o ülkede gelişmiş bir beşeri sermaye üretmeye yönelik teorik ve uygulamalı eğitimin geliştirilmesinden anlaşılabilir.⁶⁰

“Dünya Bankası’nın STEP çerçeve çalışmasına göre, verimlilik ve ekonomik büyüme için gerekli beceriler, teorik eğitim, uygulamalı eğitim ve işgücü piyasası faaliyetlerinin sıralı bir kombinasyonunu gerektirir; çocuklara doğru bir başlangıç yaptırmak, tüm öğrencilerin öğrendiğinden emin olmak, işverenlerin

⁵⁷ World Bank (2010), “Stepping Up More Skills (For more Jobs and Higher Productivity)”, Washington, D.C.: World Bank, S:1-2.

⁵⁸ World Bank (2010), “Stepping Up More Skills (For more Jobs and Higher Productivity)”, Washington, D.C.: World Bank, S:5.

⁵⁹ World Bank (2010), “Stepping Up More Skills (For more Jobs and Higher Productivity)”, Washington, D.C.: World Bank, S:8.

⁶⁰ World Bank (2010), “Stepping Up More Skills (For more Jobs and Higher Productivity)”, Washington, D.C.: World Bank, S:10-11.

talep ettiği şekilde işle alakalı beceriler oluşturmak, girişimciliği ve yenilikçiliği teşvik etmek, becerilerin arzını taleple eşleştirmek.”

Gerçekten de, işçilerin iyi bir teorik ve uygulamalı eğitime sahip olması, verimliliğin artırılmasını destekleyebilir. Bununla birlikte, yükseköğretimdeki kurum olarak üniversite, bir ülkede bu beşeri sermayenin mevcudiyetini ve rekabet avantajını etkileyen başlıca aktör haline gelmektedir. Fitzsimons, (1999) ekonomik performansı belirleyen şeyin, verimli ve rekabetçi olabilmek için bilgiyle desteklenmesi gereken bir beşeri sermaye olarak işçiler olduğunu vurgulamaktadır.⁶¹

Yeni küresel ekonomiye angaje olmanın anahtarı olarak teorik ve uygulamalı eğitim ile beşeri sermayenin verimliliğini güçlendirecektir. Beşeri sermayesinin kendisi, üretimde ekonomik faaliyet kadar önemli bir faktördür. İş piyasası taleplerinin beşeri sermayesini bir sonraki düzeye doğru geliştirdiği düşünülmelidir. Çünkü daha büyük bir ekonominin itici gücü olarak beşeri sermayenin, ekonomik büyümeyle bağlantılı olduğu görülmektedir.

Dolayısıyla, eğitim kalitesini artırma ihtiyacı nedeniyle artık her devlet eğitimi geliştirmeye bütçe ayırmayı gündemine almaktadır. Eğitimin geliştirilmesi, bir ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunabilecek iyi bir beşeri sermaye meydana getirebilir. Bu beşeri sermaye inşası, bilgi tabanlı bir ekonomi ülkesi yaratmak için temel bir aşamadır. Kurum olarak üniversite, ihtiyaç duyulan beşeri sermayeyi oluşturacak entelektüel bir ortam yaramaktadır. Üniversitenin önemi, ekonomiye eşsiz katkısıyla ön plana çıkmaktadır. Katkı olarak, beşeri sermayesini güçlendirecek çeşitli beceriler geliştirmesi beklenmektedir. Üniversiteler, becerilerinin geliştirilmesini sağlayarak ekonomik büyümeye dolaylı katkı sağlamaktadırlar. Ekonomik büyümede artış meydana getirecek her beşeri sermaye, bu yolla verimliliği arttırmaktadır.

Bilginin değeri dolaylıdır ve diğer ekonomik fiziksel unsurlar gibi ölçülemez. Bir ülkenin beşeri sermayesi, o ülkenin üniversite mezunlarının sayısı ile ölçülebilmektedir. Sürdürülebilirlik bilgisine dayalı bir ekonomi yönündeki değişim bağlamında, bir işçinin

⁶¹ P. Fitzsimons, “Human Capital Theory and Education”, *The Encyclopaedia of Education*, 1999.

becerileri ve bilgisi, ülkedeki ekonomik büyümeyi etkileyen bir faktördür. Aslında ekonomik büyümeye hızlı teknolojik gelişim de eşlik etmektedir. Fakat pek çok ülke, küreselleşme baskısına yanıt olarak, sahip olduğu beşeri sermayesinin eğitim düzeyini geliştirmiştir.⁶² Bu evre, küreselleşme ve bilgi tabanlı ekonomik sistemde yükseköğrenimin en üst düzeyde rekabet avantajı sağladığı bir sonraki evreye geçiş yapmıştır. Dolayısıyla eğitim kurumu ve kurum kalitesi önemli ve birbiriyle bağlantılıdır.

Okullara kayıt ve eğitimden yararlanma oranları artmıştır ve bu durum, ekonomik kalkınmada beşeri sermayenin yeni bir ölçüsü olarak görülebilmektedir. Kalkınmakta olan neredeyse tüm ülkeler, düşük eğitim kalitesinin neden olduğu insan kaynakları nitelik ve nicelik sorunuyla karşılaşmaktadır. Düşük okuryazarlık oranı, düşük eğitim öz sermayesi ve nispeten yetersiz eğitim süreci standardı buna işaret etmektedir.

1.5.2. Yükseköğrenimin Katkısı

Regresyon tahminlerinde eğitim değişkeni, ekonomik büyümeyi önemli ölçüde açıklamak için kullanılabilir.⁶³ Sonraki analizde ise eğitimin niceliği ve niteliği ile ilgili çeşitli alternatif ölçüler ele alınmaktadır. Bunlar, ilköğretim başarısı, kadınların eğitim başarısı ve karşılaştırılabilir uluslararası incelemelerle ilgili bulgulardır.⁶⁴ Devletin, insanlara çeşitli düzeylerde sunulan eğitim süreci üzerinde güçlü ve doğrudan bir etkisi bulunmaktadır. Eğitimin beşeri sermayesi işlevinin etki göstermesi biraz zaman almaktadır. Analizlerde ekonomik büyüme oranı, alınan okul eğitiminin süresiyle ve hesaplanacak örnekleme ilgilidir.⁶⁵

Eğitimin kendisi, ekonomiyi geliştirmenin bir aracıdır. Modern eğitim yönetimi uygulamasındaki beş eğitim işlevinden biri, bireysel düzeyden daha geniş düzeye doğru olan teknik-ekonomik işlevdir. Örneğin eğitim, insanların, hayatlarını sürdürmek ve toplumda daha iyi ekonomik koşullar için rekabet etmede ihtiyaç duydukları bilgi ve

⁶² OECD, “Human Capital: How What you Know Shapes your Life”, 2007.

⁶³ R.J. Barro, “In: Helliwell JF The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-Being”, *Education and Economic Growth*, OECD, 2001.

⁶⁴ R.J. Barro, “In: Helliwell JF The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-Being”, *Education and Economic Growth*, OECD, 2001.

⁶⁵ OECD, “Human Capital: How What you Know Shapes your Life”, 2007.

becerileri kazanmalarına yardımcı olabilmektedir. Teknik-ekonomik işlev, eğitimin ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmasını sağlamaktadır. Öğrencilerin kısa süre içinde iş bulmalarına yardımcı olmak üzere kısa sürede belirli dereceler elde etmelerini vadeden özel eğitim kurumları bulunmaktadır. Dolayısıyla yükseköğrenim, toplum için ve özellikle de daha iyi bir işe sahip olmak isteyen işgücü için önemli faktörlerden biridir.⁶⁶

Bir lisans derecesinin, bir iş pozisyonunun minimal gereksinimlerinden biri olması bunu kanıtlamaktadır. Yükseköğrenim, stratejik ve uzun vadeli bir amaca sahip bir şirket için iyi insan kaynakları yaratmanın bir yoludur. Dolayısıyla, güvenilir insan kaynaklarına sahip olmak için yükseköğrenim çok önemlidir. Yükseköğrenim, vasfı ve performansı iyileştirebilmekte ve yenilik ve esneklik uygulamasını destekleyen bir kurum kültürü geliştirebilmektedir. Ticari kurumlarda insan kaynaklarının stratejik rolü, kaynak teorisi ve yükseköğrenim düzeyi bakımından açıklanabilmektedir. Yükseköğrenimin, işgücü sektörlerinin uzmanlaşma süreci üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Örneğin doktor olmak için tıp eğitimi alan bir kişi, nükleer veya sadece mekanik teknikler gibi belirli bazı alanlara yönelik bir araştırma kurumunda çalışma üzerinde odaklanmaktadır. Belirli konulara yönelik yükseköğrenim deneyimine girmeden önce tamamlanacak birkaç yıllık standart okul eğitimi bulunmaktadır. Uzmanlık eğitimi düzeyindeki öğrenciler, spesifik bilgiler konusunda bazı zorluklar çekecek fakat sonunda o alanda uzman olabileceklerdir.

1.5.3. İşçi Gücünün Niteliği ve Niceliği

Kalkınmış ülkelerin özelliklerinden biri yüksek eğitim düzeyi ve teknoloji uzmanlığıdır; dolayısıyla, bilgi ve beceri geliştirme örneğinde olduğu gibi, insan kaynaklarının niteliğini ve niceliğini iyileştirmede de eğitim güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır. Bunun amacı, rekabetçi, yetkin, yaratıcı, açık fikirli ve yüksek bütünlüğe sahip insan kaynakları

⁶⁶ M. Fahmi, and Y.O. Mulyono, “Pendidikan, Human Capital atukah Signaling? Studi Kasus Indonesia Education, Human Capital or Signaling? The Case of Indonesia”, *Jurnal Ekonomi dan Pembangunan Indonesia*, 2015, Cilt:15, No:2, S:113-120.

yaratmaktadır. Başta sanayi sektörü olmak üzere çeşitli ticari sektörler bu olanaklara ihtiyaç duymaktadır.

Daha önce değinilen işgücü kitlesi, ekonomi üretimine doğrudan katkıda bulunan fiziksel sermayelerden yalnızca biri olarak görülebilir. Birkaç asır önce, mesaideki işçilerin miktarının, önemli bir üretim kaynağı olduğu düşünülmektedir. Fakat 19. yüzyılın sonlarında, ekonomistler beşeri sermaye varlığının bilgi ve yaratıcılığa bağlı olduğunu fark etmeye başlamışlardır. Günümüzde, ileri teknolojilerle ilgili beceriler bağlamında bu görüşün doğrulanmakta olduğunu az çok fark etmekteyiz. Nitekim günümüzde, işçilerin niteliği ve niceliği, hem özel hem de devlet sektörlerinin performansını göstermede önemli bir husus haline gelmiştir.

Üstelik temel eğitim ve deneyim, istihdam sağlayıcı ile işçiler arasında bir sözleşme yapılmadan önce göz önünde bulundurulmuş yaygın bir faktördür. Devasa özel sektörlerde çeşitli sorunların çözümünde, işgücünün niceliğini ve niteliğini dengelemek için yüksek bir standart uygulanmaktadır. Global çağdaki rekabette sermaye olarak insan için en önemli yatırım aracı eğitim olduğundan, tek başına örgün eğitim insanların bir işyerine kabul edilmesini garanti edememektedir. Okullar veya üniversiteler dışındaki çalışma eğitimi kurumları gibi destekleyici tesis veya kurumlar gerekmektedir. Kolej mezunları bile koleji bitirdikten sonra işgücü piyasası ile yüzleşmeye tam olarak hazır değildir. Bundan ötürü öğrencilerin örgün ve diğer uygulamalı eğitim programları yoluyla işlerine hazırlanmaları gerekmektedir. Dolayısıyla bir bireyin eğitim geçmişinin boyutları, o bireyin işgücü rekabetiyle yüzleşmedeki beceri ve yeteneklerini belirlemektedir.

Bu nedenle, iş rekabetiyle yüzleşme bağlamında, üstün ve yüksek nitelikli insan kaynakları yaratmak için çok sayıda uygulamalı eğitim programına ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun nedeni, işgücü piyasasının çok rekabetçi olmasındandır. Yüksek düzeyli insan kaynaklarına sahip olmak için sadece yüksek eğitim düzeyi yeterli değildir. Bir kişinin eğitimle birlikte sahip olduğu potansiyel, o eğitim düzeyine sahip olmayan kişilerle karşılaştırıldığında çok daha iyi yönlendirilecektir. Böylece bu kişilerin, çalıştıkları şirket için çok verimli olabileceklerin öngörülmektedir.

Genelde, bir beşeri sermaye olarak eğitim şunu kanıtlamaktadır ki, bir kişi ne kadar eğitilmiş olursa, gelir düzeyi de o kadar iyi olacaktır. Bunun muhtemel sebebi, eğitilmiş insanların eğitilmiş olmayanlardan daha verimli olmalarıdır. Bir kişinin verimliliği, o kişinin örgün eğitiminden elde ettiği teknik becerilere dayalıdır. Dolayısıyla eğitim kurumlarının başarılması gereken amaçlardan biri, kolejden sonra öğrencileri için yaşam becerileri geliştirmektir. Bu da aslında, Endonezya ve Türkiye gibi ülkeler tarafından geliştirilecek yaşam becerisi eğitimi ve geniş tabanlı eğitim sağlayan yetkinliğe dayalı müfredatın geliştirilmesiyle mümkün olacaktır.

1.6. Araştırmanın Amaçları

İnsan, ekonomiye katkı için işgücü kaynağı sayısı bakımından ve beşeri sermayeyi tanıyan ekonomik verimlilik açısından kilit faktörlerden biri olan bir varlıktır. Ek olarak, işgücü kaynağının becerileri ve kabiliyeti de verimliliği sağlayabilmekte ve bu beşeri sermayeyi hesaplamak için eğitim ve öğretim deneyimlerini kullanmak faydalı olabilmektedir. Eğitime yapılan yatırım aynı zamanda, çalışanların iş yerlerinin çeşitli sektörlerinde daha profesyonel olması için bilgiye olan ihtiyacın önemini gösterebilmektedir.

Nitekim en düşük genel not ortalamasına sahip ve üniversite derecesi en düşük olan çalışanı işe alan pek çok şirket bulunmaktadır. Bazı ülkelerde yükseköğretim desteği sağlayan eğitim sistemleri, üniversite mezunlarının yaratılmasının bu bölümüne aktif olarak katkıda bulunmaktadır. Beşeri sermaye perspektifinin eğitim sektöründeki bir parçası olarak yükseköğrenimin ülke ekonomisindeki rolüne dikkat çekildiği bu makalede, iki örnek ülkenin sunulmuş olması, çalışmanın gelecekteki eylemler için etkisini, özellikle de insani gelişme ve hatta insana yapılan yatırım çerçevesinde açıklayabilecektir. Türkiye ve Endonezya çok önceden beri, uzunca bir süre eğitim alanında yol almışlardır. Dolayısıyla bu iki ülkenin, farklı eğitim sistemlerine sahip olmak ile birlikte, yükseköğrenim ile ülkelerin ekonomik büyümesi arasındaki ilişkiyi görebilmek adına iyi birer örnek olabileceği düşünülmektedir.

Uzun vadeli ekonomik büyüme ve yükseköğrenim arasında doğrusal pozitif bir ilişkinin varlığı üzerine yapılan çalışmalarda birtakım yeni ekonometrik teknikler kullanılmaktadır.

Örneğin Hanushek ve Wössmann (2007) eğitim kalitesinin önemi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmak için geniş çaplı bir araştırma yapmıştır. İyi işleyen ekonomik kurumlara sahip olmak (örneğin; mülkiyet hakları, esnek iş gücü piyasası, ürün pazarlarının çeşitlendirilmesi ve uluslararası pazarlara katılım) gibi değişkenler ekonomik kalkınma için dikkat çeken bir öneme sahiptir; ayrıca bu değişkenler, kaliteli eğitimin yararlarını artırabilmektedir.⁶⁷ Analizler; bireysel kazancın farklı yönlerini vurgulamakta ve genellikle ölçülen başarının, okullaşma oranı, çalışanların deneyimi ve diğer faktörlerde farklılıklara izin verildikten sonra kazançlar üzerinde net bir etkisinin olduğunu tespit etmektedir.⁶⁸

1.7. Çalışmanın Kısıtları

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümü, okuyuculara beşeri sermaye perspektifleri ve küresel konseptin ekonomik gelişim hedefi hakkında rehberlik etmeyi amaçlamaktadır. Nitekim bu beşeri sermaye kavramını kilit nokta olarak kabul edersek, bu değişkeni daha yüksek eğitim düzeyine odaklanarak açıklamak gerekmektedir. Ayrıca, büyüme oranı bu değişkenden etkilenen ulusların, ekonomik büyümelerinin esas alınması da diğer bir kilit nokta olarak ele almak gerekmektedir. Gelecek iki bölümde, araştırma konusu olarak iki ülke (Türkiye ve Endonezya) örnekleri kıyaslanmaktadır.

Endonezya'nın ve Türkiye uzun bir süredir "Dünyanın En Büyük 20 Ekonomisi" (G20) ülkeleri arasında yer bulabilmeyi başardıkları görülmektedir.⁶⁹ Türkiye'de orta sınıfın payı, Dünya Bankası'nın ve ülkenin 2000'lerin sonunda katıldığı üst-orta gelir grubunun verilerine göre, 1993 ve 2010 yılları arasında nüfusun % 18'idan % 41'ine yükseldiği görülmektedir.⁷⁰ Endonezya ekonomisi, 1997 yılında Asya finansal krizinin temel etkilenen ülkesi haline geldikten sonra son yirmi yılda büyük bir ilerleme göstermiştir. Bu iki ülkede son 20 yılda dikkat çekici bir büyüme kaydetmiştir. Eğitim kalitesinin etkisi,

⁶⁷ E.A. Hanushek, L. Wössmann, "Education Quality and Economic Growth", World Bank, 2007.

⁶⁸ E.A. Hanushek, L. Wössmann, "Education Quality and Economic Growth", World Bank, 2007.

⁶⁹ B. Prableen, The World's Top 20 Economies, <https://www.investopedia.com/insights/worlds-top-economies/>, Erişim T: Ocak 2019.

⁷⁰ E.A. Hanushek, L. Wössmann, "Education Quality and Economic Growth", World Bank, 2007.

Endonezya ve Türkiye gibi gelişmekte olan ÷lkelerin bulunduğu ÷rneklemlerden gör÷lebilmektedir midir? Bu çalışma bu temel soruya cevap aramaktadır.

Hükümetlerin eğitim kalitesini arttırmada aktif bir rolü söz konusu olduğu için beşeri sermayeye yapılan yatırımlar ÷lkenin kalkınması adına bir kaynak olabilmektedir. Örneğin, Endonezya'da, eğitimi geliştirmek için dokuz yıllık zorunlu eğitim programının uygulanmasına yönelik, 2003 Yılında “20 Sayılı Kanun” oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın kapsamı ve sınırı, beşeri sermayeye genel olarak değinerek, ÷lkenin ekonomik büyümesine katkı sağlayabilmeyi ele almaktadır. Bununla birlikte, spesifik olarak, beşeri sermaye açısından makul bir desteğin bir parçası olarak eğitimin, ekonomik büyümedeki rolünü tekrar ele almayı istemektedir. Bugün olduğu gibi, ekonomik büyüme ÷lkenin kalkınmasında merkez noktada yer almaktadır. Bu çalışma, üniversite ve üniversite düzeyindeki eğitimde yer alan öğrenci sayısını ve bunların toplam nüfusa oranını, beşeri sermayenin bir göstergesi olarak kabul etmektedir. Odak ölçüm noktası olarak ilkokul, ortaokul ve liseden sonra yükseköğretimi de tamamlamak beşeri sermaye açısından daha güvenilir bir ölçüt olarak gör÷lmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, yukarıda adı geçen ÷lkeler arasındaki ekonomik büyüme verilerine ilişkin bilgi sunmakla başlamaktadır.

Buna ek olarak, öğrenciler ve mezunlar dâhil üniversitelerin sayısı ile ilgili birçok veri ortaya koyulmaktadır. Dahası bu çalışma, bahsi geçen okullardan sonra devam edilebilecek, üniversite olmayan, daha çok yüksekokul veya çeşitli diploma programlarını içeren birkaç yükseköğretim programını da kapsamaktadır. Kuşkusuz, bu ÷lkelerin hükümetleri veya özel sektör yatırımları uyarınca onlarca yıla dayanan yüksek deneyimlerine ve bazı spesifik profesyonel çalışmalarda derinlemesine bilgi ve deneyime sahip daha fazla insan elde etmelerine odaklanmaktadır. Bununla birlikte bu çalışma, regresyon tahmini geliştirmeye çalışmaktan ziyade daha çok teoriye dayanmaktadır. Bu da çalışmanın temel kısıdı olarak ifade edilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

ENDONEZYA'DA YÜKSEKÖĞRENİMİN EKONOMİK BÜYÜME İLE OLAN BAĞLANTISI

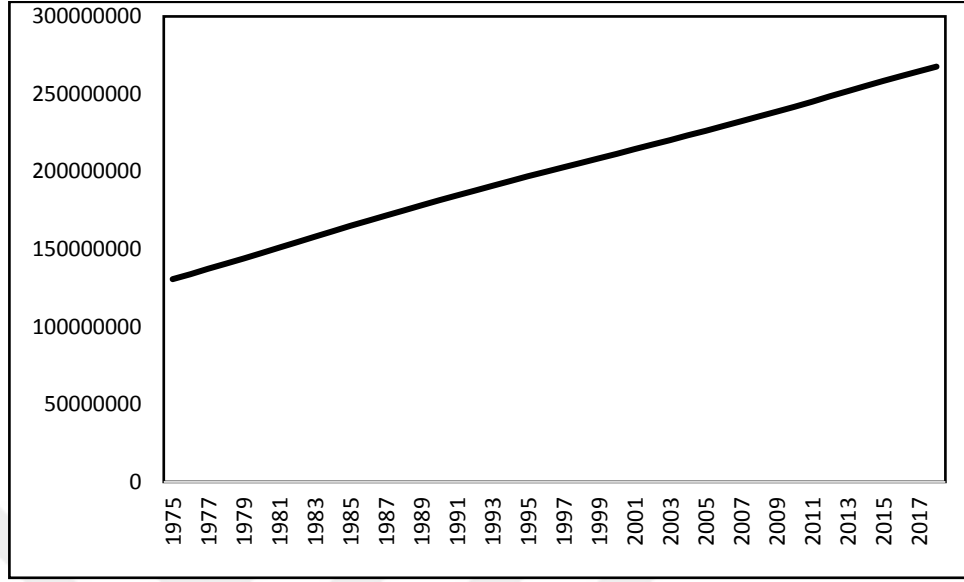
2.1. Genel Olarak Endonezya ve Ülkenin Ekonomik Büyümesi

Asya ve Avustralya kıtaları ve ayrıca Pasifik ve Hint Okyanusları arasında yer alan ülkenin resmi adı Endonezya Cumhuriyeti'dir. Java, Sumatra, Kalimantan, Sulawesi ve Papua Endonezya'nın temel adalarıdır. Papua adası Papua Yeni Gine ile sınır oluştururken, Kalimantan adası da Malezya ve Brunei Sultanlığı ile sınırlara sahiptir. Endonezya'nın başkentinin yer aldığı Java adası 160 milyonluk nüfusu ile en kalabalık nüfusa sahip adayı oluşturmaktadır. Endonezya 2017 yılında 260 milyonluk nüfusu ile dünyanın dördüncü en kalabalık ülkesi olma özelliğini taşımaktadır. Endonezya'nın nüfusunun 2030 yılında 300 milyona ulaşacağı bilgisini veren birçok farklı kaynak bulunmaktadır.⁷¹

Güneydoğu Asya'da yer alan 17.000 adası ile Endonezya, dünyadaki en büyük ada ülkesi olarak bilinmektedir. Ayrıca yüzlerce farklı dilin konuşulduğu ve yine yüzlerce etnik kökenden insanın bir arada Endonezya dili ortak paydasında bulunduğu bir ülke özelliğine sahiptir. Ekvator çizgisinin üzerinden geçtiği bu tropikal topraklar birçok doğal güzellik ve sahilleri bünyesinde barındırmaktadır. Dahası, yalnızca aktif volkanları ile değil, aynı zamanda tropikal bitki çeşitliliği ve hatta orangutan, Komodo Ejderi, Sumatra kaplanı, Sumatra fili gibi birçok nesli tükenmek üzere olan hayvan türü ile Endonezya, dünyanın en çok bitki ve hayvan türüne ev sahipliği yapan 17. "megadiverse" ülkesi olarak tanınmaktadır.⁷²

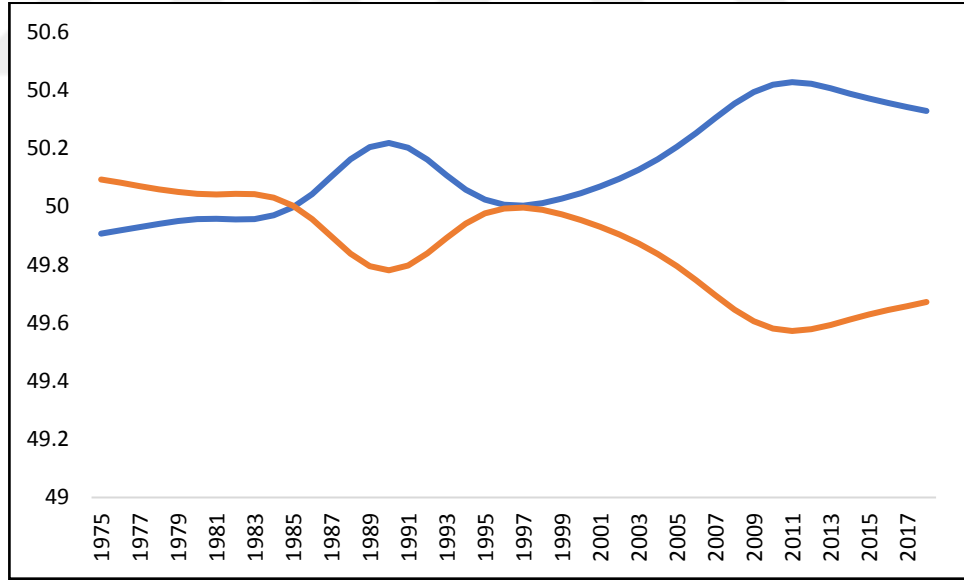
⁷¹ World Bank staff estimates based on age/sex distributions of United Nations Population Division's World Population Prospects. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=ID>, Erişim T: Temmuz 2019.

⁷² The Telegraph, <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/asia/indonesia/articles/indonesia-facts/>, Erişim Tarihi: Aralık 2018.

Şekil 1. Endonezya Nüfusu (1975-2017)

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

Şekil 2. Endonezya Nüfusu (Erkek ve Kadın)

Not: Mavi çizgi erkek nüfusun, turuncu çizgi kadın nüfusun toplam nüfusa oranıdır

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

Ülke nüfusunun son kırk yılda artış eğilimine geçtiği görülmektedir. 1975-1995 ve 1995-2015 yılları süresince nüfus artışı aynı miktarda görülmekte olup, yaklaşık 60-70 milyon

civarındadır. Endonezya'nın nüfusunun 2030 yılında 300 milyona ulaşacağı bilgisini veren birçok farklı kaynak bulunmaktadır. Erkek ve kadın nüfusundaki değişim Şekil' 2 de görüldüğü üzere dinamik bir değişim gösterirken son 10 yılda erkek nüfusunda sürekli bir artış gerçekleştiği fakat kadın nüfusunda azalma meydana geldiği görülmektedir.

Ülkede 3 farklı zaman dilimi bulunmaktadır. Bunlar, GMT+7 Batı Endonezya Saat Dilimi (WIB), GMT+8 Orta Endonezya Saat Dilimi (WITA) ve GMT+9 Doğu Endonezya Saat Dilimi'dir (WIT). Endonezya, dünyada ziyaret edilecek gözde yerlerden biridir. Lonely Planet tarafından gerçekleştirilen anket sonuçlarına göre 2019' da dünyada en çok ziyaret edilmek istenen ilk 10 ülke arasında yerini almıştır (Lonely Planet, 2019). 2019 yılı itibariyle Endonezya'ya vizesiz giriş yapabilen ülkelerin sayısı 169'a yükselmiştir. Bu sayıda yalnızca turistik amaçla değil iş ziyareti amacının da söz konusu olduğu bir gerçektir.

Tarihte, bu ada ülkesi, üç yüz yılı aşkın süre boyunca Hollandalılar tarafından sömürüldüğü için Hollanda Doğu Hint Adaları olarak anılmıştır. Bununla birlikte, bahsi geçen bölge, o dönemde baharat ve diğer kaynakların ticaretine hükmetmek için gerçekleşen sömürge hareketleri sonucu Portekiz, İspanya, İngiltere gibi birçok Avrupa ülkesi tarafından sömürülmüştür.

Endonezya toplumu, milliyetçiliğin beş prensibiyle *Pancasila* olarak bilinen anayasasına bağlı; farklı dinlere, etnik kökenlere ve geleneklere açık ve hoşgörülü bir toplumdur. Bu, bahsi geçen farklılıkları içinde barındırmalarına karşın dış işgallere karşı birlikte mücadele etmelerinin bir sonucudur. Dini bakımdan ülkenin çoğunluğu İslam'a olsa da Katolikler, Protestanlar, Budistler, Hindular ve Konfüçyüsçüler bir arada yaşamaktadırlar. Endonezya sadece dünyanın en büyük Müslüman nüfusa sahip ülkesi olmayıp aynı zamanda dünyanın gelişmekte olan ekonomilerinden biri olarak Güneydoğu Asya'nın en büyük ekonomilerinden biri haline gelmiştir. Endonezya, ekonomik ve siyasi işbirliği ve bölgesel stabilizasyonu sağlamak için çalışan ASEAN'ın (Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği) üyesidir. Bu da demek oluyor ki; Endonezya, Güneydoğu Asya bölgesinde, üyeler arasındaki birçok sorunun işbirliği çerçevesinde çözülmesini desteklemektedir.

Günümüzde, Endonezya ayrıca birçok üye ülkenin ekonomik büyümesine liderlik eden G20 kuruluşunun ülkeleri arasında yer almaktadır.

Indonesian - Investments adlı internet sitesinde, Endonezya'nın yapısal makroekonomik büyümesinin temelinde bol ve çeşitli doğal kaynaklar, genç, geniş ve gelişen nüfus (hızla genişleyen orta sınıf), siyasi istikrar (nispeten görülmekte) gibi birkaç faktöre göre şekillendiği belirtilmiştir. 1990'lardan beri uygulanan ihtiyatlı mali yönetim, düşük işçilik maliyetleri, gelişmekte olan bir pazara sahip olmak gibi inşa edilmesi yahut geliştirilmesi gereken birçok hususu da bulunmaktadır.⁷³ Bununla birlikte, bu çalışma, Endonezya'nın hangi ekonomik sektörde ne kadar güçlü olduğunu daha derin incelenmelidir. Endonezya'nın, faal olan toplam işletme sayısının yüzde 99'unu beraberinde getiren mikroekonomisi de önemli bir unsurdur.⁷⁴ 1990'ların sonunda, Asya ekonomik krizi Endonezya ekonomisi için bir kâbus haline gelmiştir. Dolayısıyla günümüzdeki mevcut durum gelişim, ekonomik büyümenin olumlu bir sonucu olarak görülmektedir. Fakat Endonezya, hala büyük ekonomik potansiyeli olan ve bu potansiyel gelişmelerin birkaç sektörüyle büyümeye devam eden bir ülke konumundadır.

Tarihsel olarak, 1989'dan 1996'ya kadar ülkenin ekonomisi, yıllık yüzde altıdan fazla büyüme kaydetmiş ve ortalama reel büyüme oranıyla Asya'da en hızlı büyüyen ekonomilerden biri haline gelmiştir.⁷⁵ Bu performans, ülkenin düşük gelirli ülkeler grubundaki pozisyonundan orta gelirli ülkeler grubuna transferini sağlamıştır.⁷⁶ Bununla birlikte, Asya krizi boyunca ülke etki altında kalmış ve ayrıca 1997-1998 yıllarında başlayan bankacılık ve ekonomi kriziyle ekonomik büyüme yarıda kesilmiştir. Bu günlerde Güneydoğu Asya'nın en büyük ekonomisi olarak Endonezya'da, paylaşılan

⁷³ Economy of Indonesia, <https://www.indonesia-investments.com/culture/economy/item177>, Erişim T: Aralık 2018.

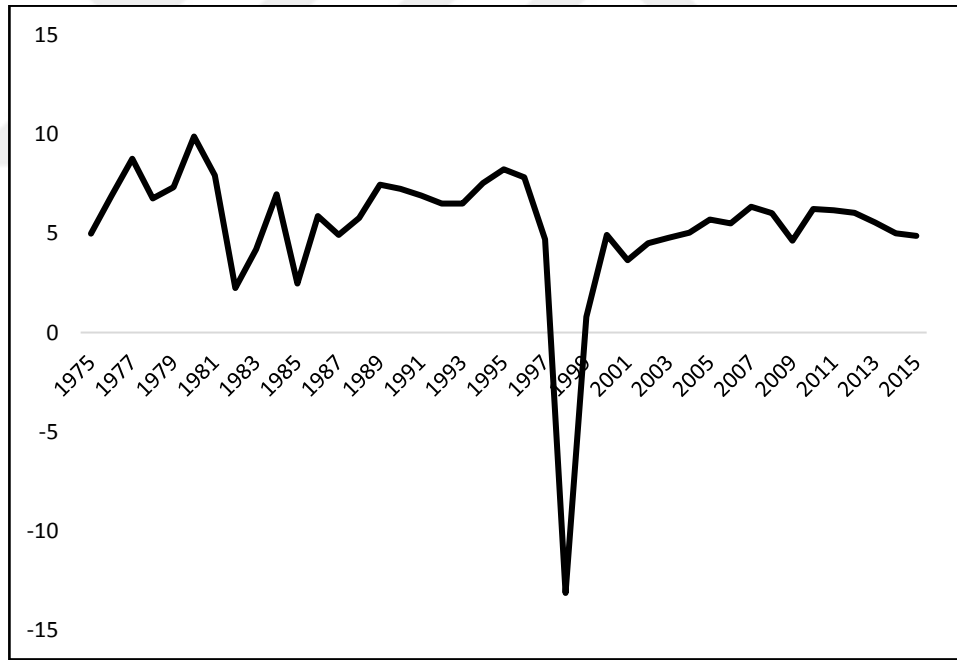
⁷⁴ Economy of Indonesia, <https://www.indonesia-investments.com/culture/economy/item177>, Erişim T: Aralık 2018.

⁷⁵ M.A Hasoloan, "A Country Report: The Indonesian Labor Market", *Presented at The OECD Forum on the restated OECD Jobs Strategy*.

⁷⁶ M.A Hasoloan, "A Country Report: The Indonesian Labor Market", *Presented at The OECD Forum on the restated OECD Jobs Strategy*.

ekonomik verilere göre sanayi sektörünün Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla içerisindeki payı toplamda yüzde 46,5 olarak gerçekleşmiştir.⁷⁷

Bugün için, hükümetin temel kilit hedefleri olarak üretim ve altyapı, en önemli iki hususu oluşturmaktadır. Endonezya, 1999'da kurulmuş olan G20'nin üye ülkelerinden biri olmakla onurlandırılmıştır. Ülke, kötü ekonomik krizin etkilerini atlattığından bu yana halen G20'de Güneydoğu Asya'yı temsil eden tek ülkedir ve nüfusunun ve ekonomisinin genişliği başta olmak üzere bazı hususlar dikkate alınarak bölgenin temsilcisi seçilmiştir. Endonezya, bölgede sürekli faaliyette bulunan ve Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği' ne veya uluslararası düzeyde Dünya Ticaret Örgütü' ne dâhil olan, ekonomik gücü haiz bir ülke olma niteliğini bünyesinde barındırmaktadır. G20, bir ülkenin ekonomik büyümesini, o ülkenin gayrisafi yurtiçi hâsıla büyüme oranına göre Şekil 3'de gösterilmektedir.

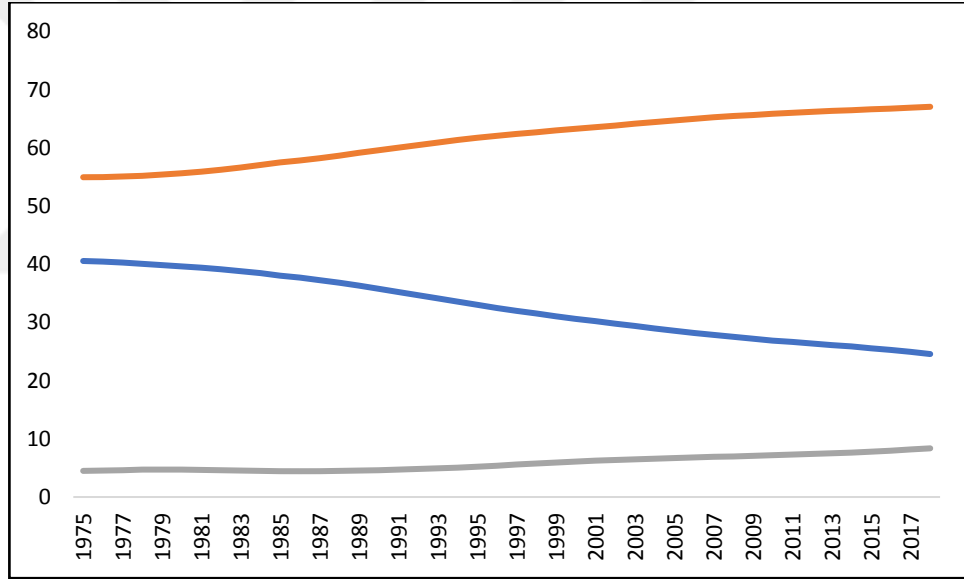
Şekil 3. Endonezya GSYİH Büyüme Oranı (1976-2015)

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

⁷⁷ Indonesia GDP Annual Growth Rate, <https://tradingeconomics.com/indonesia/gdp-growth-annual>, Erişim T: Aralık 2018.

Ekonomik gücün göstergesi olarak, yaygın bir şekilde kullanılan GSYİH büyüme oranı temel bir ölçüt olarak kullanılmaktadır.⁷⁸ Şekil 3'te de görüldüğü üzere, ekonomik kriz problemlerinden birinin baş gösterdiği yıl aynı zamanda büyüme oranında da önemli ölçüde düştüğü yıldır.

Bununla birlikte, Endonezya halen yalnızca bölge için değil, dünya için de büyük bir pazar sağlamaktadır. G20'nin kuruluşundan bu yana eşit ekonomik güçlerin varlığı, üye ülkelerin birbiri ile yakınlaşmaları için müzakere ortamı oluşturmaktadır. Aslında, G20'nin bir parçası olmak, öyle görülüyor ki; üye ülkelerin gelişmesi, desteklenmesi ve her birinin sesini eşit düzeyde duyurması bakımından olumlu bir etkidir.⁷⁹

Şekil 4. Endonezya Nüfusu (Yaş Olarak)

Not: Mavi Çizgi 0-14 yaş arası, turuncu çizgi 15-64 yaş arası, gri çizgi 65 yaş üstü nüfusu göstermektedir.
Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

Şekil 4'te Endonezya'nın etkileyici bir üretkenlik rakamına sahip olduğu görülmektedir. Son 40 yıldan bu yana, 15-64 yaş aralığında olan kişi sayısı %50'nin üzerindedir ki bu veri, Dünya Bankası tarafından birçok ülke için çalışan nüfus olarak adlandırılmaktadır.

⁷⁸ Z. Salim, "Indonesia in the G20: Benefits and Challenges Amidst National Interests and Priorities", Jakarta.

⁷⁹ Z. Salim, "Indonesia in the G20: Benefits and Challenges Amidst National Interests and Priorities", Jakarta.

Dahası, bu oran günümüze kadar yükselmeye devam etmiş ve neredeyse nüfusun %70'ine ulaşmıştır. Buna karşın, hükümet 2030 yılıyla beraber bu yaş aralığındaki grubun çok daha büyüyeceği beklentisindedir.

Zira teorik olarak bu demografik yapıyla ülke, en azından bu grubun üretkenliği ve yaratıcılığı sayesinde ekonominin desteklenebileceğini umut etmektedir. Piyasanın gelişimi, özellikle de iş gücü, bu yaş grubunun Endonezya'nın gelişmiş ülke gelir seviyesini yakalamasında anahtar rol oynayacağı beklentisi yaratmaktadır. Endonezya, gelecek 10 yıllık sürede bu demografik avantajı ciddi bir şekilde ele almalıdır. Nitekim Endonezya nüfusunun hala her yıl kayda değer oranlarda artış gösterdiği görülmektedir.

Bugün için, ekonomik destek oranları, nüfusun yaş dağılımının yapısına yönelik ekonomik etkileri analiz etmede standart bir araç haline gelmiştir.⁸⁰ Bu çalışan nüfus grubu, iş gücünde edindiği paya göre, yükseköğrenim geçmişi ile ekonomik büyüme arasındaki bağlantının tanımlanmasında temel teşkil eden bir grup olmaktadır.

2.2. Endonezya'da Eğitime Katılım Durumu

Endonezya toplumunda insanlar, her zaman eğitimin insan kaynakları için kilit bir role sahiptir. Daha iyi bir yaşam için eğitimin temel rolünü destekleyen çok sayıda insan da bu görüşü desteklemektedir. Ulusal Eğitim Sistemi Yasası (No.20/2003), ulusal orta vadeli kalkınma planı (RPJMN, 2015-2019) ve ulusların eğitim imkânlarını nasıl artıracaklarıyla ilgili sürdürülebilir gelişme hedefleri bağlamında Endonezya devleti de aynı şeyi hedeflemektedir. Bunun yanında, eğitim geçmişinin, maksimum beşeri sermaye kapasitesi yaratan temel faktör olduğu da bilinmektedir.

Nelson Mandela'nın da ifade ettiği gibi "*Eğitim, dünyayı değiştirmek için kullanabileceğiniz en güçlü silahtır.*" Endonezya devleti, eğitimin insanlar için ne kadar önemli olduğunu kavramaktadır. Endonezya'da Ulusal Eğitim, Pancasila'ya ve 1945 anayasasına (UUD, 1945) dayanmaktadır. Endonezya devleti yukarıda belirtilen yasa yoluyla toplumun ulusal eğitim sistemi dâhilinde eğitim haklarını gerçekleştirmektedir.

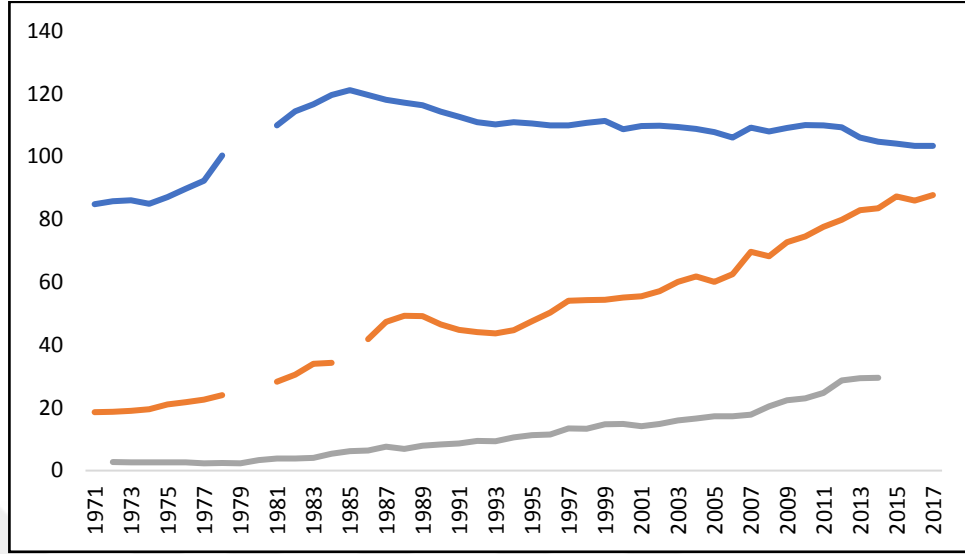
⁸⁰ G.W. Jones, "the 2010 – 2035 Indonesian Population Projection Understanding the Causes, Consequences and Policy Options for Population and Development", *United Nation Population Fund Indonesia*, 2014.

Ancak eğitimin büyümeye katkısını anlamak için, ülkede uygulanan eğitim standardını anlamak gerekmektedir. Hızlanan küreselleşme süreci ile birlikte, eğitim dünyasındaki zorluk da giderek artmaktadır. Endonezyalılar eğitimin, yani okulların, ulusal karakter oluşturucu araçlardan biri olduğuna inanmaktadır. Endonezya devasa bir takımda ülkesidir ve dolayısıyla devletin ulusal hedefleri gerçekleştirmesi her zamanı kolay olmamaktadır. Eğitimdeki temel sorunlarından biri, kırsalda yaşayan insanların her zaman büyük şehirlere giderek daha iyi bir yüksekokul veya üniversite bulmaya çalışmasıdır. Devletin kırsal kesimlerde eğitim sağlama olanaklarının sınırlı olması her zaman sorun teşkil etmektedir. Gelişmekte olan bir ülke olarak Endonezya, en azından eğitim sistemleri konusunda en iyi çözümü bulmak amacıyla ilerlemeye devam etmektedir.

Endonezya, farklı başkanlık dönemlerinin her birinde eğitim konusunda aşağı yukarı aynı sorunla karşılaşmaktadır. Teknolojideki ve insanların toplumsal kültüründeki çok sayıdaki içsel ve dışsal değişimler sürekli bir adaptasyon sorunu meydana getirmektedir. Devlet dışında tüm sorunları çözmek için işbirliği yapabilecek pek çok bileşen de bulunmaktadır. Fakat okulların ve üniversitelerin öğrenciler için harika bir ortam yaratabilmesi için yapılması gereken hala pek çok şey vardır. Vizyon, müfredat ve hatta öğretim personelinin durumu bunu açıklanmaktadır. Bu bağlamda Eğitim ve Kültür Bakanlığının sloganının: “Entelektüellik ve *Pancasila* ruhuyla nesiller yaratma hareketi olarak eğitim ve kültür” şeklinde olduğu görülmektedir.⁸¹

Şekil 5’te Endonezya nüfusunun eğitime katılım trendi açıklanmaktadır. Son 40 yıldaki rakamların bir artış trendinde olduğu görülmektedir. Orta ve yükseköğretime katılım yıldan yıla dinamik bir artış gösterirken, ilköğretim düzeyinde de çok büyük bir düşüş bulunmamaktadır. Endonezya nüfusu da Şekil 1’de gösterildiği gibi sürekli bir artış göstermiştir. Bu durum eğitime katılım grafiğiyle yakından bağlantılıdır. Endonezya’nın dünyanın en kalabalık dördüncü ülkesi olması da eğitimde katılama yansımaktadır. Okullardaki eğitim dili olan Bahasa denen Endonezya dili, toplumsal çeşitliliğe rağmen, ulusal dil olarak kullanılmaktadır.

⁸¹ Renstra, “Rencana Strategis Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan Tahun 2015-2019”.

Şekil 5. Eğitim Düzeyine Göre Eğitime Katılım Durumu (Endonezya)

Not: Mavi çizgi ilkokula katılım, turuncu çizgi ortaokula katılım, gri çizgi yüksekokula katılım oranlarını göstermektedir.

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

Sosyal çeşitlilikler karşısında eğitimin ayrımcı olmaması gerektiği de unutulmamalıdır. Bu bağlamda ulusal eğitim sisteminde (Pancasila) yedi temel unsur vurgulanmaktadır: Herkes için eğitim, yaşam boyu eğitim, bir hareket olarak eğitim, öğrenciler için eğitim, karakter yaratmak için eğitim, eğlence için eğitim, kültür için eğitim.⁸² Ayrıca ulusal eğitim sisteminin, Endonezya’da eğitimin nasıl olacağıyla ilgili temel yapı olduğu görülmektedir.

Ulusal eğitim sistemi yasası (No.20/2003) ulusal eğitim sistemlerini net bir şekilde açıklamaktadır (SISDIKNAS). Bu durum “*Tüm Endonezya vatandaşlarını, hayatın her zaman değişmekte olan zorluklarına pro-aktif bir şekilde cevap verebilen kaliteli insanlar olarak yetiştirmek üzere güçlü ve otoriter bir toplumsal kurum olarak eğitim sisteminin hayata geçirilmesi*” şeklindedir.⁸³ Endonezya’da devlet, ulusal rol ve norm uygulamaları yoluyla eğitim sistemleri üzerinde tam bir kontrole sahiptir. Fakat yukarıda belirtilen yasada, toplumların her zaman daha iyi sonuçlar için devletin ortağı oldukları da

⁸² Renstra, “Rencana Strategis Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan Tahun 2015-2019”.

⁸³ Munirah, “Sistem Pendidikan di Indonesia: Antara Keinginan dan Realita”, *Auladuna*, Makassar, 2015.

açıklanmaktadır. Bununla birlikte, sistemlerin merkezileştirilmesi her zaman bazı toplulukların ulusal hükümeti takip etmesini zorlaştırabilmektedir. Fakat 1998 reformundan beri, devletin çeşitli bölgelere tanıdığı otonomi, âdemimerkeziyeti daha da artırmıştır. Bunun tüm ülkede uygulanabilmesi için eğitimin demokratik olması da gerekmektedir.⁸⁴

Endonezya’da herkesin eğitim alma, yani okula ve koleje gitme hakkı bulunmaktadır. Aslında topluluklar ve aileler de çocuklarının eğitimini sağlama konusunda önemli bir role sahiptir ve bu rol, çocuklar koleje ve üniversiteye gidene kadar devam edebilmektedir. Demokratikleşme öncesinde 1967-1998 yılları arasında Suharto rejimi tarafından diktatörlükle yönetilen Endonezya’da eğitim sistemleri de tamamen merkeziydi. Rejimin çökmesinden on yıllar sonra ulusal okul sınavlarından sorumlu olan Eğitim ve Kültür Bakanlığı, müfredat geliştirmekten, öğretmen tutmaktan ve okul sistemini merkezi bir şekilde yönetmekten sorumlu olan kurum olmuştur.⁸⁵

Fakat 2015’ten beri yükseköğretim, ayrı bir bakanlık olan ve hem kamu hem de özel yükseköğretim kurumlarını yöneten ve kalite kontrolünü sağlayan Araştırma, Teknoloji ve Yükseköğretim Bakanlığı tarafından yönetilmektedir.⁸⁶ Devlet bu bakanlık dâhilinde ayrı düzenlemeler yaparak, yükseköğretim yoluyla insanların yeteneklerini artırabileceğini giderek daha iyi anlamaktadır.

Aşağı yukarı ilk kontrol, toplumdan ziyade aileden gelmektedir. Devlet kontrolü, her zaman bölgelerin halklarına en geniş şekilde nasıl hizmet sağlayabileceğini sormaktadır. Küresel dünyada evrensel eğitim haklarının nasıl sağlanacağı, ele alınması gereken spesifik bir meseledir. Bu noktada Endonezya, eğitimle ilgili pek çok sorunu çözebilecek sağlam bir yasaya sahiptir. Ulusal eğitimin, dine ve Endonezya ulusal kültürüne dayalı olan ve küresel değişikliklere her zaman yanıt verebilen Pancasila ve 1945 anayasasına göre şekillendirilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Endonezya’nın bugün hala ‘farklı

⁸⁴ Renstra, “Rencana Strategis Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan Tahun 2015-2019”.

⁸⁵ D.B. Dilas, C. Mackie, Y. Huang, S. Trines, “Education in Indonesia”, WENR, <https://wenr.wes.org/2019/03/education-in-indonesia-2>, Erişim T: Temmuz 2019.

⁸⁶ D.B. Dilas, C. Mackie, Y. Huang, S. Trines, “Education in Indonesia”, WENR, <https://wenr.wes.org/2019/03/education-in-indonesia-2>, Erişim T: Temmuz 2019.

toplulukların eğitim fırsatlarını nasıl kullanabilecekleri ve eğitimin öğrencilere gelecekteki kariyerleri için nasıl beceri ve imkânlar sağlayabileceği' gibi iki büyük sorunu bulunmaktadır.⁸⁷

Şu anda Endonezya'da devlet ve özel olmak üzere çok sayıda üniversite bulunmaktadır. Endonezya Devleti, farklı özellikleri bulunan bu üniversiteleri kendi özelliklerine göre geliştirmeyi planlamaktadır. Farklı nitelikleri olan bu 4300 üniversitenin aralarında büyük bir yasal boşluk söz konusudur. Nitekim Java Adası'ndaki üniversitelerin Java Adası dışındakilerden daha gelişmiş olduğu açıktır. Bu nedenle devlet, üniversitelerin konumlarından bağımsız olarak bu boşluğu kapatmak için 2015-2025 yılları arasına yönelik uzun vadeli bir plan geliştirmektedir.

Bu doğrulama politikasının amacı, kalite eksikliği sorunlarını azaltmaktır. Endonezya'da yükseköğretim kurumlarının, 2012 tarihli, 12 No'lu Yasanın 1. Maddesinin 9. Paragrafına göre eğitim, akademik ve sivil araştırma ve toplum hizmeti düzenleme yükümlülüğünü içeren '*Tri Dharma Perguruan Tinggi*' bulunmaktadır. Dolayısıyla üniversiteler, bu Tri Dharma Perguruan Tinggi'nin amaçlarını gerçekleştirebilmek için tüm kaynaklarını seferber etmelidirler. Bu zorlu '*Tri Dharma Perguruan Tinggi*', eğitim, araştırma ve toplum hizmetinin her alanında yenilikçilik ve atılım gerektirmektedir.

Bu amacı gerçekleştiren her üniversite en yüksek kaliteye de ulaşmış olacaktır. Bu amaca uygun olarak Endonezya, üniversitelerinden en az 7 tanesinin 2050 yılına kadar dünyanın en iyi 500 üniversitesi arasına girmesini amaçlamaktadır.⁸⁸ Fakat bu hırslı amaç yalnızca diğer uluslararası üniversitelerin sahip olduğu dünya standartlarına ulaşmak üzere tasarlanmış programları uygulayarak gerçekleştirilebilir. Bu bağlamda atılması gereken adımlardan biri, mevcut yükseköğretim yasasındaki ve kurullarındaki sınırlamaları azaltmaktır.

⁸⁷ R.Y. Kurniawan, "Identifikasi Permasalahan Pendidikan Di Indonesia Untuk Meningkatkan Mutu Dan Profesionalisme Guru", *Indonesian National Education Convention (KONASPI) VIII*, 2016.

⁸⁸ Kementerian PPN/Bapenas, "Visi Indonesia 2045", Jakarta, 2017.

2.3. Endonezya’da Beşeri Sermaye ve İşgücü

Endonezya, son birkaç yılda etkileyici bir ekonomik büyüme göstermekle beraber beşeri sermaye bakımından da her yıl daha iyi hale gelmektedir. Endonezya hükümetinin, fakirliği ve gençler arasındaki işsizliği azaltmak için eğitim sistemlerini desteklemeye çalışması gerektiğini anladığı görülmektedir. İşyerlerindeki işgücü kalitesini artırmaya yönelik yeterli eğitim sağlanarak işgücü uzmanlığının artırılacağı anlaşılmaktadır. Büyüme sürdürülebilirlik için devletin beşeri sermaye gelişimini ekonomik ana planla entegre etmeye çalışması gerekmektedir. Beşeri sermayesi Endeksi, Dünya Bankası Grubu’nun beşeri sermayesi Projesidir ve beşeri sermayeyi, kapsayıcı büyümenin kilit faktörü olarak şöyle tanımaktadır:⁸⁹

“Endonezya, beşeri sermayesine yönelik yatırımlarını artırmak ve hızlandırmak için hırslı bir eylem planını uyguluyor. Bu yatırımlar, beşeri sermaye boşluğunu doldurmak için hayati öneme sahiptir ve ülkenin en önemli kaynağı olan Endonezya halkının tam potansiyeline ulaşmasını ve böylece işgücü piyasasındaki pek çok fırsattan tam olarak yararlanmalarını sağlayacaktır. Bu hükümet programı, halka yatırımı sürdürmeye yönelik uzun vadeli bir planın parçasıdır ve önümüzdeki yıllarda bu adanmanın ve liderliğin sürdürülmesi kritik öneme sahiptir.” (Camilla Holmemo, Dünya Bankası Programının Endonezya ve Doğu Timor Lideri)

Devletin eğitime daha fazla harcama yapması, eğitim kalitesinin artmasında etkili olacaktır. Beşeri sermayesi, insanların bilgisini, etkinliğini ve iş yapma yeteneğini ifade etmektedir. Ayrıca beşeri sermayesi, işgücünün performans gösterme yeteneğini de açıklayabilmektedir. Bali’deki beşeri sermayesi Endeksi, 2018 DB-IMF Yıllık Toplantısında, Endonezya’nın alt-orta gelir düzeyindeki komşu ülkelerin ortalamasından

⁸⁹ Dünya Bankası, *Indonesia’s Strong Public Policy Action and Investments in its People is Key for Growth and Productivity*, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/10/11/indonesias-strong-public-policy-action-and-investments-in-its-people-is-key-for-growth-and-productivity>, Erişim T: Aralık 2018.

önemli ölçüde daha iyi performans gösterdiği (ortalama skor 0,48'dir) ama Doğu Asya ve Pasifik ortalamasının (0,62) altında olduğu belirtilmiştir.⁹⁰

“Hükümetin beşeri sermaye konusundaki güçlü liderliğini ve eylemini ve bu meseleyi bu kadar ciddiye alışı takdir edilmelidir. Hükümetin beşeri sermayesine yönelik yatırımları, Endonezya'nın büyümesi ve verimliliği için kilit önemdedir. Ülke, büyüme engellerini azaltma, PKH gibi sosyal yardım programlarının kapsamını artırma ve çocuklarının sağlığını ve eğitimini iyileştirmeye yönelik yatırım yapma bağlamında güçlü ve odaklı reformlar uygulayarak doğru şeyi yapmaktadır. Bugün yapılan yatırımlar hızlıca faydalar sağlayacaktır fakat bundan da önemlisi, geleceğe yönelik uzun vadeli etkiler yapacak ve Endonezya'nın bugünkü çocuklarının sağlıklı, müreffeh ve verimli yetişkinler olmalarını sağlayacaktır.”

Endonezya Hükümeti, ülkenin uzun zamandır devam eden beşeri sermaye açığını kapatmak için güçlü adımlar atmaktadır. Endekse göre beşeri sermayesini ve verimli işgücünü geliştirmede kritik öneme sahip olan sağlık, beslenme ve eğitim çıktılarını iyileştirmek üzere halka yönelik yatırımları kapsayan hırslı bir program uygulamaktadır. *Bappenas* olarak da bilinen Endonezya Ulusal Kalkınma Bakanlığının 2015-2019 ulusal orta vadeli kalkınma planı (RPJM) bağlamında, 2018 yılı itibariyle hedef planın neredeyse aşıldığı görülmektedir.⁹¹

Hükümet, 2018 çalışma planı (RKP) ve 2015-2019 ulusal orta vadeli kalkınma planı (RPJM) bağlamında, 2017 ile 2018 yılı arasında 2,99 milyonluk bir artış sağlamıştır.⁹² 2015-2019 yılları arasında istihdam planı hedefi, 10 milyon kişidir. 2015-2018 yılları arasında Endonezya hükümetinin 9,38 milyon yeni istihdam yaratmayı başardığı

⁹⁰ Dünya Bankası, *Indonesia's Strong Public Policy Action and Investments in its People is Key for Growth and Productivity*, <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/10/11/indonesias-strong-public-policy-action-and-investments-in-its-people-is-key-for-growth-and-productivity>, Erişim T: Aralık 2018.

⁹¹ P. Silalahi, Kementerian PPN/Bappenas, “Di Tahun 2018 Lapangan Kerja Indonesia Melampaui Target Rkp 2018 dan Rpjmn 2015-2019”, Report, 2018.

⁹² P. Silalahi, Kementerian PPN/Bappenas, “Di Tahun 2018 Lapangan Kerja Indonesia Melampaui Target Rkp 2018 dan Rpjmn 2015-2019”, Report, 2018.

görülmektedir.⁹³ 2015 yılı başlarında kayda değer iş olanakları yaratmak, büyük bir zorluk teşkil ettiği halde birkaç yıl sonra hedef neredeyse aşılmıştır.

Endonezya'da "BPS – Badan Pusat Statistik" olarak bilinen Endonezya İstatistik Kurumu, ulusal istatistik araştırmaları yapmaktan sorumlu bakanlık dışı bir kamu kurumudur. Bu kurum, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün işgücü kavramına dayalı olarak toplumu, çalışma yaşında olan nüfus ve çalışma yaşında olmayan nüfus olarak ikiye ayırmaktadır. Bu yaklaşım işgücünün incelenmesini sınırlayıcı bir yaklaşım olmakla birlikte, Endonezya hükümeti için bu kavram daha spesifik olarak şu değişkenler ifade edilmektedir:⁹⁴

"Çalışma yaşındaki nüfus; işgücü unsurları; işgücü dışındaki unsurlar; çalışanlar; işi olmakla birlikte geçici olarak işe gitmeyenler; işsiz sayısı, işsizlik oranı, normal mesai saatinden daha az çalışan işçiler, okula gidenler, maliyetler, eğitim, haftadaki toplam mesai saati, sanayi, meslek, net maaş-aylık, istihdam durumu."

Endonezya İstatistik Kurumu'nun Ağustos 2018 raporunun özetine göre ekonomik olarak aktif nüfusun sayısı 131,01 milyon kişidir ve Şubat 2018 rakamıyla (133,94 milyon kişi) karşılaştırıldığında 2,93 milyon kişilik (%2,19) bir azalma olduğu anlaşılmaktadır.⁹⁵ Fakat Ağustos 2017 rakamına (128,06 milyon kişi) göre 2,95 milyon kişilik (%2,30) bir artış söz konusudur.⁹⁶ Yaklaşık 260 milyon kişilik nüfusuyla Endonezya, dünyadaki en kalabalık dördüncü ülkesi konumundadır. (Çin, Hindistan ve ABD'den sonra).

Ayrıca, IndexMundi 2017 verilerine göre Endonezya'da verimli çalışma yaşındaki nüfus yüzdeleri şu şekildedir: 15-24 yaş (%16,99) ve 25-54 yaş (%42,4).⁹⁷ Bu durum, Endonezya nüfusunda genç insanların egemen olduğunu göstermekte ve

⁹³ Badan Pusat Statistik (BPS-Statistics Indonesia), "Keadaan Angkatan Kerja di Indonesia", 2018.

⁹⁴ Badan Pusat Statistik (BPS-Statistics Indonesia), "Keadaan Angkatan Kerja di Indonesia", 2018.

⁹⁵ P. Silalahi, Kementerian PPN/Bappenas, "Di Tahun 2018 Lapangan Kerja Indonesia Melampaui Target Rkp 2018 dan Rpjmn 2015-2019", Report, 2018.

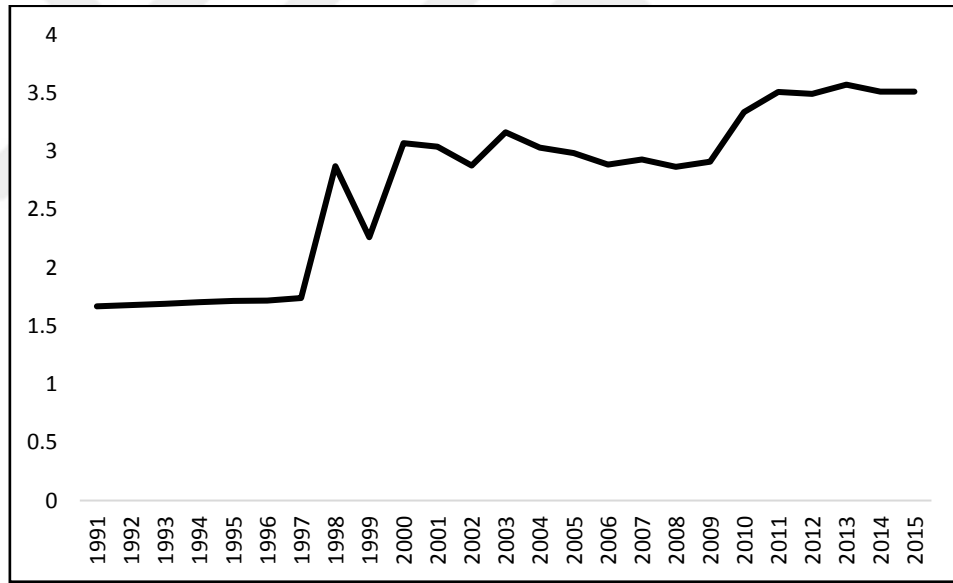
⁹⁶ P. Silalahi, Kementerian PPN/Bappenas, "Di Tahun 2018 Lapangan Kerja Indonesia Melampaui Target Rkp 2018 dan Rpjmn 2015-2019", Report, 2018.

⁹⁷ https://www.indexmundi.com/indonesia/demographics_profile.html, Erişim Tarihi: Aralık 2018.

ekonomiye büyük bir katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla günümüzde çalışma yaşının işgücünde kesinlikle önemli bir faktör olduğu söylenebilmektedir.

2.3.1. İstihdam ve İşsizlik

Endonezya, diğer bazı ülkelerle karşılaştırıldığında iyi bir ekonomik büyümeye sahip, orta gelir düzeyli bir G20 üyesidir. Bununla birlikte, işgücünün ekonomik ve sosyal gelişiminin doğru istikamette devam edebilmesi için ülkenin hala daha merkezi bir rol oynamaya ihtiyacı vardır. Endonezya işgücü piyasasındaki başlıca sorunlar; sınırlı istihdam olanakları, düşük işgücü kalitesi, nispeten yüksek işsizlik oranı, küreselleşmenin istihdam üzerindeki etkisi ve endüstriyel ilişkilerin uygulanmasıyla ilgili farkındalık eksikliğidir.⁹⁸

Şekil 6. Endonezya İstihdam Artış Oranı

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

İstihdam oluşturma, verimlilik ve rekabet konusunda devletin topluma desteğinin artırılması gerekmektedir. Beşeri sermayesi değişkeni, işgücünün istihdam eğitiminde, sağlıkta ve hatta deneyimde oynadığı önemli rolü doğrudan etkilemektedir.⁹⁹ İstihdam

⁹⁸ M.A. Hasoloan, "The Indonesian Labor Market", Presented at The OECD Forum on the restated OECD Job Strategy, A Country Report.

⁹⁹ M.Z. Farid, I.S. Chaudary, M.S. Malik, "How does Human Capital Formation Affect Labor Forces Participation in Pakistan? A Primary Data Analysis", *Canadian Social Science*, Pakistan, 2012, Cilt:8.

oranı ülkelerin ve insanların çalışarak hayatlarını sürdürme yeteneklerini dikkate almaktadır. Şekil 6’da Endonezya’nın durumu gösterilmektedir. Buna göre, Endonezya son 20 yılda istihdam oranını pozitif bir artış halinde tutmak için sıkı çalışmaktadır.

Uluslararası Çalışma Örgütü’nün Endonezya İş Piyasası Görünümü raporu, 2016’da Endonezya işgücünün 127,6 milyona ulaştığını, toplam işsizlik oranının %5,5 olduğunu ve bu oranın yaklaşık 7 milyon kişiye tekabül ettiğini ortaya koymuştur.¹⁰⁰ Aynı yıl 50,21 milyon kişi (%40,42) kayıtlı, 68,20 milyon kişi (%57,60) ise kayıt dışı olarak çalışmaktaydı.¹⁰¹

Endonezya’da işçilerin eğitim düzeyi tarihsel olarak düşüktür. Dahası, işçilerin eğitim ve beceri eksikliği nedeniyle işgücü piyasası talebinde bir uyumsuzluk meydana gelmiştir. Bunun nedeni ise Endonezya’nın yaklaşık 30 yıl boyunca otoriter bir rejim altında yönetildiği süreçte devletin her şey üzerinde tam bir kontrole sahip olmasındandır.

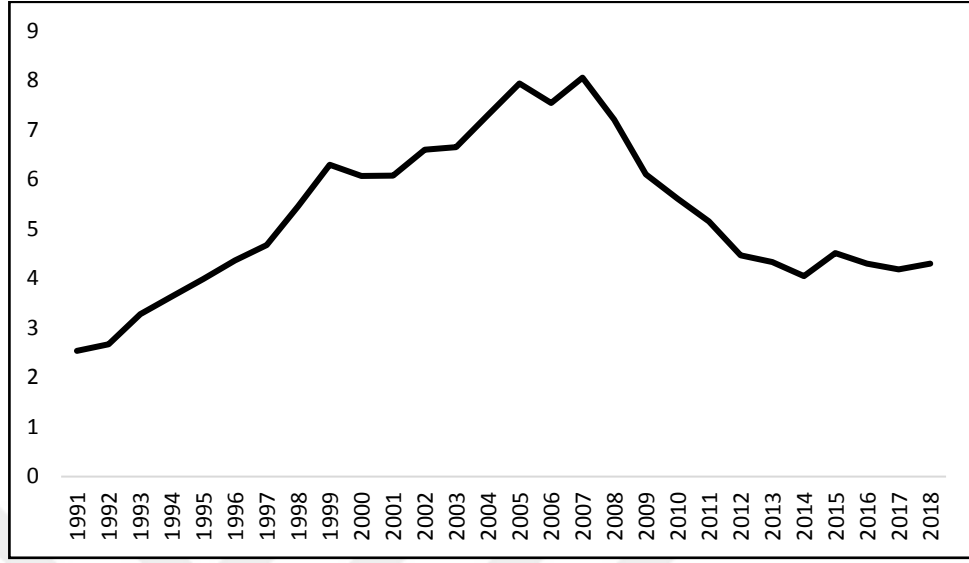
1990’ların sonlarında Endonezya’da demokratikleşme gerçekleşikten bir süre sonra bu oranlar daha dengeli hale gelmiştir. Hayatta kalitesini arttırmak için eğitimin ve işyerinin önemi fark edildiğinden, bu konudaki haklar için daha fazla çaba gösterilmektedir. 1998 ve 2008 yıllarındaki küresel ekonomik kriz, Endonezya için de büyük bir sıkıntıya neden olmuştur. İşsizliğin yıldan yıla ciddi oranda arttığını gösteren Şekil 7’de de belirli bir dönem boyunca yaşanan zorluk görülmektedir.

Endonezya hükümeti, 2008’deki ekonomik krizin tüm dünyada ciddi etkiler yarattığını düşünmektedir. Fakat 1997’deki Asya krizinden sonra 2007 yılı Endonezya ekonomisi için nispeten iyi bir yıl olmuş ve 2008 yılına girilirken piyasa güveni oldukça dengeli bir hale gelmişti.¹⁰² Yani 1998 ile karşılaştırıldığında Endonezya bu krizi daha rahat atlatabilecekti. Üstelik 2009’a giriş sürecinde Endonezya ekonomik büyüme sayesinde daha iyi bir performans sergileyebilecek durumdaydı.

¹⁰⁰ ILO, https://www.ilo.org/jakarta/info/public/pr/WCMS_523917/lang--en/index.htm Indonesia Labour Market Outlook 2016, Erişim Tarihi: Aralık 2018.

¹⁰¹ H.S. Hasibuan, “The Development and Labor Situation, in Indonesia”, 2017.

¹⁰² K. Djaja, “Impact of the Global Financial and Economic Crisis on Indonesia (A Rapid Assessment)”.

Şekil 7. Endonezya İşsizlik Oranı

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

2.3.2. İşçilerin Eğitim Düzeyi

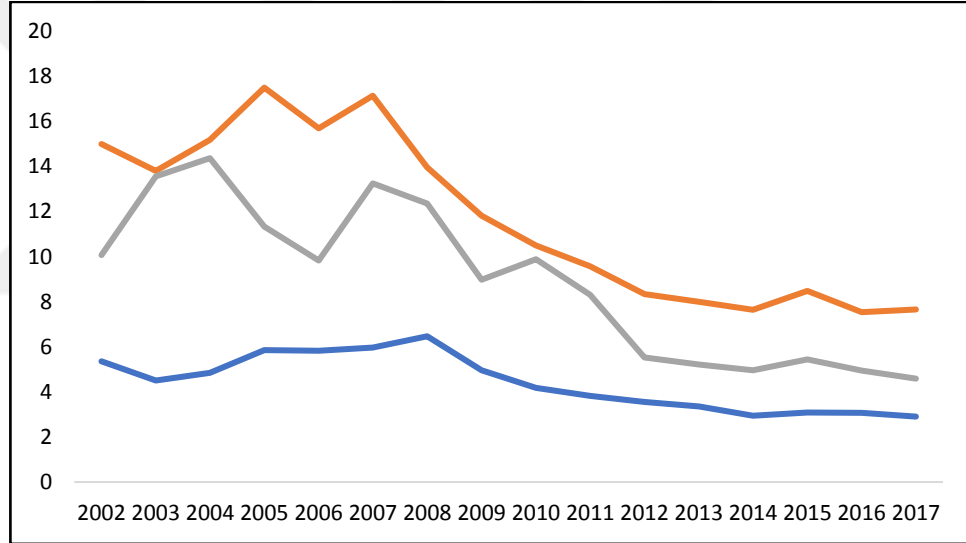
İnsan yeteneklerini ortaya çıkarmada hayati öneme sahip olan eğitim, temel insan haklarından biridir. 1948 yılından itibaren eğitim, temel bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir. Eğitim, insan asaleti, temel özgürlükler, adalet ve barış için önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda bireysel değeri ve pozitif dönüştürücü gücü veya yetenekleri de arttırmaktadır.¹⁰³ Geliri artırmak için güçlü bir araç olmasının yanı sıra eğitim, aynı zamanda işçilerin becerilerini artırarak onları daha verimli kılmaktadır. Eğitim, beşeri sermaye varlıklarının oluşturucularından biri olduğu için istihdam becerileri için belirli eğitim seviyeleri gerekmektedir. Beşeri sermayesine yatırım yaparken, devlet her zaman işgücüne uygun istihdam alanları oluşturmalıdır.¹⁰⁴ Şekil 8’de üç farklı eğitim geçmişine göre işsizlik durumu gösterilmektedir.

Temel düzey ilköğretim geçmişini, orta düzey ortaöğretim geçmişini, ileri düzey ise lisans, lisansüstü ve doktora programları geçmişini ifade etmektedir. Son on yıllarda

¹⁰³ World Development Report, “Learning to Realize Education’s Promise”, Dünya Bankası Grubu, 2018, S:37-54.

¹⁰⁴ M. Noman, S. Nayantara, *Employment and Growth in Indonesia (1990-2015)*, Employment Working Paper, No.239, International Labour Office, Geneva, 2018.

devletin işsizliği azalttığı görülmektedir. Endonezya’da son otoriter rejimden beri büyüme koşulları değişmiş ve işsizlik oranı, eğitim geçmişi dereceleriyle tutarlı hale gelmiştir. Şekil 5’te gösterildiği gibi artan okul kaydı sayısı, işsizlik üzerinde de önemli bir etki yaratmıştır. Devlet en az 12 yıllık okul eğitimini güvence etmekte ve insanların bir okulda eğitim alma haklarını kullanmalarına somut bir şekilde yardımcı olmaktadır. Toplulukların eğitim ihtiyaçları karşılanırken, Endonezya ekonomisinin hizmet ve sanayi sektörü de güçlenmektedir.¹⁰⁵ Eğitim sağlayıcının kaynak verimliliği ve beşeri sermayesi, sanayide ihracatı ve ithalatı ve çeşitli sektörler için yurtiçi gelirlerini destekleyecek gibi görünmektedir.¹⁰⁶

Şekil 8. Endonezya İşsizlik Oranı (Eğitim Geçmişi)

Not: Mavi çizgi temel eğitim alanların, turuncu çizgi orta derece eğitim alanların, gri çizgi yüksek eğitim alan kişilerin işsizlik oranlarını ifade etmektedir.

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

2.4. Endonezya’da Yükseköğretim Sistemi

Teknoloji, Araştırma ve Yükseköğretim Bakanlığının eğitim istatistiklerine göre, 2017’de tescilli yükseköğretim kurumlarının sayısı 4504 birime ulaşmıştır. Bu rakamdaki en

¹⁰⁵ Noman, S. Nayantara, *Employment and Growth in Indonesia (1990-2015)*, Employment Working Paper, No.239, International Labour Office, Geneva, 2018.

¹⁰⁶ Noman, S. Nayantara, *Employment and Growth in Indonesia (1990-2015)*, Employment Working Paper, No.239, International Labour Office, Geneva, 2018.

yüksek pay, 3136 adete ulaşan özel üniversitelere aittir. En düşük pay ise 122 adetle devlet üniversitelerininidir. Geri kalan ise bakanlıklara veya resmi sistemleri olan kurumlara bağlı olarak faaliyet gösteren dini okullar ve üniversitelerdir. Fakat bu rakam, genel üniversite kayıt oranıyla karşılaştırılabilir değildir.

2017’de Endonezya’da okullara kayıt oranı yaklaşık %37’dir.¹⁰⁷ Bu durum, 500’den az öğrencisi olan çok sayıda özel üniversiteyi zor durumda bırakmaktadır. Diğer taraftan, eğitim maliyeti açısından daha ekonomik olan devlet üniversiteleri, sınırlı kontenjanları nedeniyle tüm öğrenci adaylarını kabul edememektedir. Öğrenci kayıt oranındaki artışla birlikte, kırsal kesimlerdeki bazı öğrencilerin ve özellikle de sosyoekonomik koşulları zayıf olanların yükseköğretime erişimi hala sınırlı kalmaktadır.

Devletin bu konuda karşılaştığı sorunlar, hızla gelişen ekonominin en çok ihtiyaç duyduğu alanlara uygun mezunlar sağlayacak şekilde yükseköğretimin nasıl iyileştirilebileceği ve bunun yanında çok rekabetçi olan küresel ekonomide deneyimlenen yapısal değişikliklerdir. Fakat düşük gelirli insanlar için yeterli eğitim sağlamanın önemi halen tartışma konusudur. Mezuniyetten sonra iş bulabilmek için uzun süre beklemekten sakınılmalıdır. Bu gösterge, yükseköğretimin iyi bir iş bulmada önemli bir faktör sayılabileceğini göstermektedir.

En son Uzun Vadeli Yükseköğretim Stratejisi (2015-2019) bağlamında kurumsal reformlar devam etmekte ve bu stratejinin temeli olarak yükseköğretime kurumsal özerklik sağlanmaktadır. Mevcut strateji devlet yükseköğretimini merkezîleştirmesini azaltma ve daha özerk kurumlar haline getirme, yükseköğretimi sıkı bir şekilde düzenleyen kurumlar yerine farklı kurumların geliştirilmesine yönelik elverişli bir çerçeve ve çeşitli altyapılar oluşturan kurumların sağlanması için Teknoloji, Araştırma ve Yükseköğretim Bakanlığının rolünü değiştirme üzerinde odaklanmaktadır. Bu, Endonezya’da, kamu hizmetlerinin ve demokratikleşmenin merkezîleştirilmesine yönelik daha geniş trendle tutarlı olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁷ Dünya Bankası (2019). <https://data.worldbank.org/indicator/se.ter.enrr>, Erişim Tarihi, 4 Temmuz 2019.

Uzun Vadeli Yükseköğretim Stratejisinin amacı, kurumsal bürokrasiyi azaltmak, değişikliğe daha yanıt verebilir olmak, daha verimli olmak, öğrenme sonuçlarını iyileştirmek için ihtiyaç duyduğu yönetim özgürlüğü ve kapasiteyi sağlamak üzere karar vericiler ile başlıca paydaşları bir araya getirmektir. *Ristekdikti* aynı zamanda yükseköğretimin özerklik haklarını ve halka yönelik artan sorumluluklarını dengelemeye çalışmakta, böylece yükseköğretimi, kullandıkları kamu kaynaklarına göre başardıkları sonuçlar için daha hesap verebilir hale getirmektedir. Yükseköğretim sağlamanın temel amacı kalifiye mezunlar yetiştirmektir. Bu sürecin, girdi, süreç, çıktı ve sonuçlar gibi dört ana bileşeni bulunmaktadır.¹⁰⁸

İlk bileşen olan girdi bileşeninde, aday öğrenciler bazı kalifikasyon yöntemleriyle test edilmektedir. ‘Girdi’ işte bu şekilde tanımlanmaktadır. İyi bir girdinin iyi giriş skorları gibi çeşitli göstergeleri vardır fakat bundan daha da önemlisi yeterli öğrenme tutumu ve motivasyonun varlığıdır. Girdinin kalitesi, öğrenci adaylarının öğrenme deneyimine ve öğrenme sonuçlarına bağlıdır. Bir üniversiteye öğrenci olarak kabul edildikten bir sonraki aşama, bir müfredatta şekillendirilmiş olan öğrenme deneyimlerine katılmaktır. Öğrenme süreci denen bu ikinci bileşenin de çeşitli unsurları vardır:

1. Net öğrenme sonuçları,
2. Bir kuruluş olarak üniversitelerin iyi yönetilmesi,
3. Şeffaf ve hesap verebilen yönetim programı,
4. Üniversitelerin net müfredat belgeleri şeklinde ve işgücünün ihtiyaçlarına uygun öğrenme tasarımlarının mevcudiyeti,
5. Akademik olan ve olmayan, güvenilir ve profesyonel insan kaynaklarının yetenekleri ve becerileri,
6. Öğrenme tesisleri ve imkânlarının mevcudiyetidir.

¹⁰⁸ Y.A. Tosepu, “Arah Pendidikan Tinggi Indonesia”, Makassar, 2017.

En azından bu altı unsura sahip olan üniversiteler, sağlıklı bir akademik ortam geliştirebilecek ve profesyonel akademik topluluğun başarılı olmasını sağlayabilecektir. Bu gelişim sürecinde her üniversite kendi içinde akademik ortam ve toplumun oluşturulmasını garanti etmektedir. Fakat sürdürülebilir kalite güvence süreci üniversitelerin yalnızca küçük bir kısmı tarafından yapılmaktadır. Dolayısıyla devlet, Eğitim ve Kültür Bakanlığı yoluyla üniversitelerin nitelikli mezunlar yetiştirmek üzere kalite güvence sürecini istikrarlı ve doğru bir şekilde gerçekleştirmesini şart koşmaktadır.

İyi bir öğrenme sürecinden geçtikten sonra, üniversite mezunlarının kalitesinin artması beklenmektedir. Mezunların başarısını değerlendirmede kullanılan temel göstergeler şunlardır:¹⁰⁹

1. Not ortalaması
2. Eğitim süresi
3. Mezuniyete kadar alınan derslerin toplam saat yükü

Bununla birlikte, işgücü piyasalarında istihdam edilen mezunların sayısı ve yüksek düzeyde kayıt, üniversitenin ne kadar başarılı olduğunun göstergesidir. Bu üniversiteler, toplumdaki güvenilirliği vasıtasıyla prestijini sürdürerek daha fazla aday öğrencileri çekebilmektedir. Üniversitelere ne kadar güvenilirse, daha iyi öğrencilerin sayısı o kadar fazla olacaktır. Bu döngü sürdürülmeli ve düzenli olarak değerlendirilip iyileştirilmelidir.

2000 yılından önce müfredat derleme süreci, 5 yıllık (lisans derecesi) veya 3 yıllık (yüksek lisans seviyesi) geleneğe dayalı olmuştur. Bunun yanında, üniversitelerin vizyonunu ve misyonunu içeren stratejik planın değişmiş olması da bir etmendir. Müfredat değişikliğinin sebeplerinin çoğu, üniversitelerin kendi iç sorunlarından kaynaklanmıştır. Bu bir hata değildir. Nitekim tüm sektörlerde değişimin hızlandığı bugünkü gibi bir küresel durumda, bilim, teknoloji ve sanatın gelişimini sınırlamak zor olacaktır.

¹⁰⁹ Y.A. Tosepu, “Arah Pendidikan Tinggi Indonesia”, Makassar, 2017.

Yukarıda tanımlanan eğitim sistemine dayalı olarak, bilim ve teknolojideki değişim 1999'dan sonra daha derin bir şekilde anlaşılmıştır. O zaman üniversiteler bu duruma adapte olabilmek için yeni müfredatları yoluyla bu değişime ayak uydurmuştur. Endonezya Devleti, dünyanın geri kalanı gibi en az bir standarda sahip olması gerektiğini anlamaktadır. Çeşitli sözleşmelerin ve küresel taahhütlerin (AFTA, WTO, GATTs) onaylanması yoluyla, Endonezya, dünyanın çeşitli kısımlarında mezunların niteliğini ve niceliğini standartlaştırmak için uygulanacak çeşitli kalite parametreleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda ASEAN ülkeleri arasında da çeşitli anlaşma ve sözleşmeler yapılmaya başlanmıştır.

2008 yılına kadar, ASEAN ülkeleri, ASEAN bölgesinde profesyonel işgücünün geliştirilmesine ve serbest hareketine yönelik bir yol haritası oluşturmuştur. Bu gelişme, ilgili ülkeleri, bu amaca ulaşmak ve aynı zamanda profesyonel işgücünü uluslararası işgücü piyasalarında veya en azından ASEAN bölgesinde rekabet etmeye hazırlamak amacıyla bazı düzenlemeleri uyumlaştırmaya sevk etmektedir. Daha sonra 2010 yılında mühendis, mimar, muhasebeci, haritacı, doktor, dişi, hemşire ve turizmci değiş tokuşu bağlamında çeşitli işler ve meslekler için Karşılıklı Tanınma Anlaşması (MRA) yapılmıştır.¹¹⁰

Dolayısıyla, Endonezyalı mezunların bu küresel çağda çeşitli iş ve meslek alanlarındaki kalite, eşitlik ve niteliklilik ilkelerine uygun olarak kalifikasyonlarını icra etmeleri beklenmektedir. Yeni küresel işgücü piyasalarının bu talebi, Endonezyalı mezunları buna hazır olmaya zorlamaktadır. Fakat Endonezya'daki yüksek eğitim kurumları arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Farklı üniversitelerin aynı eğitim programının lisans mezunlarının bile eşit niteliklere sahip olmadığı görülmektedir. Bu nitelikleri standartlaştırma ihtiyacı, Endonezya hükümetinin önceliklerinden biri haline gelmiştir.

Mezunların nitelikleri konusundaki bu değişkenliğin, yükseköğretim kurumlarının akademik hesap verebilirliğini azalttığı söylenebilir. Örneğin, unvanlarının aynı olması ve kalite standartlarının olmaması nedeniyle, liselerin, meslek yüksekokullarının ve

¹¹⁰ Y.A. Tosepu, "Arah Pendidikan Tinggi Indonesia", Makassar, 2017.

üniversitelerin mezunları birbirinden ayırt edilememektedir. Endonezya Ulusal Kalifikasyonlar Çerçevesi ile ilgili olan 8/2012 no'lu Endonezya Cumhuriyeti Başkanlık Düzenlemesine göre, Endonezya Devleti, sonradan Endonezya Ulusal Kalifikasyonlar Çerçevesi olarak adlandırılan bir kalite çerçevesi formundaki bir standart Endonezya eğitim mezuniyet ölçütü geliştirmek üzere teşvik ve destek sağlamıştır. Bu düzenlemenin 1. Maddesinde şu beyan bulunmaktadır:¹¹¹

“Endonezya Ulusal Kalifikasyonlar Çerçevesi (INQF), çeşitli sektörlerdeki iş yapılarına uygun olarak çalışma yetkinliklerinin tanınması çerçevesinde, eğitim sahaları ile iş eğitimi ve iş deneyimi sahasını bir araya getirebilecek, eşitleyebilecek ve bütünleyebilecek bir yetkinlik ve nitelik çerçevesidir.”

INQF, Endonezya'da 16 Aralık 1983'te imzalanan ve 30 Ocak 2008'de yenilenen, diploma ve yükseköğretimin tanınmasıyla ilgili UNESCO anlaşmasının (Asya - Pasifik Ülkelerinde Yüksek Öğrenim Çalışmalarının, Diplomalarının ve Derecelerinin Tanınmasına Dair Uluslararası Sözleşme) onaylanmasına bir yanıt olarak da hazırlanmıştır.

INQF başka ülkeler tarafından, Endonezya'da okuyacak veya çalışacak olan işçilerin (veya Endonezya'dan öğrenci veya işçi kabul ediyorsa tersi) öğrenme sonuçları ve niteliklerinin eşitliğini değerlendirmeye yönelik bir kılavuz olarak kullanılabilir. INQF Endonezya'da yükseköğretim müfredatı yolculuğunda bir değişiklik meydana getirmiştir. Endonezya Cumhuriyeti Eğitim ve Kültür Bakanlığının Ulusal Yükseköğretim Standartlarıyla ilgili 49/2014 numaralı düzenlemesine göre, müfredat; eğitim programlarının uygulanmasına yönelik bir kılavuz olarak, mezunların öğrenme sonuçları, eğitim materyalleri, süreçleri ve değerlendirmeleriyle ilgili bir dizi plan ve düzenlemedir.

2.4.1. Yükseköğretim Müfredatı

Bilim ve teknoloji uzmanlığını öncü kılmak amacıyla, Endonezya Cumhuriyeti Eğitim ve Kültür Bakanının Yükseköğretim Müfredatı ve Öğrenci Öğrenme Sonuçlarını Değerlendirmeye Hazırlamaya Yönelik Kılavuzla ilgili 056/U/1994 numaralı kararı

¹¹¹ Y.A. Tosepu, “Arah Pendidikan Tinggi Indonesia”, Makassar, 2017.

alınmıştır. Bu müfredata, “İçerik Bazlı Müfredat” denmektedir. Bu müfredat modelinde, mevcut eğitim programlarındaki ulusal zorunlu dersler belirlenmektedir. 2000 yılında, UNESCO’nun “eğitimin dört ayağı” kavramı (bilmeyi öğrenmek, yapmayı öğrenmek, olmayı öğrenmek ve birlikte yaşamayı öğrenmek) ile ilgili talebi üzerine Endonezya, içerik bazlı müfredattan yetkinlik bazlı müfredata geçiş yapmıştır.¹¹²

Bu müfredata göre eğitimin, işgücü piyasasına ve sanayi koşullarına yaklaştırma çabası bağlamında, öğrencilere yetkinlikler kazandırması beklenmektedir. Yetkinlik Bazlı Müfredat, temel ve kurumsal müfredattan oluşmaktadır. Bu müfredat uygulanırken üniversiteler, meslek kuruluşları ve mezun kullanıcılar arasında karşılıklı anlaşma yoluyla temel yetkinlikler oluşturulmaktadır. Destek ve diğer yetkinlikler ise üniversitenin kendisi tarafından belirlenmektedir. Şu anda uluslararası bağlamda eşitlenmiş olan öğrenme başarılarının tanınmasını şart koşan küresel gelişmenin teşviki ve IQF’nin geliştirilmesiyle, 2012 yılından beri eşit öğrenme başarısının bir ölçütü sağlanmak suretiyle müfredatta hafif bir değişiklik gerçekleştirilmiştir. Bu müfredat hala mezunların niteliğini korumak için eşitlenmiş olan yeteneklerin kazanılmasına dayanmakta ve Yükseköğretim Müfredatı olarak bilinmektedir.¹¹³

Hem ülkeler hem de eğitim kurumları arasında müfredatın çeşitli anlamları bulunmaktadır. Bunun nedeni, biri tarafından yapılan bir plan veya olayın ya da bir dizi olayın etkisi olarak görülebilecek müfredatın farklı yorumlanmasıdır.¹¹⁴ Daha önce tanımlanan yükseköğretim sistemiyle ilişkilendirilmesi durumunda müfredat, eğitimin uygulanma yönünü belirlemeye yönelik bir yükseköğretim yönetim politikası kaynağı olarak işlev görebilir.¹¹⁵

¹¹² J. Delors, “Learning: The Treasure Within”, Paris: UNESCO Press, 1996.

¹¹³ Kemenristekdikti, “Menristekdikti: Pendidikan Tinggi Memiliki Kontribusi Penting Bagi Ekonomi dan Industri Indonesia”, <https://ristekdikti.go.id/kabar/menristekdikti-pendidikan-tinggi-memiliki-kontribusi-penting-bagi-ekonomi-dan-industri-indonesia/>, Erişim T: Temmuz 2019.

¹¹⁴ D.W. Johnson, R.T. Johnson, “Effect of Cooperative, Competitive, and Individualized Goal Structure on Learning Outcomes”, University of Minnesota, ABD, 1974.

¹¹⁵ Kemenristekdikti, “Menristekdikti: Pendidikan Tinggi Memiliki Kontribusi Penting Bagi Ekonomi dan Industri Indonesia”, <https://ristekdikti.go.id/kabar/menristekdikti-pendidikan-tinggi-memiliki-kontribusi-penting-bagi-ekonomi-dan-industri-indonesia/>, Erişim T: Temmuz 2019.

1. Toplumun ve akademik ortamın oluşumunu renklendirecek felsefe,
2. Eğitim materyallerini ve öğrenimin sunulma ve değerlendirilme yollarını yansıtan öğrenme kalıpları,
3. Öğrenme amaçlarını gerçekleştiren yükseköğretimin yönetsel etkileşiminin sonuçlarından doğan atmosfer ve iklim,
4. Kalite güvence sürecinin kalite referansı,
5. Yükseköğretimin topluma faydalı mezunlar yetiştirme başarısının ölçümü

Bu açıklamaya göre müfredat yalnızca bir belge değil aynı zamanda eğitimde kritik öneme sahip bir dizi süreçtir. Endonezya Cumhuriyeti Eğitim ve Kültür Bakanlığının Ulusal Yükseköğretim Standartlarıyla ilgili 49/2014 numaralı düzenlemesine göre ise müfredat; eğitim programlarının uygulanmasına yönelik bir kılavuz olarak, mezunların öğrenme sonuçları, eğitim materyalleri, süreçleri ve değerlendirmeleriyle ilgili bir dizi plan ve düzenlemedir. 1998’de UNESCO’nun 21. yüzyıl yükseköğretim misyonu, başkanlığı Jacques Delors tarafından yapılan İlk Yüzyıl İçin Uluslararası Eğitim Komisyonu tarafından formüle edilmiştir ve içerikleri aşağıda tanımlanan bir müfredat geliştirme referansı olarak kullanılabilir.¹¹⁶

Yüksek Öğrenimin Gelecekteki Rolüyle İlgili Beklentiler

1. Yerel Topluluklardan Küresel Topluma Erişim: Bu husus, fakir ve zengin ülkeler arasındaki eşitsizlikten kaynaklanan değişikliklere yanıt vermeye yönelik küresel dayanışma gerçekliğine dayanmaktadır. Hızlı bir şekilde kontrol altına alınan gelişme, çözüm bulmaya karşı küresel bir sorun ve tehdit olarak görülmektedir. Küresel bir toplumda uyumlu bir şekilde yaşayabilmek, kültürel ve dini farklılıklar konusunda karşılıklı anlayış, dayanışma ve yüksek sorumluluk gerektirir. Dünyayı bir bütün olarak anlamayı ve diğer insanları tanımayı desteklemek amacıyla tüm insanlar için eğitim şarttır. Eğitim politikaları, yerel kültürel değerleri terk etmeden çeşitlilik sağlamalı ve toplumsal dışlamaya neden olmayacak şekilde tasarlanmalıdır.

¹¹⁶ J. Delors, "Learning: The Treasure Within", Paris: UNESCO Press, 1996.

2. Toplumsal Uyumdan Demokratik Katılıma Doğru İlerleyiş: Uyum veya toplumsal uyum, iyi değerler geliştirmeyi bırakmadan, bireysel demokratik katılım geliştirebilmelidir. Toplumdaki ve iş dünyasındaki demokratik yaşamda, tam karşılıklı anlayışla iyi bir toplumsal etkileşim gerekmektedir. Demokratik katılım; eğitime ve iyi vatandaşlık uygulamalarına ihtiyaç duymaktadır.

3. Ekonomik Büyümeden İnsani Gelişime: Ekonomik büyüme gereklidir; fakat bu büyümenin insani gelişmeden ayrı olması düşünülemez. Ekonomiyi kalkındırma yatırımları, toplumun (sosyal hususlar) ve çevrenin (ekolojik hususlar) gelişimini de kapsamalıdır.¹¹⁷

Eğitimsel Gelişimin İlkeleri

UNESCO Eğitiminin Dört Ayağı (Bilmeyi Öğrenmek, Yapmayı Öğrenmek, Olmayı Öğrenmek ve Birlikte Yaşamayı Öğrenmek)

1. Bilmeyi öğrenmek: Öğrenmenin anlamını bulmak, çevresini tanımak, mantıklı ve eleştirel düşünmek, bilgiyi bilimsel yöntemlerle araştırmak ve karar vermede özgürlük geliştirmektir.

2. Yapmayı öğrenmek: Öğrenmek, pratik/teknik yetkinlikler geliştirmeyi, öğrenilenleri uygulamayı, bilgiyi icatlara dönüştürme yeteneğini geliştirmeyi kapsamaktadır. Öğrenmek artık işle sınırlı değildir, dinamik toplumsal gelişime katılmaya yönelik bir yanittir. Öğrenmek, iletişim becerileri geliştirmek, başkalarıyla çalışmak ve anlaşmazlık için çözüm arayıp yönetmektir. Öğrenmek, yüksek becerilerin, toplumsal davranışın, takım çalışmasının ve inisiyatif veya risk almaya hazırlığın bir karışımı olan yetenekler geliştirmektir.

3. Olmayı öğrenmek: Öğrenmenin amaçlarından biri akli ve bedeni, zekayı, hassasiyeti, sorumluluğu ve ruhsal değerleri; hayal gücü ve yaratıcılık niteliğini, insanlardaki gizli yetenekleri ortaya çıkarma potansiyelini geliştirmektir. Ancak bu şekilde sosyal etkileşim inşa edilmiş olur.

¹¹⁷ Y.A. Tosepu, "Arah Pendidikan Tinggi Indonesia", Makassar, 2017.

4. Birlikte yaşamayı öğrenmek: Öğrenmek, çeşitliliğe saygı duyma, kendini anlama, başkalarına açık olma anlamlarına gelmektedir. Öğrenmek, diyalog yoluyla fikir farklılıklarını çözme yeteneğini geliştirmek, her zaman özen gösterip paylaşmak, topluluk hayatında net amaçlar doğrultusunda çalışmak ve uyuşmazlıkları yönetip çözmek demektir.

5. Yaşam Boyu Öğrenme: Yaşam boyu öğrenme kavramı, dünyadaki hızlı değişimlerin meydan okumalarıyla yüzleşebilmek için, 21. yüzyıla girmenin anahtarı olması hasebiyle önemlidir. Yaşam boyu öğrenme, öğrenmenin dört ayağını, başkalarını, tarihlerini, geleneklerini ve ruhsal değerlerini anlama yoluyla birlikte yaşamayı öğrenmeyi güçlendirmektedir. Bu, birbirine saygı duyma, birbirine bağımlılığı tanıma ve gelecekteki riskleri ve zorlukları birlikte ele alma ruhunu yaratacaktır. Bu durum, insanları ortak programlar ve projeler geliştirmeye, sorunları akıllı ve barışçıl bir şekilde yönetmeye teşvik edecektir.¹¹⁸

Eğitimsel Gelişimin Yönü

1. İlköğretimden yükseköğretime birliğin mevcudiyeti: İlköğretim bir insan hayatının “pasaportudur”. Ortaöğretim ise hayatı belirlemeye giden yoldur. Bu aşamada öğrenme içeriği, öğrenme ve bilim sevgisini teşvik edecek şekilde tasarlanmalıdır. Ayrıca yükseköğretim, toplumun yaşam boyu öğrenme arzusu için fırsatlar sağlamalıdır.

2. Yükseköğretimin rolü şunları kapsamaktadır:

- Öğrencilerin uygulamalı teori ve araştırma yaptığı bir bilimsel kurum ve öğrenme merkezi.
- Yüksek düzeyli bilgiyle işgücünün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sürekli olarak adapte edilen becerileri birleştirerek iş nitelikleri sunan bir kurum.

¹¹⁸ Kemenristekdikti, “Menristekdikti: Pendidikan Tinggi Memiliki Kontribusi Penting Bagi Ekonomi dan Industri Indonesia”, <https://ristekdikti.go.id/kabar/menristekdikti-pendidikan-tinggi-memiliki-kontribusi-penting-bagi-ekonomi-dan-industri-indonesia/>, Erişim T: Temmuz 2019.

- Eğitimlerini sürdürmek, bilgi gelişimine adapte olmak veya hayatın tüm alanlarında öğrenme arzusunu gerçekleştirmek isteyen yetişkinlere yaşam boyu kapısını açan bir öğrenme yeri.

- Toplumun geniş bir şekilde erişebileceği en iyi öğrenimi sağlamak için eğitmen ve öğrenci değiş tokuşu imkânı sağlamaya yönelik uluslararası bir iş birliğinin ortaklığı.

Entegre Ulusal Eğitim Sistemi

Şu unsurları kapsamaktadır:

1. Ulusal eğitim şemsiyesinin Ulusal Eğitim Bakanlığı ve Araştırma, Teknoloji ve Yükseköğretim Bakanlığı arasında bütünleştirilmesi.
2. Siyasi olarak bütünleştirilmiş ulusal eğitim devletin, Endonezya halkının herhangi bir şekilde başka ülkelere bağımlılıktan kurtulma yeteneğini iyileştirmeye yönelik ulusal stratejisidir.
3. Tüm Endonezya halkını güçlendirme bağlamında eğitim politikası ve ahlaki gelişim, bütünleştirilmiş ulusal eğitimin başlıca hedeflerindedir.¹¹⁹

2.4.2. Mesleki Eğitim Merkezi (BLK-Balai Latihan Kerja)

Mesleki Eğitim Merkezi, işgücü eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bir yer olarak içinde eğitim ünitelerini barındırmakta ve muhtemel, kullanıma hazır, nitelikli ve yetkin çalışanları destekleyerek onların diğer çalışanlarla rekabet edebilme, kendiışlerini kurabilme ve işsizliği azaltıp çalışan nüfusu artırma işlevini üstlenmektedir. Bünyesinde barındırdığı fonksiyonu sayesinde, işgücü eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi sonucu Mesleki Eğitim Merkezi; işsizlik sorununa cevap vermek ve insanlar arasındaki sosyal eşitsizliği azaltmak için doğru kurum olarak görülmektedir.

¹¹⁹ Kemenristekdikti, “Menristekdikti: Pendidikan Tinggi Memiliki Kontribusi Penting Bagi Ekonomi dan Industri Indonesia”, <https://ristekdikti.go.id/kabar/menristekdikti-pendidikan-tinggi-memiliki-kontribusi-penting-bagi-ekonomi-dan-industri-indonesia/>, Erişim T: Temmuz 2019.

İş Eğitim Merkezlerinin Amaçları: Genel olarak iş eğitim merkezlerinin amaçları şunlardır:

1. Özel becerilere sahip olmayan bireyler için eğitim imkânı sağlamak,
2. Aynı kursiyerlerle etkileşime giren öğretmenler arasında iletişimi ve bu eğitimcilerin faaliyete hazır işçilerin üretiminde yer almalarını sağlamak,
3. Şu ana kadar rolü çok fazla önemsenmeyen ve ihmal edilen eğitim merkezlerini yeniden geliştirmek,
4. Endonezya halkının, istihdam alanındaki becerileri geliştirilerek mesleki ve özverili bir işgücü üretmek için insan kaynaklarını daha da iyileştirmektir.¹²⁰

İş Eğitim Merkezlerinin Yararları: Mesleki eğitim merkezlerinin varlığı; bazı partiler, girişimciler/sermaye sahipleri, eğitim katılımcıları, hükümet ve çevre için çok faydalıdır. Bu faydaları şu şekilde sıralamak mümkündür:

Girişimciler veya Sermaye Sahipleri İçin,

1. İşinde yetenekli ve özverili bir işgücü edinmek,
2. İş ve işin sonuçlarıyla memnuniyeti artırmak ve işverenlerin, astların çalışmalarına güvensizliğini azaltmak,
3. Kötü iş sonuçlarından dolayı üstlerin gerçekleştirdiği şiddet eylemlerini azaltmaktır. Zira işçilerin sahip olduğu yetenek optimum seviyede değildir.

Kursiyerler İçin,

1. Katılımcıların kalitesini ve rekabet gücünü artırmak
2. Çevre çalışmalarında çok faydalı olacak bir eğitim sağlamak,
3. Sağlanan becerilere yönelik iş fırsatlarını beklemeden kendi iş fırsatlarını yaratabilmek, kullanıma hazır beceriler sağlamak

¹²⁰ Y.A. Tosepu, “Arah Pendidikan Tinggi Indonesia”, Makassar, 2017.

Hükümetler İçin,

1. İşsizliği azaltmak ve yeni iş fırsatlarının kapısını açmak,
2. Ülke dışında çalışan işçilerin gelirini artırmak ve ülkeye döviz girişi sağlamak,
3. Ülkeye zarar veren işçilere yönelik şiddet vakalarını azaltmaktır.

İş Eğitim Programı Modeli: Alanında uzman ve yetkin bir işgücü oluşturmak için ideal eğitim programı modelleri şunlardır:

1. Beceri Eğitimi: Beceri eğitimi organizasyonlarda sıkça karşılaşılan eğitimidir. Eğitim programı nispeten basittir; ihtiyaçlar veya eksiklikler, gözlemsel değerlendirmeler ile belirlenmektedir. Eğitimin etkinliğini değerlendirme kriterleri de değerlendirme aşamasında belirlenen hedeflere dayanmaktadır.
2. Yeniden Eğitim: Yeniden eğitim, çalışanlara işin değişen talepleriyle yüzleşmeleri için ihtiyaç duydukları becerileri sağlamayı amaçlamaktadır. Tıpkı genellikle el daktilolarını kullanarak çalışan eğitim kurumlarının işgücü gibi işçiler, bilgisayar makineleri veya internet erişimi ile eğitilmek zorunda kalabilir.
3. Çapraz Fonksiyonel Eğitim: Çapraz fonksiyonel eğitim, çalışanların iş dışında başka alanlarda da iş faaliyetleri yürütmeleri ve görevlendirilmelerini içermektedir.
4. Takım Eğitimi: Takım eğitimi, takımın ortak amacını gerçekleştirmek için hâlihazırda var olan işi birlikte tamamlamaları gereken bir grup insanın oluşturduğu eğitimidir.
5. Yaratıcılık Eğitimi: Yaratıcılık eğitimi, yaratıcılığın öğrenilebileceği varsayımına dayanmaktadır. Bu husus işgücüne, rasyonel muhakeme ve maliyetlere dayanarak fikirlerini mümkün olduğunca özgür bir şekilde ifade etme fırsatı verildiğini göstermektedir.¹²¹

¹²¹ Kemenristekdikti, “Menristekdikti: Pendidikan Tinggi Memiliki Kontribusi Penting Bagi Ekonomi dan Industri Indonesia”, <https://ristekdikti.go.id/kabar/menristekdikti-pendidikan-tinggi-memiliki-kontribusi-penting-bagi-ekonomi-dan-industri-indonesia/>, Erişim T: Temmuz 2019.

Mevcut eğitim, her katılımcı tarafından takip edilen birkaç eğitim biriminden veya bölümünden oluşmakta olup BLK'ya kayıt yaptıran birçok iş arayanın seçim sonucudur. Uygulamada, eğitim birimleri veya ana dallar bireysel ihtiyaçlara göre artabilmektedir. Eğitim müfredatı, fiziksel, zihinsel ve disiplin eğitimi, iş motivasyonu, iş ilişkileri, iş güvenliği ve sağlığı, alt-mesleki eğitim, ilgili teknik kurumlardan gelen eğitmenlerle destek ve değerlendirmeyi içermektedir.

Öğretim, ders yöntemleri, tartışmalar, sorular ve cevaplar, gösteriler, işin konuşulması ve pratiğini içermektedir. Eğitim, %75 uygulama ve %25 teori ile daha fazla uygulama yöntemi kullanmaktadır. Bu kesinlikle iş arayanların doğrudan işgücüne girmeye hazır olmaları ile ilgilidir. Eğitim programının son değerlendirmesini geçtiğini bildiren katılımcılara, akredite edilmiş yeterlilik standart formu olarak sertifika verilecek ve hem yurtiçinde hem de yurtdışında doğrudan yerleştirilebileceklerdir.

Endonezya'daki tüm bu pratik uygulamalar, eğitimin büyüme üzerindeki etkisinin teorik modelleri ile uyumludur. Örneğin, Hamalik (2005)¹²² ve Gomes (2003)¹²³ tarafından yapılan çalışmalar göre, eğitim programının uygulanması şu unsurları içermelidir:

Eğitimin yararları ve eğitim katılımcısı: Hamalik (2005) ayrıca katılımcıların belirlenmesinin bir eğitimin başarısıyla yakından ilgili olduğunu, dolayısıyla katılımcıların belirtilen şartları yerine getirebilmelerini belirlemek için seçim yapılması gerektiğini söylemektedir.¹²⁴

- Akademik gereksinimler, eğitim ve uzmanlık düzeyleri şeklindedir
- Görev; katılımcı belirli bir pozisyonda veya belirli işleri tutmaktadır.
- İş tecrübesi önemlidir.
- Motivasyon ve yapılan işe ilgi duymak gerekir.

¹²² O. Hamalik, "Pengembangan Sumber Daya Manusia (Manajemen Pelatihan Ketenagakerjaan) Pendekatan Terpadu", PT. Bumi Aksara, Jakarta, 2005.

¹²³ F.C. Gomez, "Manajemen Sumber Daya Manusia", Andi Offset: Yogyakarta, 2003.

¹²⁴ O. Hamalik, *a.g.m.* S:3.

- Yapılacak öğrenci seçimleri entelektüel seviyeyi ölçecek testler ile yapılmalıdır.

Antrenör (Eğitmen): Materyal olarak hizmet veren eğitmenler, eğitim programlarının pürüzsüzlüğü ve başarısında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle seçilen eğitmenlerin uzman ve profesyonel nitelikte olmasına dikkat edilmektedir. Düşünceler olarak kullanılabilir temel gereksinimler şunlardır:

1. Özellikle uzmanlık alanında uzman olan eğitmenler için hazırlanmıştır.
2. İyi bir kişiliğe sahip olması gerekir.
3. Kuruluşun içinden yetiştirilmiş olması avantajdır.

Eğitim Süresi: Eğitimin süresi aşağıdaki hususlara dayanmaktadır:

1. Eğitimde çalışılacak olan yeteneklerin miktarı ve kalitesi gittikçe daha da yükselmektedir; fakat edinilebilme yeteneğinin, daha uzun süren eğitimde sonuçlanması beklenmektedir.
2. Katılımcıların eğitim faaliyetlerine katılma becerilerini öğrenmesi: Daha az öğrenebileceği ortaya çıkan katılımcı grubu kesinlikle daha uzun bir eğitim sürecine ihtiyaç duymaktadır.

Medya Öğretimi: Katılımcılar ve eğitmenler için bir araç haline gelen medya öğretimi, uygun ve sofistike eğitim ortamı, eğitim faaliyetlerine yardımcı olarak eğitim süresini azaltabilmektedir (Hamalik, 2005).

Eğitim Materyalleri veya Materyali: Eğitim ve öğretimde katılımcılara sağlanan materyallerin amaçlara göre uyarlanması gerekmektedir. Amaç becerileri geliştirmekse, sağlanan materyal doğada daha da pratik olacaktır.

Eğitim Faaliyetleri: Faaliyetleri destekleyen eğitimde ihtiyaç duyulan tesisler söz konusu edilmektedir. (Örneğin; tesisler ve altyapı, yemekler vb.)

Model veya Eğitim Yöntemi: Eğitim yöntemlerinin kullanımı, belirlenen hedef ve amaçlarla doğrudan ilgilidir. Eğitim modeli, eğitim programlarını ve uygulama

prosedürlerini içeren bir eğitim şeklidir. Aşağıda sıralanan hususlar, Sikula (2011)¹²⁵ ve Hamalik (2005) tarafından öne sürülen bu araştırmanın odağına uyarlanmış bazı eğitim yöntemlerini içermektedir:

Antre eğitimi (iş dışı eğitim): Antre eğitimi, asıl çalışma koşullarını taklit ederek sıradan bir işyerinin dışındaki özel bir odada yapılan eğitimidir. Bu yöntemin amacı işgücünü uygun şekilde eğitmektir. Verilen malzeme, üretim tekniklerinin çalışma yöntemlerine ve çalışma alışkanlıklarına odaklanmaktadır.

Mesleki eğitim (çalışırken çalışmak): Bu yöntemin amacı, belirli işlerde ihtiyaç duyulan becerileri, iş yeteneğinin talepleri doğrultusunda sağlamaktır. Stajyerler daima bir süpervizör gözetiminde işi öğrenmek ve taklit etmek için çalışmaktadırlar.

İstihdam öncesi eğitim (yerleştirmeden önce eğitim): Entelektüel arka plan sağlamak, düşünce sanatını geliştirmek ve aklını kullanmak için bir kuruma yerleştirilmeden veya atanmadan önce çalışanları hazırlamayı amaçlar. Bu eğitim, organizasyon dışındaki eğitim kurumları tarafından düzenlenmektedir.

Gösteri ve örnek: Gösteri ve örnek, kanıtlanabilir örnekler veya deneylerle, bir işin nasıl yapılacağına gösterilmesi ve açıklanması yoluyla yürütülen bir eğitim yöntemidir. Gösteriler resimler, metinler, tartışmalar, videolar ve başka alternatifler ile donatılmaktadır.

Simülasyon: Simülasyon, karşılaşılabilecek asıl iş kavramına, mümkün olduğu kadar yakın taklit etme tekniğidir. Asıl duruma göre görüntülenen ancak taklit edilen durumlar veya olaylardır.

Medya Eğitimi: Hamalik (2005), medya eğitiminin, eğitim sürecinin destekleyici bir unsuru olarak işlev gören bir bileşen olduğunu belirtmekte ve öğrenme motivasyonunun motivasyonunu uyandırmaktadır. Medyanın seçimi ve kullanımı, hedefleri ve eğitim materyallerini göz önünde bulundurmaktadır. Medyanın kendisinin kullanılabilirliği ve

¹²⁵ A.E. Sikula, "Manajemen Sumber Daya Manusia", Erlangga, Bandung, 2011.

eğiticinin onu kullanma yeteneği bunu göstermektedir. Bu çalışmaya adapte edilmiş eğitim programındaki iletişim ortamı türleri şu şekilde açıklanmıştır.

Orijinal nesnelere: Orijinal nesnelere veya gerçek nesnelere, canlıların örnekleri veya canlı olmayan nesnelere yapılmış örnekler olabilir (orijinal nesnelere, canlı olmayan şeyler).

Model, orijinal nesnenin yapay bir şeklidir. Parçaların gösterilebileceği veya iş sürecini gösterebilen iş modelidir.

Resimli medya, çoğaltma olan bir medyadır. İki boyutlu bir orijinal formdur. Medya görüntüleri afiş, karikatür ve resmin kendisi olabilmektedir.

Yönetim Kurulu şeklindeki medya, bu medya, karatahta veya gösteri panosu gibi eğitici iletişimin bir aracı olarak kullanılan bir panodur.

Yansıtılan medya, yansıtılan görüntü şeklinde ve katılımcılar tarafından ekranda görüntülenebilir.

Medya duyabilir, özellikleri görülebilir ve duyulabilir.

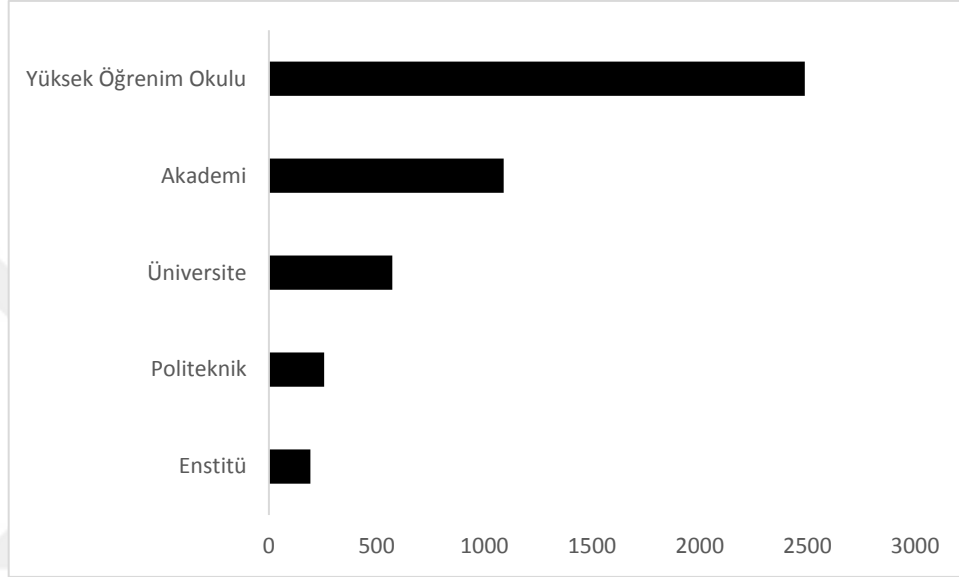
Yazılı medya, basılı materyaller, kitap formları ve broşürler eğitimde önemlidir (Hamalik, 2005).

2.5. Yatırım Aracı Olarak Eğitim: Endonezya'dan Bir Örnek

Endonezya dışarıdan bakıldığında anayasasında resmi olarak laik bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Fakat Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu bir ülke olduğu da göz önünde bulundurulduğunda, İslam dininden birkaç kuralın yükseköğretim ile ilgili hukuki mevzuata dâhil edildiği gerçeği de söz konusudur. Endonezya, eğitim hakkına “tüm Endonezya vatandaşlarının” bir hakkı olarak anayasasında yer vermiştir.

Öte taraftan çoğu halk eğitim merkezleri, laikliğe dayalı çalışmalar yürütmektedir. İslami eğitim Endonezya'da hala öne çıkmakta olsa da Katolikler için olduğu gibi başka dinlere ait okullar da bulunmaktadır. Hollanda sömürge yönetimi döneminde, İslami yatılı okullar (Pesantren) gibi geleneksel okul sistemlerinin, sömürgecilerin ve yerel idari seçkinlerin

çocukları için Hollandaca okullarla desteklendiği zamanda modern eğitim başlatılmıştı.¹²⁶ 20. yüzyılın ortasından beri; ortaokulların sayısı 1974'te 67.000 iken 2011'de 146.000'e artış göstererek iki katına çıkmış olup yükseköğretim kurumlarının sayısı ise 1995'te 1.236 iken 2012'de 3.815'e yükselerek 17 yılda üç katına kadar artmıştır.¹²⁷

Şekil 9. Endonezya'nın Yüksek Öğretimin Kurumu Tipleri Sayısı, 2018

Kaynak: WES (2019)

Takımadalarda, çoğunlukla Java ve Sumatra'nın kalabalık adalarında kümelenmiş ve bunların %70'i özel statüde olan, nihayetinde devlete bağlı 10.000'den fazla meslek lisesi yer almaktadır. Endonezya'nın, bugün de varlığını süren çok çeşitli yükseköğretim kurumlarına sahip olduğu görülmektedir. Hükümet ayrıca, kurumların ortak hareket edebilmesi için ülkenin her bölgesinde birer topluluk akademisi kurmayı hedeflemektedir. 2017'de, Endonezya'daki genç yetişkinlerin yaklaşık %16'sının yükseköğretim mezunu olduğu, bunların çoğu kısa süreli bir yükseköğretim yeterliliğinden ziyade lisans derecesini tamamlamış olmakla birlikte yalnızca birkaçının yüksek lisans derecesini tamamladığı görülmektedir.¹²⁸

¹²⁶ WES (2019). <https://wenr.wes.org/2019/03/education-in-indonesia-2> , Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019.

¹²⁷ WES (2019). <https://wenr.wes.org/2019/03/education-in-indonesia-2> , Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019.

¹²⁸ OECD, Education at a Glance 2017: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/eag-2017-en> , Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2019.

Endonezya'da istihdam, sadece lise ortalamasına göre daha fazla olanlara oranla %30 daha yüksek orandaki genç kadınların aksine, genç erkeklerin yaklaşık %90'ı, eğitim seviyelerine bakılmaksızın istihdam edilmektedir.¹²⁹ 2017 yılında Endonezya'daki 25-64 yaş aralığındaki bireylerin yaklaşık %16'sı yükseköğretim mezunu olup bu oran ile %44'lük OECD ortalaması ve %38'lik G20 ortalamasının oldukça altında yer aldığı görülmektedir.¹³⁰

Lisans programları, Endonezya'daki genç yetişkinler arasında en popüler yükseköğretim şeklidir. Buna göre 25-34 yaş grubundakilerin %12'si lisans derecesine sahipken, %4'lük bir kısmı ise yüksek lisans derecesine sahiptir. Daha yüksek dereceli mezunların, OECD ülkelerindeki (%85) meslektaşlarına benzer şekilde, iş gücü piyasası sonuçları itibarıyla %85 istihdam oranına ulaştığı görülmektedir. Çoğu OECD ülkesinde olduğu gibi, Endonezya'da yükseköğretime katılım, istihdam edilme olasılığının artmasıyla doğrudan ilişkilidir.¹³¹

Buna karşılık, Endonezya'da yükseköğretim mezunu yetişkinler için ortalama istihdam avantajına bakıldığında, OECD ülkeleri genelinde ortalama %9'luk oran ile karşılaştırılırsa lise eğitime sahip olanların %11'lik oran ile belirgin bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir. Genç erkekler için istihdam oranları, eğitim seviyelerinden etkilenmemektedir. İstihdam oranları, başarılarına bakılmaksızın yaklaşık %90'dır. Buna karşılık, yüksek öğrenim sahibi genç kadınlar arasındaki istihdam oranları, ortaöğretim veya altındaki düzeyde eğitim görmüş niteliklere sahip olanlardan 30 puan daha yüksektir.¹³²

Bu nedenle, Endonezya'daki cinsiyete kıyasla mevcut istihdam açığı, eğitim seviyesi yükseldikçe daralma göstermektedir. Endonezya'nın kadın nüfusu dikkate alındığında,

¹²⁹ OECD, Education at a Glance 2017: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/eag-2017-en>, Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2019.

¹³⁰ OECD, Education at a Glance 2017: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/eag-2017-en>, Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2019.

¹³¹ OECD/ADB, "Reviews of National Policies for Education - Education in Indonesia - Rising to the Challenge".2015.

¹³² OECD/ADB, "Reviews of National Policies for Education - Education in Indonesia - Rising to the Challenge".2015.

büyük olasılıkla lisans mezunu olmaları bu açığı karşılayacak olup normal iş yerlerine, iş yerlerinin lisans yeterliliklerini sağladıkları müddetçe katılım gösterebilirler. Endonezya, 2035'te aktif nüfusun 65 milyonu bulması beklentisi içindeyken genç yetişkinlere daha iyi bir gelecek sağlamak için eğitim kurumlarını da bu duruma hazırlamaya odaklamıştır. Zira sınırlı becerilere sahip genç işgücü, ülke ekonomisi için çok kötü sonuçlara vesile olacaktır. Kötü eğitim ve öğretim kalitesi ya da öğretmen ve yetenek eksikliği, Endonezya gibi ülke için büyük bir sorun teşkil edebilir. Hükümetin, bireylerin eğitimlerine yatırım yapmak zorunda olduğuna inanmasının da nedeni budur. Öncelikle, Endonezya'nın ekonomik kalkınma ana planının (Masterplan Percepatan dan Perluasan Pembangunan Ekonomi Endonezya-MP3EI) hedeflerine, ardından hedeflenen sanayi sektörlerini geliştirmek için yeni bir beceri yelpazesine ulaşılması gerekmektedir.¹³³ Tarım, sanayi ve imalat, gemi yapımı, tekstil, yiyecek ve içecek, çelik, madencilik, taşıma ekipmanları / otomotiv, hizmetler, bilgi ve iletişim teknolojisi (BİT) gibi çeşitli sektörler de geliştirilmesi için çalışılan hedefler dâhilindedir.¹³⁴

Nitekim Endonezya, birkaç yıl önce söz konusu temel plan gibi çeşitli planlar oluşturarak gelecekte daha iyi bir ekonomiye ulaşmayı hedeflemektedir. Hükümet, ülkenin iş piyasasındaki eksikliğin, özellikle günümüzde sağlanan yükseköğretime talepten kaynakladığının da farkındadır. Bu nedenle, işgücü kaynağının kalitesini sermaye olarak geliştirmek, toplum için daha iyi çözümler bulma şansını artırmaktadır. Ülkenin işverenleri üzerinde gerçekleştirilen 2008 yılı anketine göre, "temel beceriler" - sayısallık, okuryazarlık ve diğer genel beceriler- ile pratik tecrübenin, profesyoneller ve kalifiye işçiler için teorik bilgi kadar önemli olduğu algısı ortaya çıkmıştır.¹³⁵ Endonezya toplumu, yumuşak becerilerin kariyer yapılabilen mesleklerde çalışanların geliştirilebilmesi için gerekli bir unsur olduğuna inanmaktadır. İşgücü, iş yerleri için hızlı bir şekilde uyarlanmaya ihtiyaç duymaktadır.

¹³³ OECD/ADB, "Reviews of National Policies for Education - Education in Indonesia - Rising to the Challenge".2015.

¹³⁴ OECD, Education at a Glance 2017: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/eag-2017-en>, Erişim Tarihi: 5 Temmuz 2019.

¹³⁵ OECD/ADB, "Reviews of National Policies for Education - Education in Indonesia - Rising to the Challenge".2015.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YÜKSEKÖĞRENİMİN EKONOMİK BÜYÜME İLE OLAN İLİŞKİSİ

3.1. Genel Olarak Türkiye ve Ülkenin Ekonomik Büyümesi

Osmanlı İmparatorluğu, 600 yıl boyunca bugün Türkiye Cumhuriyeti olarak anılan topraklarda hüküm sürmüştür. Osmanlı Türkleri, Müslümanlık geçmişine sahip ve güney Avrupa ile Ortadoğu'yu etkileme gücüne erişmiş, hatta fethetmeyi başarmış en büyük imparatorluklardan biri olarak bilinmektedir. Türkler mükemmel savaş gelenekleriyle, aynı zamanda toprakları ve zenginlikleri elde etmek için savaştan yüksek vasıflı ve iyi eğitilmiş insanlarıyla edindiler. Türkiye, yalnızca Osmanlı Saltanatından ibaret olmayan, aynı zamanda Müslüman imparatorluğunun bu alana gelmesinden önce uzun bir hikâyesi olan zengin bir tarihi geçmişe sahiptir. Konstantinopolis (İstanbul) şehri; Roma İmparatorluğuna, ardından Bizans İmparatorluğuna ve nihayet Osmanlı Saltanatına geçmiş bir şehir olma özelliğini taşımaktadır. O dönemde Türkler dünyanın en büyük imparatorluklarından biri olarak güçlerini gösterdiler. Bununla birlikte, 20. yüzyılın başlarında bu imparatorluk dönemini sona erdi ve mevcut dünya düzen sistemine katılıp bir ulus devlet olarak 1923 yılında modern Türkiye Cumhuriyeti Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulmuştur.

Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu ve Akdeniz kavşağındaki konumu ile dikkat çeken Türkiye, artık Doğu Avrupa Standart Saati'ni (EET) yaz saati için kullanmayı (günlük tasarruf), ancak GMT + 3'ü tek bir saat dilimi olarak kullanmayı tercih etmiştir. Avrupa ve Orta Doğu ülkeleri arasında jeopolitik önemi haiz bir ülke özelliğini göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, yalnızca Akdeniz, Ege ve Karadeniz arasında yer alan bu ülke için verilmiş resmi bir isim olmakla kalmayıp, aynı zamanda Güneydoğu Avrupa (veya Balkan) ve Güneybatı Asya ülkeleri arasında yerini tutan bir ülkedir. Anadolu; kuzeyde Karadeniz, batıda Ege Denizi ve güneyde Akdeniz ile çevrilidir. İstanbul; Boğaziçi adıyla bilinen boğazı ile Marmara Denizini ve Karadeniz'i ayırmasının yanı sıra Asya ve Avrupa

olmak üzere iki yakaya ayrılmıştır. İstanbul Boğazının denizcilik dünyasının da en önemli merkezlerinden biri olmasının sebebi yalnızca her gün bu boğazdan geçen nakliye ve ticaret gemilerinden kaynaklı olmayıp aynı zamanda petrol tankerleri ve kargo gemilerinin de bu konudaki etkisi söz konusudur.

3. yüzyıldan 19. yüzyılın sonlarına kadarki kültürel mirasların barındırdığı bir kültür birleşimi olarak günümüzde turizm cazibesini birçok gezgin için ihtiva etmektedir. Ülkenin turizm sektöründen gelen temel ekonomik desteklerinden birini teşkil etmektedir. Türkiye, dünyadaki en popüler 10. turizm merkezi haline gelmiş ve 2017'de 38,6 milyondan fazla turisti ağırlamıştır.¹³⁶ Başkenti Ankara olup dünyanın en önemli metropollerinden biri kabul edilen İstanbul'a sahip bu ülke, 2018 yılı itibariyle 82 milyonluk nüfusa ev sahipliği yapmaktadır.

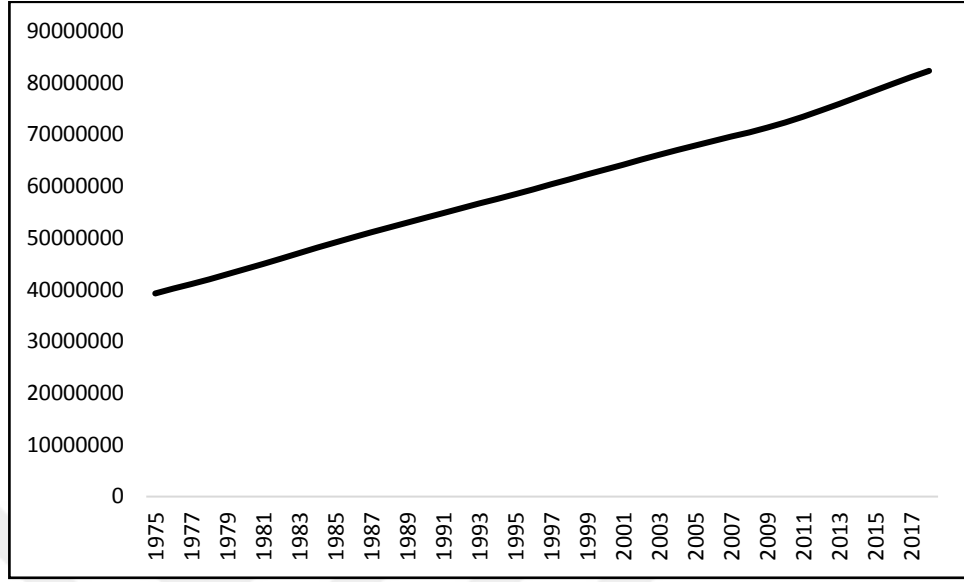
Nüfus artış oranına bakıldığında Türkiye, Endonezya'dan çok da farklılık göstermemektedir. Son 40 yılda, Türk nüfusu belirgin ve sürekli artan bir seyir göstermiştir. Artış miktarı, her 20 yılda yaklaşık 20 milyon olmak üzere 1975-1995 ve 1995-2015 yılları içinde de neredeyse aynıdır (Şekil 10). Bununla birlikte, Şekil 11'de sunulan verilere göre erkek nüfusu çoğunlukla azalış gösterirken, kadın nüfusu ise son 40 yılda artış göstermektedir.

2018 yılında Türkiye Cumhuriyeti Yatırım Ofisi Başkanlığı verilerine göre, Türkiye'deki 82 milyon nüfusun yanı sıra 1 milyonun üzerinde nüfusa sahip 23 şehir merkezi bulunmaktadır.¹³⁷ Türkiye genelindeki bu büyük kent merkezleri iç piyasaları daha da desteklemektedir. Ayrıca Türkiye'ye yatırım yapmanın temel nedenlerinden birinin iç pazar olduğu, AB ile gümrük birliğinin AB'de 510 milyon nüfus olan AB pazarına ve ayrıca 355 milyon pazarın bulunduğu küresel bir aşamada 27 ülkeye doğrudan erişim sağladığı ifade edilebilir.¹³⁸

¹³⁶ <http://www.invest.gov.tr/en-US/sectors/Pages/WellnessAndTourism.aspx>, Erişim Tarihi: Temmuz 2019.

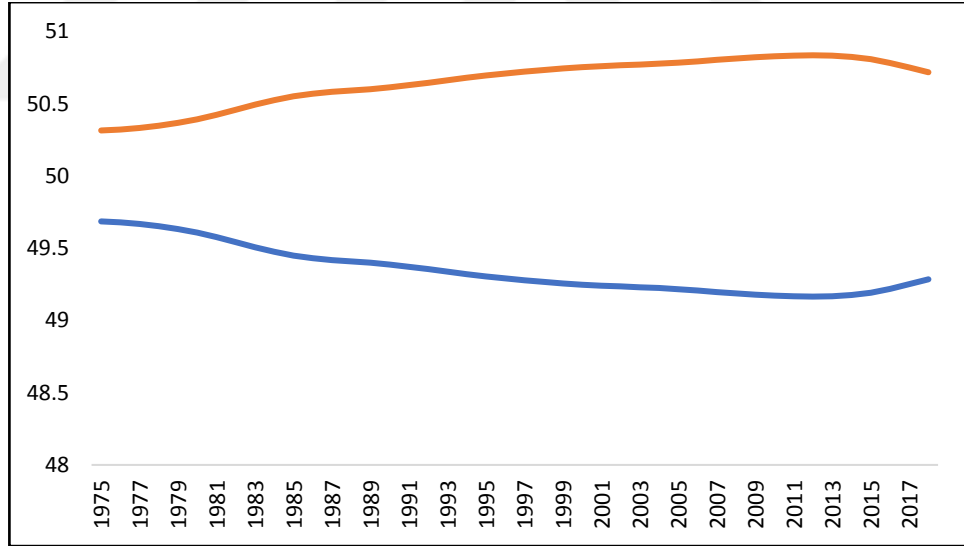
¹³⁷ Presidency of the Republic of Turkey Investment Office, <http://www.invest.gov.tr/>, Erişim Tarihi: Temmuz 2019.

¹³⁸ Presidency of the Republic of Turkey Investment Office, <http://www.invest.gov.tr/>, Erişim Tarihi: Temmuz 2019.

Şekil 10. Türkiye Nüfusu (1975-2017)

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

Şekil 11. Türkiye Nüfusu (Erkek ve Kadın)

Not: Mavi çizgi erkek nüfusun, turuncu çizgi kadın nüfusun toplam nüfusa oranıdır

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

Serbest ticaret anlaşmaları alanı haline gelen Türkiye, toplamda 945 milyon potansiyel tüketicieye birkaç saatlik bir uçuş süresinde erişime sahiptir.¹³⁹

¹³⁹ Presidency of the Republic of Turkey Investment Office, <http://www.invest.gov.tr/>, Erişim Tarihi: Temmuz 2019.

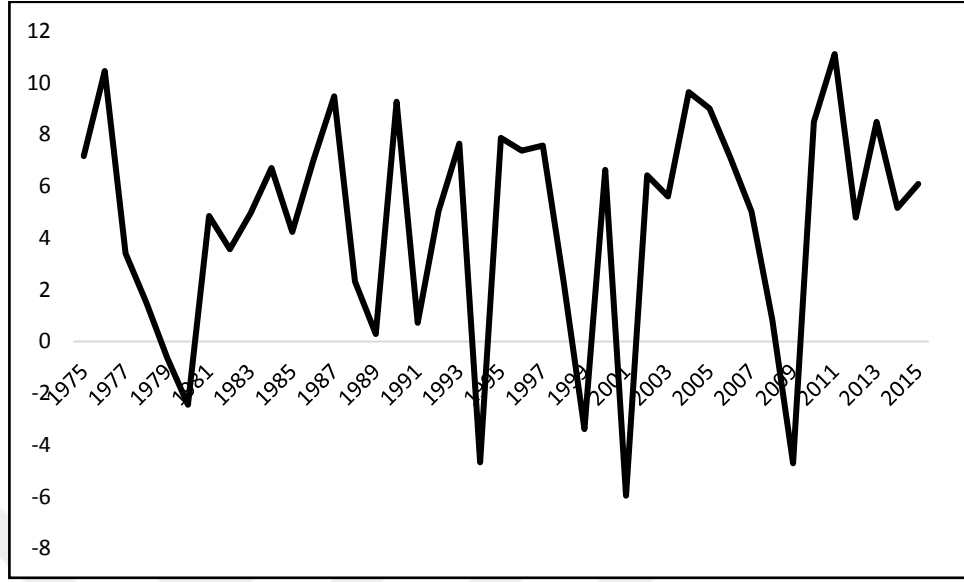
Bununla veriler ile birlikte, Şekil 12’de 1975-2015 yılları arasında Türkiye'nin ekonomik büyümesinin gerçekten dalgalandığı ve rakamsal olarak birçok artışın ve düşüşün yaşandığı görülmektedir. Bu durum Endonezya'nın tecrübesinden tamamen farklılık göstermektedir. Genel olarak ekonomi, Türkiye tarihinde meydana gelen siyasi sistemlerin istikrarsızlığından çok fazla etkilenmiştir.

Tarihte, genellikle “Türk Ordusu” siyasete müdahale etmiştir. Ele aldığımız döneme bakılırsa, örneğin, 1971’de siyasal sistemler yoluyla yapılan askeri müdahalede, başarısızlıklarının sonuçlarıyla karşı karşıya kalınmıştır.¹⁴⁰ Türkiye ekonomisi bu müdahalenin doğrudan etkisi altında kalmıştır. Askeri müdahalenin sürekliliği ve 1973-1980 yılları arasındaki koalisyon hükümetleri, Türkiye'nin tarihte sahip olduğu istikrarsızlık üzerinde politikanın etkisinin göstergesidir. Bunlarla birlikte enflasyon, işsizlik, ticaret açığı ve politik şiddetin tümü hızla artmıştır. Bunun temel nedeni doğal kaynak fakiri olan Türkiye'nin küresel petrol fiyat şoklarından olumsuz olarak etkilenmesidir. Ekonomi, 1980’ler boyunca da dünya petrol fiyatlarındaki artış ve yurtdışındaki Türk işçilerinden gelen gelirlerin düşmesiyle ciddi anlamda zayıflamıştır.¹⁴¹ 1990’lı yıllar ve 2001 yılındaki ekonomik büyümedeki dalgalanmalar, Türkiye’deki bahsi geçen siyasi sistemlerin istikrarsızlığına bağlı olarak ortaya çıkan durumlardır. 2009 yılında dalgalanma ise küresel finansal krizi ile ilişkilidir.

Günümüzde Türkiye ekonomisi halen ekonomik büyümeyi sağlamak için makul derecede iyi bir konumdadır. Türkiye’de istihdam yaşı, işçilerin üretken yaşlarının artma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Şekil 13’de sunulan verilerde, çalışma yaşının iyi bir oranda ve Endonezya’daki oranlara yakın olduğu görülmektedir. Türkiye ayrıca son 40 yıldan bu yana %50’yi aşan oranıyla önemli bir aktif nüfusa sahiptir. Dahası, bu sayı yıllar boyunca tutarlı bir şekilde artmıştır ve şu anda WB'nin çalışma yaşı standardı olan yaş aralığı temel alındığında, nüfusun neredeyse %70’ini oluşturan aktif nüfusa ulaştığı görülmektedir.

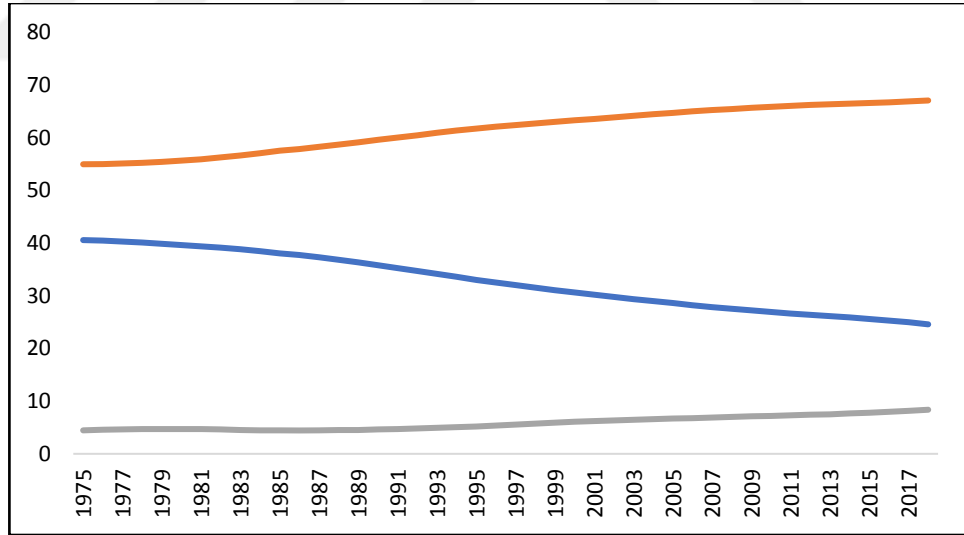
¹⁴⁰ Political Developments, <https://www.britannica.com/place/Turkey/Political-developments-1970s-to-90s>, Erişim T: Temmuz 2019.

¹⁴¹ Political Developments, <https://www.britannica.com/place/Turkey/Political-developments-1970s-to-90s>, Erişim T: Temmuz 2019.

Şekil 12. Türkiye GSYİH Büyüme Oranı (1976-2015)

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

Şekil 13. Türkiye Nüfusu (Yaş Olarak)

Not: Mavi Çizgi 0-14 yaş arası, turuncu çizgi 15-64 yaş arası, gri çizgi 65 yaş üstü nüfusu göstermektedir.

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

Türkiye aynı zamanda dünyadaki endüstrileşmiş ve gelişmekte olan ülkeleri kapsayan ve küresel ekonominin %90'ını temsil eden G20'nin de üyesidir. Bu kuruluş, gelişmiş ve gelişmekte olan birkaç ülke ekonomisini bir araya getirmektedir. Küresel ekonomiyi daha

olumlu bir şekilde destekleyerek ekonomik büyümedeki gelişimlerini gösteren gelişmekteki ülkelerin çok önemli bir unsurudur.

Son 15 yılda Türkiye, özel sektörün Türkiye ekonomisindeki rolünü arttırmış, kamu maliyesini daha sağlam bir temel üzerine yerleştirmiş ve finansal sektörün verimliliğini ve esnekliğini artırmıştır.¹⁴² Bunlar, ekonominin 2003'ten 2017'ye kadar yıllık yüzde 5,8'lik bir ortalama reel GSYİH büyüme hızında ülkenin büyümesini sağlayan makroekonomik temellerini güçlendiren faktörlerdendir.¹⁴³ Türkiye'nin son 15 yıldaki etkileyici ekonomik performansı, uzmanları ve uluslararası kurumları ülkenin ekonomisinin geleceği için güvenilir projeler oluşturmaya teşvik etmiştir.¹⁴⁴

Ayrıca OECD'ye göre, Türkiye'nin 2015-2025 döneminde yıllık ortalaması %4,9 oranında büyüme göstermesi beklenmektedir, dolayısıyla Türkiye OECD üyeleri arasında en hızlı büyüyen ekonomilerden biri olması beklenmektedir.¹⁴⁵ Bu beklenen büyümeyi teşvik edecek temel değişken eğitim ve beşeri sermayedir. Bu nedenle eğitim ile ilişkili olabilecek değişkenlerin incelenmesinde fayda bulunmaktadır.

3.2. Türkiye'de Eğitime Katılım Durumu

Türkiye'de eğitime katılım oranını belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerden ilk sırayı bireyin içinde doğup büyüdüğü ailesi almaktadır. Aile, eğitime katılımı belirleyen önemli bir faktör olmasına karşın tek başına bu oranı etkileme gücü bulunduğu söylenemez. Söz konusu oranın yapılan araştırmalar sonucu bölgeden bölgeye değişiklik gösterdiği bilinen bir gerçekliktir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in verilerine göre 15 yaş üstü hiç eğitime katılmamış olan nüfusun illere göre dağılımına bakıldığında, ilk 10 sırada Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesindeki illerin ön sıralarda yer tuttuğu görülmektedir.

¹⁴² Economic Outlook, <http://www.invest.gov.tr/en-us/turkey/factsandfigures/pages/economy.aspx>, Erişim T: Temmuz 2019.

¹⁴³ Economic Outlook, <http://www.invest.gov.tr/en-us/turkey/factsandfigures/pages/economy.aspx>, Erişim T: Temmuz 2019.

¹⁴⁴ Economic Outlook, <http://www.invest.gov.tr/en-us/turkey/factsandfigures/pages/economy.aspx>, Erişim T: Temmuz 2019.

¹⁴⁵ Economic Outlook, <http://www.invest.gov.tr/en-us/turkey/factsandfigures/pages/economy.aspx>, Erişim T: Temmuz 2019.

Bunlar arasında, eğitime katılım oranına en çok etki eden husus ailenin ekonomik durumudur. Aile geliri çocuğun eğitimini doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Doğrudan etkiler okul ücretleri, kitap, üniforma ve taşıma ücretlerini kapsamaktadır.

Aynı zamanda eğitime katılım ve eğitimden ayrılma oranlarının cinsiyete göre de farklılık arz ettiği yine araştırmalar sonucu ulaşılan bulgular arasında yer almaktadır. Türkiye’de bütün bölgelerde ve bütün gelir gruplarında erkeklerin eğitime katılım oranının, kadınların katılım oranından yüksek olduğu elde edilen diğer bulgulardan birini oluşturmaktadır.

Türkiye’de bireylerin eğitime katılım durumunu her bir eğitim düzeyi için ayrı ayrı inceleyecek olursak öncelikle okul öncesi eğitime değinmek gerekecektir. Bunun yanı sıra 3 yaş düzeyinde okul öncesi eğitime katılım oranı OECD’de %78 olarak belirtilirken; Türkiye’de bu oran yalnızca %9 olarak saptanmış durumdadır. 4 yaş düzeyinde ise Türkiye’de okul öncesi eğitime katılım oranlarının önemli ölçüde artmadığı görülmektedir. Türkiye genel verilere göre %32’lik oran ile OECD’nin %87’lik ortalamasının gerisinde kalmış bulunmaktadır. Son yıllarda eğitimde büyük ilerlemeler kaydeden Türkiye, ilkokul çağındaki okullaşma oranında ise ne yazık ki 2012 yılı seviyelerine gerilemiş durumdadır. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) verilerine göre 2017’de Türkiye’de ilkokul çağındaki okullaşma oranı, bir önceki yıla oranla %91,2’den %91,5’e yükselmiştir.¹⁴⁶ OECD’nin 2017 yılında yayımladığı “Eğitime Bir Bakış” adlı raporuna göre Türkiye’de 2 yaş düzeyinde okul öncesi eğitime katılım hiç sağlanamazken OECD’de bu oran %39 olarak görülmektedir.¹⁴⁷

Fakat 2012-2013 eğitim öğretim yılında %99 olan ilkokul çağı okullaşma oranı göz önünde bulundurulduğunda 5 yıl içinde %8’lik bir azalma olduğu dikkat çekicidir. OECD’nin raporuna göre 25-34 yaş aralığındaki bireyler arasında ne yükseköğretim ne de ortaöğretim mezunu olan bireylerin oranı ve bu oranın OECD ülkeleri ile kıyaslandığında ne kadar yüksek olduğu görülmektedir. %44 oran ile Türkiye, OECD ülkelerinin-%15’lik oranı göz önüne alındığında- yaklaşık 3 katı kadar bir orana

¹⁴⁶ <http://www.egitimreformugirisimi.org/euronews-turkiye-okul-terk-etmede-avrupa-birincisi/>, Erişim T: Temmuz 2019.

¹⁴⁷ OECD, Education At Glance, 2017.

ulaşmıştır.¹⁴⁸ Verileri, cinsiyete bağlı oranları dikkate alarak incelediğimizde ise aynı yaş aralığında ne yükseköğretim ne de ortaöğretim mezunu olan kadınların oranının %5’lik bir farkla erkeklerden daha yüksek olduğu görülecektir (Tablo 1).

		Türkiye (2017)	OECD (2017)
Ortaöğretim mezunu olmayan	Toplam	44	15
	Kadın	47	14
	Erkek	42	17
Ortaöğretim veya ortaöğretim sonrası yükseköğretim olmayan okullardan mezun	Toplam	24	41
	Kadın	21	37
	Erkek	27	36
Yükseköğretim mezunu	Toplam	32	44
	Kadın	32	50
	Erkek	31	38

Tablo 1. 25-34 Yaş Aralığında Bulunan Yetişkinlerin Oranı

Kaynak: TEDMEM (2018)

Burada değinilmesi gereken diğer önemli nokta; birçok OECD ülkesinde erkeklerin eğitim düzeyi kadınlardan daha düşükken, Türkiye’de aksi durum söz konusu olup kadınların her düzeyde eğitime katılma oranının daha düşük olduğudur. OECD raporunda belirtilen yükseköğretimdeki eğitime katılım oranlarına göre; 25-34 yaş aralığında olup yükseköğretim mezunu olanların oranı Türkiye’de %32 iken, bu oranın OECD ortalamasında %44 olduğu görülmektedir. Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat)’ın yapmış olduğu çalışmaya göre ise 30-34 yaş arasında yükseköğretime katılanların oranları göz

¹⁴⁸ OECD, Education At Glance, 2017.

önüne alındığında Türkiye'nin, İtalya ve Romanya'yı geride bırakarak %27,3 ile 33 ülke arasında 31. sırada yer aldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

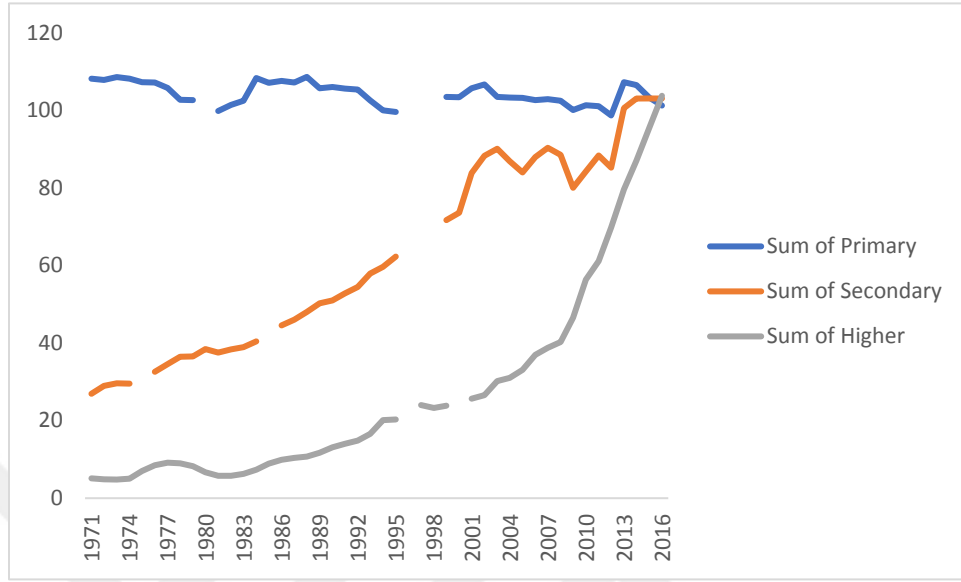
Yükseköğretime Bakış 2018: İzleme ve Değerlendirme Raporu'na göre 7,5 milyonluk üniversite öğrencisi ile Türkiye Avrupa'nın en büyük yükseköğretim sistemine sahip ülkesi hâline gelmiştir.¹⁴⁹ Yükseköğretimde ön lisans ve lisans düzeyindeki bu öğrencilerin yarısından fazlası açık öğretimde öğrenim görmektedir. 2009-2017 yılları arasında 25 ve üzeri yaş grubu kadınlarda yükseköğretim mezuniyet oranının %8'den %16,2'ye; erkeklerde ise %12,3'ten %21,2'ye çıkmış olduğu dolayısıyla da kadınların mezuniyet oranının yıllar içinde bariz bir şekilde artmış olduğu dikkat çekmektedir.¹⁵⁰

Ancak yine de erkeklerin yükseköğretim mezuniyet oranı kadınlara göre çok daha yüksektir. Söz konusu gelişmelere rağmen, Türkiye'nin yükseköğretim mezuniyet oranlarının hâlâ OECD ülkeleri ortalamalarının oldukça altında olduğu vurgulanmaktadır.¹⁵¹ Eğitime katılım oranları arasında mezun olunan eğitim düzeyinin yanı sıra eğitimden ayrılma yani diğer bir adlandırmaya göre okulu terk etme durumunun da önemli bir yer tuttuğu yadsınamaz bir gerçektir. OECD'nin 2017 yılı "Bir Bakışta Eğitim" raporuna göre, OECD ülkeleri arasında Türkiye, eğitime katılım oranı sıralamasında sondan üçüncü sırada yer almaktadır. Öğrencilerin okula devamsızlık sıralamasında ise 55'lik oranla ilk sırada yerini almıştır.

¹⁴⁹ YÖK, "2018 - Üniversite Yıllık İzleme Ve Değerlendirme Raporu"Nu Açıkladı", Ankara, 2019, <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2019/2018-universite-izleme-ve-degerlendirme-raporu.aspx>, Erişim T: Temmuz 2019.

¹⁵⁰ YÖK, "2018 - Üniversite Yıllık İzleme Ve Değerlendirme Raporu"Nu Açıkladı", Ankara, 2019, <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2019/2018-universite-izleme-ve-degerlendirme-raporu.aspx>, Erişim T: Temmuz 2019.

¹⁵¹ B.S. Gür, Z. Çelik, H. Bozgeyikli, S. Yurdakul, Eğitime Bakış 2018 İzleme Ve Değerlendirme Raporu.

Şekil 14. Eğitim Düzeyine Göre Eğitime Katılım Durumu (Türkiye)

Not: Mavi çizgi ilkökula katılım, turuncu çizgi ortaokula katılım, gri çizgi yüksekokula katılım oranlarını göstermektedir.

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

3.3. Türkiye’de Beşeri Sermaye ve İşgücü

Küresel beşeri Sermaye Endeksi, ilgili becerileri sabit, doğuştan gelen yetenekler olarak değil, zaman içinde sahip oldukları ve gelişen dinamik bir varlık olarak görmektedir.¹⁵²

Nitekim, küresel beşeri sermaye raporu, beşeri sermayenin kapasite, gelişme, dağıtım, bilgi unsurlarının altını çizmektedir. Bileşenlerin tümü örgün eğitim seviyesi, vasıflandırma ve yeniden şekillendirme, beceri uygulamaları ve ayrıca işyerlerinde özel beceriler hususlarını vurgulamaktadır. Bu beşeri sermaye, becerilerin eğitim durumu veya birkaç geliştirici eğitim ile nasıl ilerleme gösterdiğini belirtmektedir.¹⁵³

Bu nedenle, herkes için mevcut fırsatları en üst düzeye çıkarmak, eğitim ve beceriler edinmeye yaşam boyu erişim sağlamak ve dahası iş yoluyla becerilerin dağıtılması ve geliştirilmesi için çalışma yaşına erişimi gerektirmektedir.¹⁵⁴ 2017’deki bu Küresel Beşeri

¹⁵² World Economic Forum, “The Global Human Capital Report 2017”.

¹⁵³ World Economic Forum, “The Global Human Capital Report 2017”.

¹⁵⁴ World Economic Forum, “The Global Human Capital Report 2017”.

Sermaye Raporuna göre Türkiye ve Endonezya, 130 ülke arasında yapılan beşeri sermaye sıralamasına göre listenin orta sıralarında yer almaktadır.¹⁵⁵ Yüksek beşeri sermaye potansiyeline rağmen, Türkiye bunu gerçeğe dönüştürmekte ciddi zorluklar yaşamaktadır.¹⁵⁶ Kültürel etkiler, Türkiye'nin tüm beşeri sermayesini tamamen geliştirme yeteneğini tehlikeye atmaktadır.¹⁵⁷

Bireylerin eğitim altyapısı üzerinde aileler, çocuklarını nasıl eğittikleri, yükseköğretime katılmaları veya üniversiteye gitmeleri için onlara nasıl destek oldukları konusunda önemli bir etkiye sahiptir. Ebeveynlerin sosyo-ekonomik faktörleri, özellikle kızlarının eğitimini büyük ölçüde etkilemektedir. Daha iyi eğitilmiş ebeveynler eğitime daha çok değer vermekte ve kızlarını okula göndermeye daha istekli olmaktadır.¹⁵⁸ Türkiye, beşeri sermaye açısından bakıldığında kayda değer potansiyele sahip bir ülke olma niteliğini haizdir.

Cumhuriyetin kurulduğu tarihten bu yana bakıldığında eğitim alanında çok büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün *“En önemli ve verimli vazifelerimiz milli eğitim işleridir. Milli eğitim işlerinde kesinlikle zafere ulaşmak lazımdır. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu şekilde olur.”* sözünde olduğu gibi diğer birçok konuşmasında da eğitimin önemini vurguladığı görülmektedir.¹⁵⁹ Hatta eğitimin, milletin bağımsızlığı ve hürriyeti için adeta bir ön koşul olarak benimsendiği müşahede edilmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk, eğitim meselesini yalnızca konuşmalarında belirtmekle kalmayıp, döneminde gerçekleştirdiği reformların çok önemli bir kısmını eğitim alanında yapmıştır. Bunlardan ilk hedef okur-yazarlık oranının artırılmasına yönelik olmuş, Latin alfabesinin kolayca tüm halk tarafından öğrenilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. O

¹⁵⁵ World Economic Forum, “The Global Human Capital Report 2017”.

¹⁵⁶ W. A. Owings, L. S. Kaplan, Z. Pirim, “Education as An Investment In Turkey’s Human Capital: A Work In Progress” *Eurasian Journal Of Business And Economics* 2012, 5 (10), S:45-70.

¹⁵⁷ W. A. Owings, L. S. Kaplan, Z. Pirim, “Education as An Investment In Turkey’s Human Capital: A Work In Progress” *Eurasian Journal Of Business And Economics* 2012, 5 (10), S:45-70.

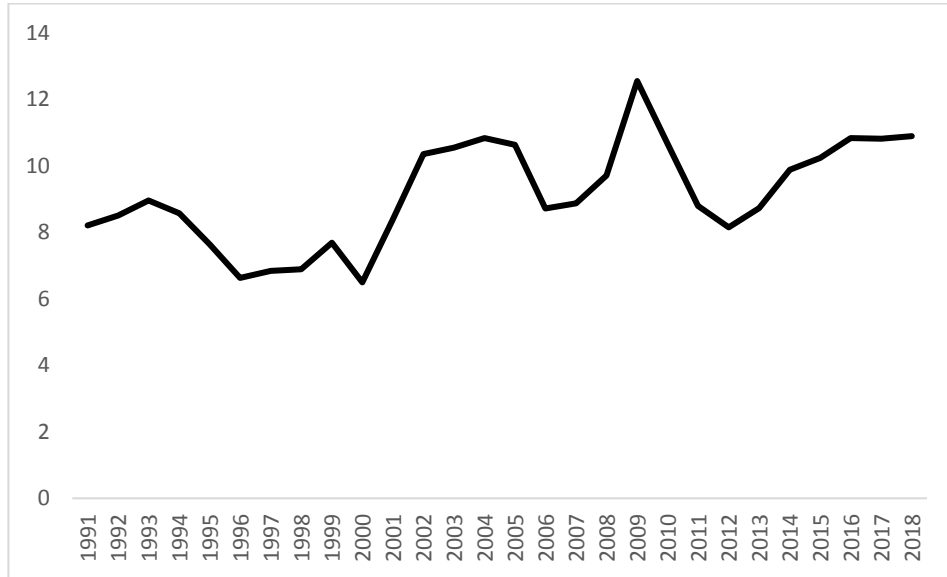
¹⁵⁸ W. A. Owings, L. S. Kaplan, Z. Pirim, “Education as An Investment In Turkey’s Human Capital: A Work In Progress” *Eurasian Journal Of Business And Economics* 2012, 5 (10), S:45-70.

¹⁵⁹ V.H. Kaya., Z. Bahçeci., E. Kaya, “Atatürk’ün Eğitime Bakışı Üzerine Bir Çalışma - A Study on Atatürk’s View on Education”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2016.

dönemde okuma-yazma bilen kesim, halkın yalnızca %10'luk gibi küçük bir kısmını oluşturuyordu. Bu oranın artırılması için çaba sarf edilmiş, eğitime yönelik tüm çalışmalar üç koldan yürütülmüştür: Halk eğitimi, köy eğitimi ve teknik eğitim. Ara eleman ihtiyacını karşılamaya yönelik mesleki ve teknik eğitimin dahi düşünülmesi dikkate değer bir husustur.

3.3.1. İstihdam ve İşsizlik

Türkiye' de geçmişten bu yana ekonominin daima büyüme eğiliminde olduğu fakat bu büyümenin devamlılığının söz konusu olamadığı ve işsizlik sorununa ise çözüm bulunamadığı bilinen bir gerçekliktir. Türkiye'nin işsizlik sorununun temelinde, çalışma çağındaki nüfusun (aktif nüfus), istihdam edilen kişi sayısına oranla daha fazla artmasına karşın yeni istihdam alanlarının yaratılamaması yer almaktadır. Ayrıca, kayıt dışı istihdamın yüksek oluşu, genç işsiz sayısının yüksek olması, işgücü yaş seviyesinin düşüklüğü ve işsizlikle mücadelede kapsamlı politikaların oluşturulamaması diğer sorun alanlarını teşkil etmektedir.¹⁶⁰

Şekil 15. Türkiye İşsizlik Oranı

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

¹⁶⁰ G.Y. Özdemir. ve A.M. Özdemir., “Sermayenin Adaleti, Türkiye’de Emek ve Sosyal Politika”, Ankara, 2008, S:92.

Şekil 15’de Dünya Bankası’nın verileri incelendiğinde 1991-2018 yılları arasında yapılan araştırmalar sonucu elde edilen bulgulara göre Türkiye’de işsizlik oranlarının asgari olduğu düzey 2000 yılında %6’ya yakın bir oran ile görülmektedir. Öte yandan ise 2009 yılındaki azami %13,1’lik oran göze çarpmaktadır. 2009 yılındaki bu yüksek işsizlik oranını tetikleyen faktör 2008’de dünya genelinde gerçekleşen ekonomik krizdir. Küresel kriz dünya piyasalarıyla birlikte Türkiye’nin de işsizlik oranlarında artışa neden olmuştur.

Dünya genelindeki ekonomik daralma ve talepteki düşüş Türkiye’nin üretim yapısını etkilemiş ve hatta bazı büyük şirketlerde işten çıkarmalar yaşanmıştır. İşsizlik oranlarının krizin üçüncü çeyreğinin sonunda yani 2008 Eylül ayından itibaren sürekli artış eğilimi gösterdiği vurgulanmaktadır.¹⁶¹

Hem talep hem de arz yönünde ortaya çıkan problemlere çözümler bulmak ve hem ekonominin hem de sosyal yaşamın ihtiyaçlarına yanıt vermek, istihdamın ve çalışma hayatının ülke kalkınmasına katkılarından bir diğerini oluşturmaktadır.¹⁶² TÜİK verilerine göre Türkiye, Avro Bölgesi, Avrupa Birliği Üye ülkeleri ve OECD istihdam ortalamaları karşılaştırıldığında tüm bölgeler arasında istihdam düzeyinin Türkiye’de daha düşük oranlarda olduğu görülecektir. İstihdamın korunması ve geliştirilmesi görevini icra etmek amacıyla kurulan İŞKUR, Türkiye’nin ve dünyanın önemli bir sorunu olan ve yukarıda rakamlarla ifade edilen işsizliği azaltmak için çeşitli istihdam projelerini planlamakta ve yürütmektedir. Bu projelerden devam edenlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır.¹⁶³

Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları İçin İstihdam Desteği Projesi

Program: FRIT

Projenin amacı: Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin ve Türk vatandaşlarının aktif işgücü programlarından faydalanarak istihdam edilebilirliklerinin artırılması, İŞKUR’un kurumsal kapasitesinin ve çalışma izinleri otomasyon altyapısının geliştirilmesidir.

¹⁶¹ C. Engin., E. Göllüce., “2008 Küresel Finans Krizi Ve Türkiye Üzerine Yansımaları”, *KSÜ İİBF Dergisi*.

¹⁶² T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı, İstihdam ve Çalışma Hayatı Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara 2014, S:119.

¹⁶³ İşkur – Türkiye İş Kurumu, <https://www.iskur.gov.tr/>, Erişim T: Temmuz 2019.

Projenin hedef grubu: Geçici koruma statüsündeki Suriyeliler ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları

İşbirliği yapılan kuruluş: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı-Dünya Bankası

Proje bütçesi: 45,5 Milyon € (AB FRIT Fonu)

Proje uygulama bölgesi ve süresi: Adana, Gaziantep, İstanbul ve Şanlıurfa/2018-2021

İstihdam ve Beceri Geliştirme Projesi

Projenin amacı: İŞKUR'un kurumsal kapasitesinin desteklenerek geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının istihdam edilebilirliklerini artırmaktır.

Projenin hedef grubu: Geçici koruma statüsündeki Suriyeliler ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları.

İşbirliği yapılan kuruluş: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

Proje bütçesi: 3,7 Milyon € (Alman Kalkınma Bankası (KfW) Fonu)

Proje uygulama bölgesi ve süresi: Hatay, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa ve İstanbul/2018-2020.

İŞKUR'un Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi

Projenin amacı: İŞKUR'un kurumsal kapasitesinin desteklenmesi yoluyla vatandaşlarımıza ve Suriyeli sığınmacılara sunulan kamu istihdam hizmetlerinin etkinliğinin artırılmasıdır.

Projenin hedef grubu: Geçici koruma statüsündeki Suriyeliler ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları.

İşbirliği yapılan kuruluş: Alman Uluslararası İşbirliği Kurumu (GIZ)

Proje bütçesi: 1 Milyon € (Alman Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Federal Bakanlığı (BMZ) Fonu)

Proje uygulama bölgesi ve süresi: Adana, Ankara, Gaziantep, İstanbul, Kilis ve Şanlıurfa/2017–2019

İŞKUR – BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) İşbirliği Protokolü

İşbirliğinin amacı: İŞKUR'un kurumsal kapasitesini güçlendirmek ve mültecilerin işgücü piyasasına uyumunu desteklemektir.

İşbirliğinin hedef grubu: Geçici koruma statüsündeki Suriyeliler ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları

İşbirliği yapılan kuruluş: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)

İşbirliği uygulama bölgesi: Türkiye Geneli

İnsana Yakınsır İşlerin Desteklenmesi Projesi

Projenin amacı; İŞKUR'un kurumsal kapasitesinin artırılarak geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının işgücü piyasasına katılımını desteklemektir.

Projenin hedef grubu: Geçici koruma statüsündeki Suriyeliler ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları

İşbirliği Yapılan Kuruluş: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

Proje bütçesi: 28 Milyon € (Alman Kalkınma Bankası (KfW Fonu))

Proje uygulama bölgesi ve süresi: Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, İstanbul, İzmir, Bursa, Konya ve Ankara/2018–2022

3.3.2 İşçilerin Eğitim Düzeyi

Türkiye'de işgücüne katılan bireylerin eğitim düzeylerini gösteren TÜİK verilerine göre, nüfusun %55,9'unun lise altı eğitilmiş olduğu görülmektedir. İşgücüne katılım oranlarında ise en yüksek orana lise ve dengi okullar ile yükseköğretim mezunları sahiptir. Söz konusu durum esasen olumludur zira; eğitilmiş işgücüne sahip olmak işletmelerin verimliliğinde ve yapılan işte, üretilen ürün ya da sunulan hizmetin kalitesinde önemli rol oynamaktadır.

Tablo 2’de Türkiye’de 2014, 2015 ve 2016 yıllarında istihdam edilenlerin eğitim durumlarına ilişkin TÜİK verileri yer almaktadır. Buna göre yıllar geçtikçe okur- yazar olmayanların istihdamdaki payının düştüğü buna karşın diğer eğitim düzeylerindeki istihdam oranlarının arttığı görülmektedir. Bu durum bize eğitim seviyesi arttıkça istihdam edilebilirliğinin arttığına dair önemli bir delil sunmaktadır.¹⁶⁴

Diğer yandan istihdamda her üç yılda da en çok orana sahip olanların yükseköğretim mezunu olduğu göze çarpmaktadır. Bunu mesleki ve/veya teknik liseler, genel liseler ve lise altı eğitimliler izleyerek son sırayı okur-yazar olmayanlar almaktadır. Dolayısıyla eğitim seviyesi düştükçe istihdam oranı da düşerek, bu iki durum aralarında doğru orantılı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca altı çizilmesi gereken bir diğer husus ise mesleki ve/veya teknik lise mezunlarının istihdam edilebilirlik bakımından her üç yılda da genel lise mezunlarına göre daha fazla bir paya sahip olmasıdır. İşgücü piyasasının bu durumda mesleki ve teknik eğitim almış lise mezunlarını, bu eğitimi almamış olanlara oranla daha çok tercih ettiği gerçeği yadsınamazdır.

Yıl/Eğitim Düzeyi	Okur-yazar Olmayanlar	Lise-altı Eğitimliler	Lise	Mesleki veya Teknik Lise	Yüksek-öğretim
2014	19,1	47,8	53,5	65,0	79,2
2015	18,6	48,1	54,1	65,4	79,8
2016	17,8	48,4	54,4	65,9	19,7

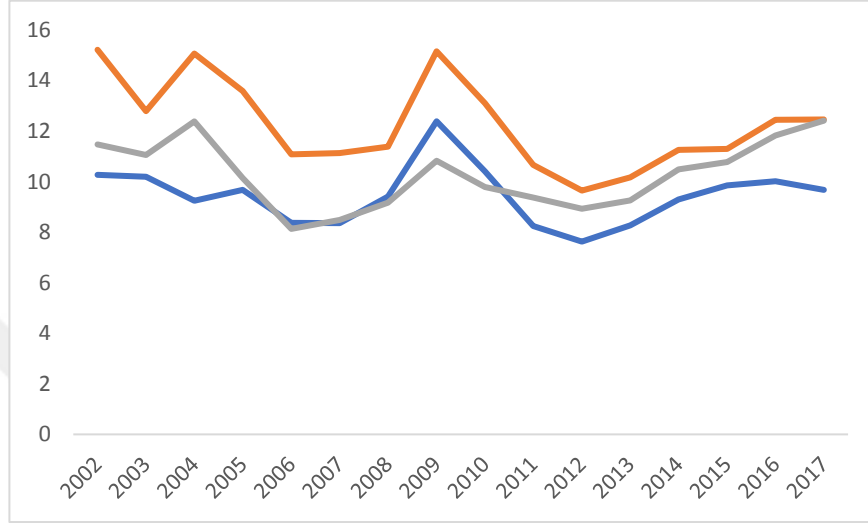
Tablo 2: Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım Oranı (%)¹⁶⁵

Şekil 15’te Dünya Bankası Verileri’ne göre Türkiye’de 2002-2017 yılları arasında eğitim düzeyine göre işsizlik oranları verilmiş olup, grafikte eğitim düzeyleri temel, orta ve ileri düzey olmak üzere üçe ayrılarak incelenmiştir. Dünya Bankası’nın söz konusu verileri yorumlandığında öncelikli olarak söylenebilecek husus, her yılda işsizlik oranlarının

¹⁶⁴ T.C. Kalkınma Bakanlığı, “Onuncu Kalkınma Planı, İstihdam ve Çalışma Hayatı Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara 2014.

¹⁶⁵ T. Akkaya, “Türkiye’de İşsizlik Olgusu Bağlamında İş Beğenmeme Nedenleri İstanbul İli Örneği”, *Thesis*, Ankara, 2017.

dalgalanma göstermiş olduğudur. İkinci olarak, on altı yıl boyunca en çok işsizlik oranının görüldüğü bireylerin eğitim düzeyinin orta düzey eğitilmiş gruba girdiği, belirtilebilecek bir diğer husustur.

Şekil 16. Türkiye İşsizlik Oranı (Eğitim Geçmişi)

Not: Mavi çizgi temel eğitim alanların, turuncu çizgi orta derece eğitim alanların, gri çizgi yüksek eğitim alan kişilerin işsizlik oranlarını ifade etmektedir.

Kaynak: World Bank, World Development Indicators Database

Genel olarak bakıldığında işsizlik oranlarında orta düzey eğitilmiş bireylerin ardından ileri düzey eğitim almış bireylerin ikinci sırada olduğu görülmektedir. Fakat istisnai olarak 2008-2011 yılları da dahil olmak üzere bu yıllar aralığında, dört yıllık bir sürede temel düzey eğitim almış bireylerin işsizlik oranlarının ileri düzeyde eğitim almış olanlara nazaran daha yüksek olduğu da vurgulanması gereken bir durumdur. Bu istisna dışında Türkiye’de 2002-2017 yılları arasında işsizlik oranlarının en düşük seyrettiği grubun temel düzeyde eğitim almış bireylerden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.4. Türkiye’de Yükseköğretim Sistemi

“Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim,

bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler...’’¹⁶⁶

Türkiye’de yükseköğretim kurumları ve üst kuruluşları önemlerinden dolayı 1982 Anayasasında (m.130) yer almış ve şu şekilde tanımlanmışlardır.¹⁶⁷ Yükseköğretim, 1981’de çıkarılan 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile akademik, kurumsal ve idari yönden yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu kanunla Türkiye’deki tüm yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulu (YÖK) çatısı altında toplanmış, akademiler üniversitelere, eğitim enstitüleri eğitim fakültelerine dönüştürülmüş ve konservatuvarlar ile meslek yüksekokulları üniversitelere bağlanmıştır.

Özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip bir kuruluş olan Yükseköğretim Kurulu, tüm yükseköğretimden sorumlu tek bir kuruluş haline gelmiştir. Türk yükseköğretim sistemi 1982 yılı itibarıyla yirmi yedi üniversite ile bunlara bağlı fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuvar ve yüksekokullarından oluşan birleşik bir yapıya dönüştürülmüştür.¹⁶⁸ YÖK Kanunu m.3 yükseköğretimi; “Milli eğitim sistemi içinde, ortaöğretime dayalı, en az dört yarı yılı kapsayan her kademedeki eğitim-öğretimin tümüdür.” şeklinde tanımlamıştır. Türkiye’de yükseköğretim kapsamına önlisans, lisans, yüksek lisans ve doktora ile tıpta uzmanlık ve sanatta yeterlilik girmektedir. Buna göre önlisans; ortaöğretime dayalı, en az dört yarı yıllık bir programı kapsayan, ara insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan veya lisans öğretiminin ilk kademesini teşkil eden bir yükseköğretimdir.¹⁶⁹

Lisans ise en az sekiz yarı yıllık bir programı kapsayan bir yükseköğretimdir.¹⁷⁰ Üniversitelerde lisans öğrenimi (Bachelor degree) genellikle 4 yıl sürmekte olsa da tıp fakülteleri, 6 yıl, diş hekimliği ve veterinerlik bölümlerinde eğitim 5 yıl sürmektedir. Devlet üniversitelerinde örgün eğitimde harç alınmamaktadır. Vakıf üniversiteleri ile

¹⁶⁶ T. Akkaya, “Türkiye’de İşsizlik Olgusu Bağlamında İş Beğenmeme Nedenleri İstanbul İli Örneği”, *Thesis*, Ankara, 2017.

¹⁶⁷ R. Kiliç, “Türkiye’de Yükseköğretimin Kapsamı Ve Tarihsel Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Dergisi Dumlupınar Üniversitesi*, 1999, Sayı:3.

¹⁶⁸ YÖK, <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce>, Erişim T: Temmuz 2019.

¹⁶⁹ Yükseköğretim Kanunu – Mevzuat, Madde 3/r.

¹⁷⁰ Yükseköğretim Kanunu – Mevzuat, Madde 3/s.

devlet üniversitelerinin açık ve uzaktan eğitim bölümleri ve ikinci öğretim programlarında ise harç-öğrenim ücreti alınması söz konusudur. Vakıf üniversitelerindeki öğrenim ücreti bölüme veya bulunduğu konuma göre değişebilmektedir.

Lisansüstü eğitime bakıldığında; yüksek lisans ve doktora ile tıpta, diş hekimliğinde, eczacılıkta, veteriner hekimlikte uzmanlık ve sanatta yeterlik eğitimini kapsadığı ve aşağıdaki kademelere ayrıldığı görülmektedir.¹⁷¹

- a. **Yüksek Lisans:** (Bilim uzmanlığı, yüksek mühendislik, yüksek mimarlık, master): Bir lisans öğretimine dayalı, eğitim-öğretim ve araştırmanın sonuçlarını ortaya koymayı amaçlayan bir yükseköğretimdir.
- b. **Doktora:** Lisansa dayalı en az altı yarı yıl olmak üzere yüksek lisans, eczacılık veya fen fakültesi mezunlarınca Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından düzenlenen esaslara göre bir laboratuvar dalında kazanılan uzmanlığa dayalı en az dört yarı yıllık programı kapsayan ve orijinal bir araştırmanın sonuçlarını ortaya koymayı amaçlayan bir yükseköğretimdir.
- c. **Tıpta Uzmanlık:** Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından düzenlenmiş esaslara göre yürütülen ve tıp doktorlarına belirli alanlarda özel yetenek ve yetki sağlamayı amaçlayan bir yükseköğretimdir.
- d. **Sanatta Yeterlik:** Lisansa dayalı en az altı, yüksek lisansa dayalı en az dört yarı yıllık programı kapsayan ve orijinal bir sanat eserinin ortaya konulmasını, müzik ve sahne sanatlarında ise üstün bir uygulama ve yaratıcılığı amaçlayan doktora düzeyinde lisans üstü bir yükseköğretim eşdeğeridir.

3.4.1. Yükseköğretim Müfredatı

2018 yılında Hükümet, kültüre ilgi duyan, şimdiki ve gelecekteki becerilerini insanlığın refahı için kullanmak isteyen, bilimi seven, yetenekli ve ahlaklı bireyler yaratmayı amaçlayan 2023 Eğitim Vizyonunu başlatmıştır.¹⁷² Eğitimdeki ilk reform ile

¹⁷¹ Yükseköğretim Kanunu – Mevzuat, Madde 3/t.

¹⁷² MEB, “2023 Eğitim Vizyonu Açıklandı”, <https://www.meb.gov.tr/2023-egitim-vizyonu-aciklandi/haber/17298/tr>, Erişim T: Temmuz 2019.

karşılaştırıldığında, bu 2023 Eğitim Vizyonu, eğitimin bir bütün olarak görüldüğü niteliksel devrimleri gerçekleştirme konusundaki kararlılığı açıkça yansıtmaktadır.

2023 Eğitim Vizyonu; tüm paydaşları, çocukların mutluluğu ve sevincini, ailelerin refahını, sosyal barışı, Türkiye'nin refahını evrensel anlamda insan onuru çatısı altında birleştirmek için geliştirilmiştir. Orta vadeli kalitede ileriye doğru dev bir adım atılmasını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bu belge, ülkemizin ve dünyanın dönüşümünün gerektirdikleri doğrultusunda sürdürülebilir bir yol haritası oluşturmak için hazırlanmıştır. Bu 2023 Eğitim Vizyonunda Türkiye; bilimin ve eğitimin önemini, öğrencilerin ruhu dahilindeki ahlaki pusulaya uygun olarak görür. Türkiye, bu yeni bakış açısının, çoğulculuk içinde birlik kavramına giden yolu açmaları için parçalanmaların önlenmesine yardımcı olacağına inanmaktadır.¹⁷³

Bu plana göre, önceki eğitim sisteminin amaçlarını, yapılarını, süreçlerini ve işlevlerini yeniden düzenlemek için önemli bir ihtiyaç söz konusudur. Ayrıca bu plan, öğrencilerin ebeveynleri, öğretmenleri ve okulları takip eden dört temel unsurdan biri olarak görüldüğünü belirtmektedir. Böylece, Türkiye'nin beceri odaklı, zihniyet odaklı, sürdürülebilir ve hesap verebilir bir müfredatın önemini ortaya koyan adil, insani ve esnek bir eğitim sistemi geliştirdiğini vurgulamıştır.

Bu hedefi tezahür ettirmek için, 2023 Eğitim Vizyonunun üç yıllık planı, özellikle ilk yıl için temel bir yapı ve bireysel süreçler önermektedir. Amaç, o yapıyla uyumlu olan süreçleri ve fonksiyonları tanımlamaktır. Merkezi/çevresel bir kuruluş, onları tanımlamaya ve okul hedefleriyle uyumlu hale getirmeye yardımcı olacaktır. Okul odaklı bir sistemin desteklenmesinin nedeni budur.¹⁷⁴ Daha açık olmak gerekirse, 2023 Eğitim Vizyonunun en temel felsefi önerisi, bireyin eğitim gündemine kavuşması için insan olmanın ontolojik bütünlük ve birlik ile yeniden tanımlanması gerektiğidir. 2023 Eğitim Vizyonu insanı, duygusal ve bilişsel ihtiyaçlarla birlikte, çeşitli maddi ve manevi

¹⁷³ MEB, “2023 Eğitim Vizyonu Açıklandı”, <https://www.meb.gov.tr/2023-egitim-vizyonu-aciklandi/haber/17298/tr>, Erişim T: Temmuz 2019.

¹⁷⁴ MEB, “2023 Eğitim Vizyonu Açıklandı”, <https://www.meb.gov.tr/2023-egitim-vizyonu-aciklandi/haber/17298/tr>, Erişim T: Temmuz 2019.

unsurlardan oluşan bir bütün olarak gören perspektifi temsil eder. Bu varlık, henüz tam olarak insan olma ve evrensel bilince ulaşma yolculuğundaki kahramandır.

Bugünden itibaren, 21. Yüzyıl Eğitim ve Öğretim Modeline uygun olarak, 2023 Eğitim Vizyonunun temel amacı, ahlak kavramına dayanan ve tamamen insan olmaya odaklanan bir varlık ve bilgi anlayışını canlandırmaktır. Türkiye'de şu anda 129 devlet üniversitesi ve 72 kar amacı gütmeyen vakıf üniversitesi bulunmaktadır. Boğaziçi Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Bilkent Üniversitesi gibi bazı önde gelen üniversitelerde öğretim dili İngilizcedir. Ayrıca İngilizcede belirli programlar sunan üniversiteler veya iki dilli programlar da vardır. Aşağıda Türkiye'deki yükseköğretim formülasyonu aktarılmaktadır.¹⁷⁵

Lisans Diploması: 4 yıllık üniversite programlarının mezunlarına (programı bitirmek için maksimum süre olan 7 yıl) Lisans Diploması verilir. Mezunlar için Geçici Mezuniyet Belgesi veya “Geçici Lisans Sertifikası” verilebilir. İngilizcenin eğitim dili olduğu üniversitelerde de lisans derecesi verilir. Derecenin adı bazen Lisans Diploması ve Mimar Ünvanı (mimar) veya Lisans Diploması ve Mühendis Ünvanı (mühendis) gibi unvanlarla birleştirilir. 4 yıllık farmakoloji programının mezunlarına Eczacılık Lisans Diploması verilir.

Veterinerlik ve diş hekimliği eğitim süresi 5 yıl olup, mezunlara sırasıyla Veterinerlik Yüksek Lisans Diploması ve Diş hekimliği Lisans Diploması verilir. Tıp mezunlarına (6 yıl) Tıp Doktorluğu Diploması verilir. Tıp, diş hekimliği ve veterinerlik bilimindeki yeterlilik, Yüksek Lisans Diplomasına eşdeğer olarak kabul edilir. Prensip olarak, mezunlar doktora programına devam edebilirler.

Yüksek Lisans Diploması: Yüksek Lisans Diploması'nın alınması, bir Lisans Diploması'nın ardından olur ve 11-22 aylık ek bir çalışma gerektirir. 2 tür program vardır: Tez içerenler ve Tez içermeyenler. Tez içeren programlar 2 yıl-3 yıl, final ödevi

¹⁷⁵ T.C. Hitit Üniversitesi, İstihdam Odaklı Mesleki Eğitim İçin Sektörel Talep Araştırması (Çorum İli Uygulaması), T.C. Kalkınma Bakanlığı ve Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, 2012.

içermeyenler 1-2 yıl sürer. Kabul, yükseköğretim kurumları tarafından düzenlenen şartlara bağlıdır.

Yüksek lisansa kabul şu şartlara bağlıdır:

- Lisans programında elde edilen ortalama puan
- Akademik Kadro ve Lisansüstü Eğitim Giriş Sınavının sonuçları (Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı-ALES)
- Sözlü sınav (mülakat) ve yazılı sınav sonuçları

Doktora Diploması

Genel olarak, Yüksek Lisans Diploması doktora programlarına kabul şartlarından biridir. Doktora programlarının tamamlanması 2 ile 5 yıl arasında sürmekte ve ders çalışması, bir yeterlilik sınavının tamamlanması ve bir doktora tezinin yazılması ile tez savunmasından oluşmaktadır. Öğrenciler en az 21 kredi ders almak zorundadır. Lisans Diploması programlarında istisnai derecede iyi performans gösteren öğrenciler, ek hazırlık sınıfları gerekliliği ile doğrudan doktora programına kabul edilebilirler.

3.4.2. Mesleki ve Teknik Eğitim

Mesleki ve teknik eğitim ile genç insanların işe hazırlanması, yetişkinlerin becerilerini geliştirmesi, ekonominin ve işgücü piyasasının ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenmektedir. Mesleki ve teknik öğretimin esası, bireylere belli bir mesleğin temel bilgi ve becerilerini kazandırmak ve belirli teknolojilerin kullanımını öğretmektir. Böylece bireyler hem daha çabuk meslek sahibi olarak işgücü piyasasına çıkacak, hem de işletmelerin ara eleman gereksinimleri karşılanmış olacaktır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde nitelikli işgücünün yetiştirilmesi için mesleki ve teknik eğitime ayrı bir önem verilmesi gerekmektedir.¹⁷⁶ Türkiye'de mesleki eğitimler işgücü piyasasına girmek ve iş dünyasının, işgücünün taleplerini karşılamak için çok önemlidir. Mesleki eğitimler bireylere teknik bilgi, beceri ve yetkinlik kazandırır. Bu, bireylerin yeteneklerini birçok yönden geliştirebilir. Söz konusu eğitim, bireyleri belirli

¹⁷⁶ M. Korkmaz, "Türkiye' de Mesleki Eğitim", *İTO AR-GE Bülten Dergisi*, Ocak-Şubat 2015.

meslek türleri için gerekli bilgi ve beceriler ile donatmayı amaçlamakta ve en önemlisi, bireylerin finansal ve sosyal güvenceye alınmalarını sağlamaktadır. Daha ayrıntılı olarak, mesleki eğitimler onları, eğitim yoluyla sanayi için hazırlarlar.

İş piyasalarındaki özel beceri talepleri, bireyleri zaten yüksek örgün eğitime sahip olsalar bile mesleki eğitim almaya zorlamaktadır. Dünyadaki küreselleşme ve teknolojik değişim, işgücü piyasasını, mesleki eğitimlerle karşılanabilecek daha vasıflı işçi talep etmekle etkilemektedir. Yörük vd. tarafından yapılan çalışmaya (2002) göre, Türk Sanayisinde işgücüne duyulan ihtiyaç, uluslararası bir rekabet gücü kazanmaya çalışan Türkiye ekonomisi için önemli bir konudur.¹⁷⁷ Dışa dönük ekonomi politikası, kalite ve performans seviyesini arttırmak için işgücünü gerektirir. Bu ancak ekonomik kalkınmayı destekleyerek ve hızlandırarak başarılabilir. Mesleki eğitim sisteminin anahtar unsurları olan mesleki ve teknik liseler, çalışanları farklı meslek alanları için eğiten ve öğrencileri yükseköğretim kurumlarına hazırlayan eğitim kurumlarıdır.

İşsizlik oranları 2008 yılında arttığından, mesleki eğitim bireylerin yeni fırsatlar kazanmalarına yardımcı olmak için önemli bir husus olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin karşılaştığı sorun, genç işsizlik rakamlarıdır. Şirketlerin hala nitelikli çalışanlara ihtiyaç duyduğu bir boşluk bulunmaktadır. Bu boşluğun var olmasının sebeplerinden biri, işsiz gençlerin herhangi bir özel beceri veya mesleğe sahip olmaksızın genel liselerden ve üniversitelerden mezun olmalarıdır. Diğer taraftan, meslek liselerinden mezun olanların da yeterince eğitilmiş olmadığı bilinen bir gerçektir.¹⁷⁸

Millî Eğitim Bakanlığı'na göre bilgi, beceri ve yetkinlikler günümüzde gittikçe daha çok önem kazanmaktadır.¹⁷⁹ İşgücü piyasasının talebi, mesleki eğitimlerdeki spesifik eğitimler yoluyla ona uygun eğitim sağlanarak da karşılanabilir. Ayrıca, eğitim ve istihdam arasındaki ilişkileri de güçlendirme yoluna gidilmesi söz konusudur. Kalifiye işçi sağlayarak işgücü politikası etkili bir şekilde sağlanacaktır. Ayrıca bu politikalar

¹⁷⁷ A. Dikici., A. Uysal., S. Yörük., “Bilgi Toplumu ve Türkiye’de Mesleki Eğitim”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2002, Cilt:12, Sayı:2, S:299-312.

¹⁷⁸ F. Altay, N. Üstün, “Mesleki Eğitim Sistemi, Konya Ticaret Odası, Etüd-Araştırma Servisi Araştırma Raporu”, Konya, 2011.

¹⁷⁹ MEB, “Meslekî Ve Teknik Eğitim; Strateji Belgesi Ve Eylem Planı (Taslak) 2013-2017”, 2012.

gelişmekte olan bir ülkede, özellikle de Türkiye için önemli bir sorun olan mezun işsiz sayısını azaltabilir.

Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim, ortaöğretim düzeyinden itibaren verilmekte olup hem örgün hem de yaygın eğitim kurumlarında bu eğitime erişebilmek mümkündür. Örgün eğitim kurumları olarak ortaöğretim düzeyinde, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri çatısı altında bu eğitimin alınması mümkündür. Millî Eğitim Bakanlığının “Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitimin Görünümü” raporuna göre, 2017-2018 eğitim yılında ortaöğretim düzeyinde eğitim alan toplam 5 milyon 689 bin 427 öğrencinin 1 milyon 947 bin 282’si, mesleki ve teknik eğitim veren kurumlarda bulunmaktadır (MEB, 2018). Meslekî ve teknik eğitim okulundan mezun olan öğrenci eğitim gördüğü meslek alanıyla ilgili,

- Diplomaya sahip olur.
- İş yeri açma belgesine sahip olur.
- EUROPASS Sertifika Eklerine sahip olur.
- Teknisyenlik unvanına sahip olur.

Meslekî ve teknik eğitimde 3750 okul ve kurum vardır. Sözüünü ettiğimiz kurumlarda Türkiye genelinde 52 alan ve 119 dalda eğitim verilmektedir. Eğitim süresi 4 yıl olup Anadolu Meslek ve Anadolu Teknik programlarında eğitim ve öğretim yapılır. Anadolu Meslek programında meslekî beceri geliştirmeye yönelik dersler, Anadolu Teknik programında ise akademik becerileri geliştirmeye yönelik dersler ağırlıklıdır. Meslekî ve Teknik Anadolu Liselerinin 9. sınıfında diğer liselerle (fen, sosyal bilimler, Anadolu liseleri, vb.) aynı dersler okutulmaktadır.¹⁸⁰

Mesleki ve teknik eğitimi yükseköğretim düzeyinde veren kurumlara bakıldığında ise iki yıllık eğitim veren meslek yüksekokulları ve dört yıllık eğitim veren mesleki ve teknik eğitim fakülteleri bulunmaktadır. Meslek yüksekokulları, ara eleman olarak nitelendirilen işgücü ihtiyacını karşılamaya yönelik eğitim öğretim faaliyetlerini yürütmekte iken

¹⁸⁰ MEB (2019). <http://meslekitanitim.meb.gov.tr/>, Erişim Tarihi, Temmuz 2019.

mesleki ve teknik eğitim fakülteleri mesleki ve teknik eğitim veren ortaöğretim kurumlarına öğretmen ihtiyacını karşılamaya yönelik faaliyet göstermektedir.

Fakat günümüzde bu fakültelerin yerine lisans düzeyinde eğitim veren mesleki ve teknik fakültelerden mezun öğrencilerin, pedagojik formasyon almak suretiyle öğretmenlik yapma hakkı kazanması yoluna gidilmiştir. Meslek yüksekokulları üzerinde önemle durması gereken mesleki ve teknik alanda eğitim öğretim faaliyetini yürüten kurumlardır. Meslek yüksekokulları sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerine yeterli bilgi ve beceriyle donanmış ara eleman yetiştirmek amacıyla kurulmuştur.

Meslek yüksekokulları lisans düzeyinde eğitim veren Mesleki ve Teknik Eğitim kurumları ile ortaöğretim kurumlarının hedef aldığı istihdam sahaları arasında kalan boşluğu doldurma işlevini yerine getirmektedir.¹⁸¹ Son olarak, mesleki ve teknik eğitim veren yaygın eğitim kurumlarının başında İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerine bağlı Halk Eğitim Merkezleri gelmektedir. Bunun yanı sıra son yıllarda sayıları gittikçe artan ve yaygınlaşan, Türkiye genelinde bazı belediyelerin açmış olduğu meslek kursları aracılığıyla da bireyler mesleki eğitim alabilmektedir.

3.5. Eğitimin Yatırımı Olarak: Türkiye'den Bir Örnek

Eğitim halihazırda Türkiye devlet bütçesinin en büyük kalemidir ve Türkiye İstatistik Kurumu, eğitime yapılan doğrudan ve dolaylı harcamaların 2011-2014 yılları arasında %54 oranında artarak 73,6 milyar liradan (20,3 Milyar \$) 113,6 milyar liraya yükseldiğini bildirmiştir (31,4 Milyar \$).¹⁸² OECD standartlarına -düşük ortalama değerleri ama mutlak anlamda muazzam kazanımlara- rağmen, yükseköğretim programlarından mezun olan toplam öğrenci sayısı, 2005 ve 2014 yılları arasında %170 artış göstermiş olup, 2005'te 271,841 iken 2010'da 573,159'a ve 2014'te 733.237'ye yükselmiştir.¹⁸³

¹⁸¹ İ. Şahin, T. Fındık, "Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitim: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", 2008, TSA / Yıl:12, Sayı:3.

¹⁸² <https://wenr.wes.org/2017/04/education-in-turkey>

¹⁸³ <https://wenr.wes.org/2017/04/education-in-turkey>

Türkiye’de yükseköğretim sistemine kayıtlı toplam öğrenci sayısı 2005’te 2,1 milyon öğrenci iken 2014’te 5,5 milyon öğrenciye yükselerek iki kattan fazla artmıştır.¹⁸⁴

Türkiye, yalnızca lisans, yüksek lisans ve doktora derecesini içeren ABD tarzı üç aşamalı bir sisteme sahip olmayıp aynı zamanda, öğrencileri işgücüne dahil etmek ve hazırlamaya yönelik tasarlanmış, teknik ve mesleki alanlarda çoğunlukla üniversite dışı bir yeterlilik olan iki yıllık bir önlisans derecesine de sahiptir.¹⁸⁵ En azından büyüme oranları bakımından Türkiye, OECD’nin en son yayınladığı “Bir Bakışta Eğitim” raporuna göre, birçok OECD ülkesini geride bırakmıştır.

Zira eğitime yönelik kamu harcamalarındaki artış oranı birçok alanda OECD ortalamasının oldukça üzerinde yer almaktadır.¹⁸⁶ Küresel bir hedef olarak beşeri sermaye hususu Türkiye için de erişilmesi zor görünse de, hala onu geliştirmek için resmi bir eğitimden daha fazlası mevcuttur. Türkiye hükümeti mesleki çalışmaların ve aynı zamanda önlisans diplomasının gerekliliğine inanmaktadır. Toplumların resmi derecede olduğu gibi bilgilerinin geliştirmelerinin ortak yol da budur. Ayrıca, Türkiye’deki bu yükseköğretim türleri, işgücünün bilgi düzeyi göstergesi bakımından daha hızlı cevap vermektedir.

Türkiye’nin dışarıdan bakıldığında çok olumlu bir izlenime sahip olmasının nedenleri olarak; yüksek doğum oranı, artan çalışma yaşı popülasyonu ve Avrupa ya da ötesine daha cazip iş fırsatları için genç ve vasıflı işçilerin büyük çapta “beyin göçü” vermemesi sayılabilir.¹⁸⁷ Lizbon Konseyi’nin tahminlerine göre 2050’de, Türkiye’nin çalışma çağındaki nüfusu neredeyse tüm diğer Akdeniz ülkelerinin toplamı kadarlık bir sayıya erişecek ve Türkiye, Avrupa’daki toplam işçilerin %19’u kadar nitelikli işçiye sahip olacaktır.¹⁸⁸

¹⁸⁴ <https://wenr.wes.org/2017/04/education-in-turkey>

¹⁸⁵ <https://wenr.wes.org/2017/04/education-in-turkey>

¹⁸⁶ <https://wenr.wes.org/2017/04/education-in-turkey>

¹⁸⁷ W.A. Owings*, L.S. Kaplan, Z. Pirim, “Education as an Investment in Turkey’s Human Capital: A Work in Progress”, *Eurasian Journal of Business and Economics*, 2012, 5 (10), S:45-70.

¹⁸⁸ W.A. Owings*, L.S. Kaplan, Z. Pirim, “Education as an Investment in Turkey’s Human Capital: A Work in Progress”, *Eurasian Journal of Business and Economics*, 2012, 5 (10), S:45-70.

Yine de ailelerin sosyal arka planına ilişkin eşitsizlikler, tüm çocukların yüksek kalitede bir eğitime sahip olma fırsatlarını baltalamaktadır ve ayrıca Türkiye etnik açıdan çok çeşitli bir toplum olma niteliğini haizdir.¹⁸⁹ 1923'te Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuş ve eğitimi, ulusun geleneksel sosyal yapısını daha çağdaş bir yönde güçlendirmenin bir aracı ve çeşitli alt gruplar arasında vatandaşlık ve ulusal kimliği geliştirmenin bir yolu olarak öncelik sırasına koyan bir dizi reform yapmıştır.¹⁹⁰ Beşeri sermayeye yapılan bir yatırım olarak Türkçe eğitimi, devam eden bir çalışma olma özelliğini göstermektedir. Geçtiğimiz 15 yıl boyunca, Türkiye eğitime erişimin artırılmasında önemli ve kayda değer gelişmeler sağlamıştır; ancak daha yapılacak çok şey bulunmaktadır.¹⁹¹ Yükseköğretim kurumlarıyla bağlantılı olarak hükümet ve özel sektör, mevcut sorunu çözmek için birlikte çalışabilir.

Hem hükümet hem de özel sektör, üniversite yaşamını deneyimlemek isteyen adaylar için çeşitli finansal destek olanakları sunmaktadır. Eğitim ve öğretim politikaları, gençlerin hızla gelişen işgücü piyasasında uygun becerilere sahip olma ve okuldan işe geçişi kolaylaştırmada kilit rol oynamaktadır.¹⁹² Özellikle Türkiye'de yükseköğretimdeki eğitim sistemlerinin etkinliği, toplumların diğer toplumlarla uyumlu olması için en azından bir yükseköğretim geçmişine sahip olma gerekliliğine inanıldığını göstermiştir. Nitekim, Türkiye'nin beşeri sermayesini geliştirmek, her zaman bilgi kalitesiyle birlikte temel bir seçenek olarak kayda değer bir çabaya ihtiyaç duyacaktır.

¹⁸⁹ W.A. Owings*, L.S. Kaplan, Z. Pirim, "Education as an Investment in Turkey's Human Capital: A Work in Progress", *Eurasian Journal of Business and Economics*, 2012, 5 (10), S:45-70.

¹⁹⁰ W.A. Owings*, L.S. Kaplan, Z. Pirim, "Education as an Investment in Turkey's Human Capital: A Work in Progress", *Eurasian Journal of Business and Economics*, 2012, 5 (10), S:45-70.

¹⁹¹ W.A. Owings*, L.S. Kaplan, Z. Pirim, "Education as an Investment in Turkey's Human Capital: A Work in Progress", *Eurasian Journal of Business and Economics*, 2012, 5 (10), S:45-70.

¹⁹² W.A. Owings*, L.S. Kaplan, Z. Pirim, "Education as an Investment in Turkey's Human Capital: A Work in Progress", *Eurasian Journal of Business and Economics*, 2012, 5 (10), S:45-70.

SONUÇ

Eğitim, eğitim giderleri ve büyüme arasındaki ilişkileri anlamak, Neo-klasik yaklaşımda, büyüme modellerine dâhil edilen beşeri sermayesi faktörü ile ifade edilmektedir. Bu yaklaşımlarda ülkeler arasındaki gelir farklılıkları ve yakınlaşma sürecinde beşeri sermayesinin rolü vurgulanmaktadır. Bilginin öneminin yanı sıra, eğitim konusuna ilgi arttıkça bu husustaki beceriler, yeterlilikler ve yeteneklerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri uzun süredir vurgulanmıştır.¹⁹³ Neo-klasik yaklaşım, uzun vadeli büyüme eğilimlerini tutarlı bir şekilde tahmin etmenin bir aracıdır.¹⁹⁴ 20. yüzyılın ortalarında geliştirilen Neo-klasik büyüme modelleri, ekonomik analizde bir dönüm noktası olmasına rağmen, beşerî ve fiziksel sermaye etkilerini ayırt etmede yeterince başarılı olmamıştır.

Her bir modelin temel amacı, farklı ülkelerde farklı zamanlarda büyüme farklılıklarının kaynağını açıklamaktır. Beşeri sermaye birikimine bağlı içsel teknolojik gelişmeleri dikkate alan yeni büyüme teorisine göre, Neo-klasik büyüme modelindeki kısıtlar ölçeğe göre azalan getiriyi dikkate almamaktadır.¹⁹⁵ İçsel büyüme modellerinde, insan kaynağı büyüme sürecinin merkezinde yer almaktadır.¹⁹⁶ İlişki Nelson ve Phelps (1966), Lucas (1988), Becker, Murphy ve Tamura (1990), Rebelo (1992), Mulligan ve Sala-i Martin (1992) ve Barro ve Lee (1992) tarafından yapılan çalışmalarda ifade edilmiş olup yeni içsel büyüme modelinin temeli beşeri sermayenin modellere dâhil edilmesidir.¹⁹⁷ Eğitim-ekonomik büyüme literatüründeki önde gelen çalışmalardan olan Barro (1991), eğitim ve ekonomik büyüme arasında güçlü bir pozitif ilişkinin var olduğunu ifade etmiştir.¹⁹⁸ Barro ve Sala-i Martin (1995), ortaokul ve lise ortalamaları ile ölçülen eğitim değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında anlamlı pozitif bir ilişkinin var olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁹

¹⁹³ S. Gümüş, Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma : Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002), İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı, 2005, S:100.

¹⁹⁴ B.G. Dahlin, "The Impact of Education on Economic Growth : Theory, Findings and Policy Implications", Duke University Working Paper, 2002.

¹⁹⁵ B.G. Dahlin, "The Impact of Education on Economic Growth : Theory, Findings and Policy Implications", Duke University Working Paper, 2002.

¹⁹⁶ H. Yanikkaya, Convergence: A Cross Country Empirical Analysis, Yönetim ve Ekonomi, 2001, Cilt:7.

¹⁹⁷ W.W. McMahon, "Education and Growth in East Asia", Economics of Education Review, 1998, Cilt:17.

¹⁹⁸ R.J. Barro, Economic Growth, (London: The MIT Press), 1991.

¹⁹⁹ R.J. Barro, and X.S. Martin, Economic Growth, (London: The MIT Press), 1995, S:431.

Hirsch ve Sulis (2009) beşerî sermayenin İtalya'daki büyüme için önemli bir belirleyici olduğu sonucuna varmıştır.²⁰⁰ Eğitim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığına değinen birçok çalışma olmasına rağmen, bazı çalışmalar da bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin var olmadığını göstermiştir. Örneğin; Griliches (1997) bulgularıyla eğitim ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki olmadığını vurgulamaktadır.²⁰¹ Bu çelişkili sonuçların düşük veri seti kalitesi ve ölçüm hatalarından kaynaklandığı iddia edilmekle birlikte, Griliches (1997) bu iddiaları reddetmektedir. Beşerî sermayedeki genişlemenin kamu kesimi tarafından emilmesi (yetenekli kişilerin kamuda istihdam edilmesi), literatürdeki bulgular arasındaki çatışmanın ana sebebidir.²⁰²

Sektörel verilerde de beşerî sermayenin büyüme üzerinde önemli ve olumlu bir etkiye sahip olduğu belirtilmektedir. Loening vd. (2010), beşerî sermayenin büyüme üzerinde olumlu etkileri olduğunu belirtmiştir.²⁰³ Türkiye'de eğitim ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştıran çalışmalar arasında ise Kar ve Ağır (2003), Taban ve Kar (2006) ve Beşkaya vd. (2010), eğitimin ekonomik büyüme üzerinde olumlu katkıları olduğu sonucuna varmıştır. Afşar (2009) ise benzer biçimde eğitim yatırımlarından ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi tespit etmiş ve ancak değişkenler arasında ters bir nedensellik ilişkisinin olmadığı sonucuna varmıştır. Bununla birlikte, Genç vd. (2009) ve Telatar ve Terzi (2010), beşeri sermayesi ile kişi başına düşen milli gelir arasındaki ilişkinin, eğitim seviyelerine göre değişkenlik gösterdiğini belirtmişlerdir. Örneğin, ilkökul düzeyindeki eğitim dikkate alındığında iki yönlü bir nedensellik vardır. Ancak kişi başına düşen millî gelirden yükseköğretim mezunlarının sayısına doğru tek yönlü pozitif nedensellik olduğu tespit edilmiştir.²⁰⁴ Bu nedenle, kişi başına düşen millî gelirdeki artışın, yükseköğretim mezunlarının sayısında bir artışa neden

²⁰⁰ C. Hirsch, G. Sulis, "Schooling, Production Structure and Growth: An Empirical Analysis on Italian Regions", *Cagliari Intangible Assets and Regional Economic Growth*, (Working Paper: 18), 2009.

²⁰¹ M. Mercan, "The Relationship between Education Expenditure and Economic Growth in Turkey: Bounds Testing Approach", *European Academic Research*, 2013.

²⁰² M. Mercan, "The Relationship between Education Expenditure and Economic Growth in Turkey: Bounds Testing Approach", *European Academic Research*, 2013.

²⁰³ J. B. Loening, B. Rao, R. Singh, "Effects of Education on Economic Growth: Evidence from Guatemala", University Library of Munich, (MPRA Paper No: 23665), 2010.

²⁰⁴ O. Telatar, H. Terzi, "Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi, İİBF. Dergisi*, 2010, Cilt:24, Sayı:2, S:197-214.

olabileceği sonucuna varılmıştır. Bu sonuç içsel büyüme teorileri ile tutarlı değildir; çünkü bu teoriler beşeri sermaye birikiminin uzun vadeli ekonomik büyümeyi desteklediğini ifade etmektedir.²⁰⁵

Bu tezde dikkate alınan birçok çalışma, yükseköğrenimin ekonomik büyümeyi destekleyen etkisinin anlamlı bir etki olduğunu kabul etmemektedir. Ancak gelişmiş ülkelere ait veriler dikkate alındığında, yükseköğrenim ve ekonomik büyümeye sağladığı pozitif etkinin genel olarak kabul edildiği söylenebilir. Benzer biçimde, yükseköğretim seviyesindeki öğrenci sayıları ile Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.²⁰⁶ Gelişmiş ülkelerin en önemli avantajı, üretim sürecinde ve yüksek teknoloji üretiminde, hızlı değişime ayak uydurabilen iyi eğitilmiş ve kalifiye işgücü kapasitesine sahip olmalarıdır. Eğitim seviyesinde meydana gelen gelişmeler hem emek verimliliğini hem de bilgi üretim kapasitesini artırarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir. Sonuç olarak, bir ülkenin kalkınma sürecindeki performansı, eğitim sisteminin etkinliği ile de yakından ilgilidir.

Ancak ekonomik büyümeyi hızlandırmak için eğitime yatırım yapmak gerekir. Örneğin Mulyana (2019) yatırımı, gelecekte bir dizi fayda elde etmek amacıyla şu anda gerçekleştirilen fon aktarımı veya başka kaynakların eğitime yönlendirilmesine yönelik bir taahhüt olarak tanımlanmaktadır. Yatırım, temel olarak sermayenin yatırım faaliyetidir.²⁰⁷ Burada sermaye, para, mal veya beceri ve beceriler biçiminde olabilen Beşeri sermayesi şeklinde de olabilir. Yatırım, gelecekte kâr elde etmek için yalnızca ana sermaye olarak parayı değil, aynı zamanda bir insanın sahip olduğu beceri ve beceriler biçiminde insan kaynaklarını da içermektedir.

Yatırım faaliyetleri, bir kişinin beceri ve becerilerinin daha iyi ve daha fazla artacağı eğitim ile yakından ilgilidir. Yatırım yapmak isteyen her birey, bulunduğu koşullara göre

²⁰⁵ M. Şimşek, C. Kadılar, “Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi”, *Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF. Dergisi*, 2010. Cilt:11, Sayı:1, S:115-140.

²⁰⁶ S. Çalışkan, M. Karabacak, M. Oytun, “Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi : 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım)”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2011. Cilt:11, Sayı:21, S:29-48.

²⁰⁷ D. Mulyana, “Pengertian Investasi”, <http://deden08m.com/2009/02/materi-1-pengertian-investasi.pdf/>, Erişim T: Ocak 2019.

eğitim harcaması yapar ancak bu harcamanın hem parasal hem zaman maliyeti bulunmaktadır. Örneğin, üniversiteye giden bir kişi yükseköğretim için, zaman ve enerji harcamaktadır. Burada elde edilecek yatırım geliri, üniversiteden mezun olduğuna dair ve bir işe başvurmak için kullanılabilir bir diplomadır. Uygun gelirle elde edilen işler, geçmişte yapılan yatırımlardan elde edilen kârın bir şeklidir. Ülke açısından bakıldığında eğitim, uluslararası sosyal arenada uluslararası refah ve rekabet edebilirliğin artırılması için insan kaynağının geliştirilmesine yönelik yapılan yatırımdır. Bu nedenle politika yapıcıların uygulayabileceği mikro ve makro yaklaşımlar bulunmaktadır.

Mikro Yaklaşım: Mikro (birey) düzeyde yapılan çeşitli araştırmalar, ek eğitim yıllarına bağlı olarak refahın arttığını, eğitim düzeyine göre artan getirilerin olduğunu göstermektedir. Mikroekonomi açısından bakıldığında, insan kaynağına yapılan her bir yatırım, iş dünyasında başarının ve verimliliğin temel belirleyicilerinden biridir. Eğitim, işgücü piyasasına erişimde büyük fırsatlar sunduğu gibi, kariyer açısından ilerlenmesi ve gelir dâhil olmak üzere mesleki durumunun iyileştirilmesi açısından çok önemlidir. Eğitim aynı zamanda sektördeki teknolojik gelişimlerin önünü açmaktadır ve teknik değişikliklere önemli bir katkı sağlamaktadır.

Makro Yaklaşım: Makro düzeyde, bir ülkenin rekabet gücünün ve üretiminin yalnızca fiziksel sermayedeki yatırımların birikim seviyesi değil, aynı zamanda insan kaynaklarına endeksli yatırımlara da bağlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, eğitim ve öğretime yatırım biçimleri, yalnızca emek verimliliğini arttırmakla kalmaz, aynı zamanda sağlık, suçta azalma ve sosyal uyum üzerinde de olumlu bir etkiye sahip olur. İnsan kaynaklarına yapılan bir yatırım olarak eğitim, toplum üzerinde pozitif bir etkiye de sahiptir. İşgücünün eğitim düzeyi ne kadar yüksekse ise toplam faktör verimliliği o kadar yüksektir. Ayrıca, daha eğitimli çalışanlar yeniliklere daha açıktır ve dolayısıyla eğitim, toplam faktör verimliliğini pozitif etkilemektedir.

Sanayi sektörü açısından eğitime yatırım yapmak da daha üretken olmak için belirleyici bir faktördür. Eğitim, işgücünün becerilerini, bilgilerini, yeteneklerini ve tutumlarını geliştirecektir. İşçilerin eğitim düzeyi ne kadar yüksek olursa verimlilik o kadar yüksektir. İşçilerin verimliliğindeki artış, eğitimden edinilen teknik becerilere sahip olmaktan

kaynaklanmaktadır. Emekteki verimliliğinin yükselmesinin bir diğer nedeni, daha yüksek performans elde edebilmek için yeteneklerin her zaman iyileştirilmesi çabasıdır. Her bir çalışanın üretkenliği, her bir çalışanın fiziksel çalışmasının sonuçlarından, yani iş çıktısını üretmek için kullandıkları girdiyle (zaman, maliyet ve enerji) bakılarak ölçülmektedir.

Öte yandan, sektördeki genel üretkenliğin hem sermaye hem de emek için fayda sağlayacağı gözlemlenmiştir. Endüstriyel verimlilik seviyesi ne kadar yüksek olursa, çalışanların ortalama maaşları veya gelirleri de o kadar yüksek olur ve de ilgili sektör için büyüme olasılığı artar. Elde edilen ampirik bulgular, işgücünün eğitim düzeyi ne kadar yüksek olursa, gelirlerine yansıyan verimin de o kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Kısacası elde edilen sonuçlar, daha yüksek eğitim seviyelerinin daha yüksek düzeyde iş verimliliğine yol açtığını ifade etmektedir.²⁰⁸

Dolayısıyla, bir yatırım olarak eğitim, üretken bir yatırım olarak görülebilir ve de aksi bir net fayda sağlamadıkça tüketilen bir şey olarak görülmez. Sosyal, kültürel ve politik alanlardaki çeşitli olumlu katkılarının yanı sıra, etkili bir eğitim sistemi, nitelikli işgücü ve verimlilik artışını ekonomik açıdan geliştirir, rekabet gücünü artırır ve ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunur. Bu bağlamda, politika yapıcılar öncelik olarak nitelikli ve üretken işgücü için eğitim sisteminin temellerine odaklanmalıdır. İlköğretimden yükseköğretime kadar tüm eğitim seviyelerine ilişkin eğitim harcamalarını yükseltmek için politikalar uygulanması, bir çıkarım olarak ifade edilebilir.

Bu çalışmada, 1975-2015 dönemlerinde Türkiye'deki eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Literatürdeki geçmiş çalışmalarla paralel bir sonuç olarak, eğitim harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle yükseköğretimde eğitime daha fazla kaynak tahsis edilmesi, üniversitelerin bilgi üretme, paylaşma ve üretim süreçlerini aktarma fırsatlarının artırılmasına yol açmakta ve bu durum Türkiye'nin ekonomik büyüme

²⁰⁸ D. Andriani, S. Sumiyati, Suropto, "Enhancing the Effectiveness of Online Tutorial for Economics Education Final Assignment to Improve Student Mastery", <http://repository.ut.ac.id/3779/1/2014-ln-005.pdf>, Erişim T: Ocak 2019.

sürecine önemli katkıda bulunmaktadır. Kısacası, yükseköğretime yapılan yatırımlar Türkiye ekonomisinin büyüme performansını olumlu yönde etkilemektedir.

Benzer bir sonuç (yükseköğretime yapılan yatırımların ekonomik büyüme performansı üzerindeki olumlu etkisi) Endonezya ekonomisi için de elde edilmiştir. İki ekonomi arasında karşılaştırma yapmak gerekirse, 1975-2015 yılları arasındaki verilere göre, Endonezya'nın ekonomik büyümesinin aynı yıllardaki Türkiye ekonomisindeki büyüme oranlarına göre daha istikrarlı olduğu söylenebilir. Bu dönemde Endonezya politik olarak da istikrarlı bir seyir göstermiştir.

Sonuç olarak, her iki ülke de ekonomik büyümeyi daha istikrarlı bir şekilde sürdürebilmenin temel unsurunu beşerî sermayelerinin yüksekliği olarak görmektedir. Bu bağlamda beşerî sermayelerinde artış sağlayabilecek politikaları desteklemek için özellikle yükseköğretim başta olmak üzere eğitime yapılan yatırımları arttırmaktadır. Ayrıca, iki ülkenin eğitim programları bağlamında karşılıklı hareketliliği de son yıllarda arttırdığı görülmektedir. Bunun temel bir örneği olarak, her iki ülke de lisans ve lisansüstü programlarına burslar vererek mevcut iş birliği seviyesini arttırmaya çalışmaktadır. Bu politikaların artarak devam etmesi iki ülkeye de fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Acemoglu, Daron ve Autor, David. 2001. "Lectures in Labor Economics", Boston; MA: MIT Manuscript.

Ateş, Sanlı., Çabuk, H. Altan., ve Erk, Nejat. "Long-Run Growth & Physical Capital - Human Capital Concentration". Çukurova Üniversitesi, Mimeo.

Awel, Ahmed Mohammed. 2013. "The long-run Relationship between Human Capital and Economic Growth in Sweden", Munich: University Library of Munich Working Paper, No. 45183.

Azariadis, Costas. ve Drazen, Allan. 1990. "Threshold Externalities in Economic Development", Quarterly Journal of Economics, 105 (2), 501-526.

Badan Pusat Statistik (BPS-Statistics Indonesia). 2018. "Keadaan Angkatan Kerja di Indonesia", Jakarta: BPS-Statistics Indonesia.

Barro, Robert J. 2001. "In: Helliwell JF The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-Being", Education and Economic Growth, Paris: OECD.

Barro, Robert J. ve Martin, Xavier Sala-i. 1995. "Economic Growth", London: The MIT Press.

Becker, Gary S. 1965. "Human Capital: A Theoretical Approach and Empirical Analysis with Special Reference to Education", New York: Columbia University Press.

Birleşmiş Milletler. 2015. "The Millennium Development Goals Report 2015", New York: Birleşmiş Milletler.

Birleşmiş Milletler. 2018. "World Economic Situation and Prospects 2018", New York: Birleşmiş Milletler.

Gomez, Faustino Cardoso. 2000. "Manajemen Sumber Daya Manusia", Andi Ofset: Yogyakarta.

Çelik, Zafer., Gür, Bekir S. ve Yurdakul, Serkan. "Yükseköğretime Bakış 2018 İzleme Ve Değerlendirme Raporu", Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik, Araştırmalar Merkezi.

Dahlin, Bruce. 2002. "The Impact of Education on Economic Growth : Theory, Findings and Policy Implications", Duke University, Mimeo.

Dang, Giang, ve Sui Pheng, Low. 2015. "Theory of Economic Development", Infrastructure Investments in Developing Economies, Singapur: Media Singapore.

Delors, Jacques. 1996." Learning: The Treasure Within", Paris: UNESCO Press.

Denison, Edward Fulton. 1962. The Sources of Economic Growth in the United States and the Alternatives before Us, New York: Committee for Economic Development.

Denison, Edward Fulton. 1967. Why Growth Rates Differ: Post War Experience in Nine Western Countries. Washington DC: The Brookings Institution.

Djaja, Komara. 2009. "Impact of the Global Financial and Economic Crisis on Indonesia: A Rapid Assessment, (Bangkok and Geneva: ILO Regional Office for Asia and The Pacific ILO Policy Integration and Statistic Department.

Dünya Bankası Grubu (World Bank Group). 2010. "Stepping Up More Skills (for More Jobs and Higher Productivity)" Washington, D.C: Dünya Bankası.

Dünya Bankası Grubu (World Bank Group). 2018. "Learning to Realize Education's Promise", Washington D.C.: World Development Report, World Bank.

Fahri Altay, N. 2011. Üstün Mesleki Eğitim Sistemi, Etüd-Araştırma Servisi Araştırma Raporu, Konya: Konya Ticaret Odası.

Fitzsimons, Peter. 1999. "Human Capital Theory and Education", International Encyclopedia of Education, Oxford.

Goldin, Claudia. 2014. "Human Capital", Harvard University and National Bureau of Economic Research Manuscript, Boston, MA: Harvard University.

Hamalik, Oemar. 2005. "Pengembangan Sumber Daya Manusia (Manajemen Pelatihan Ketenagakerjaan) Pendekatan Terpadu", PT. Jakarta: Bumi Aksara.

Hanushek, Eric A. & Woessmann, Ludger. 2007. "Education Quality and Economic Growth", World Bank Policy Research Working Paper, No. 4122.

Hanushek, Eric A. & Woessmann, Ludger. 2010. "Education and Economic Growth", International Encyclopedia of Education, Oxford.

Hasoloan, Maruli A. "A Country Report: The Indonesian Labor Market", The OECD Forum on the Restated OECD Jobs Strategy, Paris: OECD.

Jacobs, James. 2012. "The Essential Role of Community Colleges in Rebuilding the Nation's Communities and Economies", New York: Universities and Colleges as Economic Drivers: Measuring Higher Education's Role in Economic Development.

Johnson, David W. ve Johnson, Roger T. 1974. "Effect of Cooperative, Competitive, and Individualized Goal Structure on Learning Outcomes", Minnesota: University of Minnesota.

Jones, Gavin W. 2014. "The 2010 – 2035 Indonesian Population Projection Understanding the Causes, Consequences and Policy Options for Population and Development", Jakarta: United Nation Population Fund Indonesia.

Johnson, David W. ve Johnson, Roger T. 1974. "Effect of Cooperative, Competitive, and Individualized Goal Structure on Learning Outcomes", University of Minnesota, Manuscript.

Johnstone, D. Bruce. ve Lane, Jason E. 2012a. "Higher Education and Economic Competitiveness", Universities and Colleges as Economic Drivers: Measuring Higher Education's Role in Economic Development, Manuscript.

Johnstone, D. Bruce. ve Lane, Jason E. 2012b. "The Diversity of University Economic Development Activities and Issues of Impact Measurement", Universities and Colleges as Economic Drivers: Measuring Higher Education's Role in Economic Development, Manuscript.

Keeley, Brian. 2007. "OECD Insights Human Capital: How what you Know Shapes your Life", Paris:, OECD Insight, The Value of People.

Kementerian PPN/Bapenas. 2017. "Visi Indonesia 2045", Jakarta: Kementerian PPN/Bapenas.

Loening, Josef, B. Bhaskara Rao, ve Rup Singh. 2010. "Effects of Schooling Levels on Economic Growth: Time-series Evidence from Guatemala", Munich: University Library of Munich Working Paper, No. 23665.

Markusen, Ann. 2008. "Human versus Physical Capital Government's Role in Regional Development", In: Public Policy for Regional Development, London: Routledge.

MEB, 2012. "Meslekî Ve Teknik Eğitim; Strateji Belgesi ve Eylem Planı (Taslak) 2013-2017". Ankara: MEB.

Nayantara, Sarma. ve Noman, Majid. 2018. "Employment and Growth in Indonesia (1990-2015)", International Labour Office Employment Working Paper, No. 239, Geneva: International Labour Office.

OECD. 2017. "Education At Glance". Paris: OECD.

OECD. 2018. "Active with Indonesia", Paris: OECD.

Özdemir, Ali Murat ve Özdemir, Gamze Yücezan. 2008. "Sermayenin Adaleti, Türkiye'de Emek ve Sosyal Politika", Ankara: Dipnot Yayın Evi.

Renstra, Fele "Rencana Strategis Kementerian Pendidikan dan Kebudayaan Tahun 2015-2019". Jakarta: Mimeo.

Salim, Zamroni. "Indonesia in the G20: Benefits and Challenges Amidst National Interests and Priorities", Jakarta: Mimeo.

Shaffer, David F. ve Wright, David J. 2010. "How Higher Education Institutions Are Working to Revitalize Their Regional and State Economies", In: A New Paradigm for Economic Development, Albany, NY: The Nelson A. Rockefeller Institute of Government.

Silalahi, Parulian. 2018. "Di Tahun 2018 Lapangan Kerja Indonesia Melampaui Target Rkp 2018 dan Rpjmn 2015-2019", Jakarta: Kementerian PPN/Bappenas.

Sikula, Andrew F. 2011. "Manajemen Sumber Daya Manusia", Erlangga (Translation), Bandung, Jakarta: Mimeo.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014. "Onuncu Kalkınma Planı, İstihdam ve Çalışma Hayatı Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.

Tosepu, Yusrin Ahmad. 2017. "Arah Pendidikan Tinggi Indonesia", Makassar.

Wilson, Rob A. ve Briscoe, Geoff. 2004. "The Impact of Human Capital on Economic Growth: A Review", Office for Official Publications of the European Communities: Lüksemburg.

MAKELELER

Aksu, Levent. 2016. "Türkiye’de Beşeri Sermayenin Önemi: İktisadi Büyüme İle İlişkisi, Sosyal ve Stratejik Analizi", *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 68-129.

Arshed, Noman. ve Hanif, Nadia. 2016. "Relationship between School Education and Economic Growth: SAARC Countries", *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6 (1), 294-300.

Bahçeci, Zafer., Kaya., Volkan Hasan., Kaya, Elif., 2016. "Atatürk’ün Eğitime Bakışı Üzerine Bir Çalışma - A Study on Atatürk’s View on Education", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 6 (3), 297-303.

Barro, Robert. J. 1991. "Economic Growth in a Cross Section of Countries". *Quarterly Journal of Economics*, 106 (2), 407-443.

Çakmak, Erol. ve Gümüş, Sevda. 2005. “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Kalkınma: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1960-2002)”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60 (1), 59-72.

Çalışkan, Sadan., Karabacak, Mustafa., ve Oytun, Meçik. 2013. “Türkiye’de Eğitim-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1923-2011 (Kantitatif Bir Yaklaşım)”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11 (21), 29-48.

Chaudary, Imran Sharif., Farid, Mummad Zahir., ve Malik, Muhammad Shaukat. 2012. “How does Human Capital Formation Affect Labor Forces Participation in Pakistan? A Primary Data Analysis”, *Canadian Social Science*, 8 (4), 162-171.

Davies, Howard. ve Ellis, Paul. 2000. “Porter’s ‘Competitive Advantage of Nations’: Time for a Final Judgment?”, *Journal of Management Studies*, 37 (8), 1189-1214.

Fahmi, Mohamad ve Mulyono, Yeni Oktavia. 2015. “Pendidikan, Human Capital ataukah Signaling? Studi Kasus Indonesia Education, Human Capital or Signaling? The Case of Indonesia”, *Jurnal Ekonomi dan Pembangunan Indonesia*, 15 (2), 113-120.

Fogel, Robert William. 1990. “The Conquest of High Mortality and Hunger in Europe and America: Timing and Mechanisms”, *NBER Working Paper*, No. 16, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

Hanushek, Eric A. 2013. “Economic Growth in Developing Countries: The Role of Human Capital”, *Economics of Education Review*, 37, 202-214.

Hasibuan, Hayati Sari. 2017. “The Development and Labor Situation, in Indonesia”, *Japan Labor Issues*, 1 (3), 33-40.

Hirsch, Carina ve Sulis, Giovanni. 2009. “Schooling, Production Structure and Growth: An Empirical Analysis on Italian Regions”, *Rivista Italiana Degli Economisti*, Società Editrice il Mulino, 2009 (3), 395-420.

Imansyah, Muhammad Handry., vd. 2014. "Impact of Global Financial Crises on the Indonesian Economy: An Input-Output Analysis", *China-USA Business Review*, 13 (9), 573-591.

Kaplan, Leslie S., Owings, William A., Pırım, Zafer. 2012. "Education as an Investment in Turkey's Human Capital: A Work in Progress", *Eurasian Journal of Business and Economics*, 5 (10), 45-70.

Kılıç, Ramazan. 1999. "Türkiye'de Yükseköğretimin Kapsami Ve Tarihsel Gelişimi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 289-310.

Korkmaz, Melisa. 2015. "Türkiye'de Mesleki Eğitim", *İTO AR-GE Bülten Dergisi*, Ocak-Şubat 2015, 38-42.

Kurniawan, Riza Y. 2016. "Identifikasi Permasalahan Pendidikan Di Indonesia Untuk Meningkatkan Mutu Dan Profesionalisme Guru", *Konvensi Nasional Pendidikan Indonesia (KONASPI) VIII Tahun 2016*, 1415-1420.

Lucas, Jr. Robert E. 1988. "On The Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, 22 (1), 3-42.

Mankiw, N. Gregory., Romer, David. ve Weil, David N. 1992. "A Contribution To The Empirics Of Economic Growth", *Quarterly Journal of Economics*, 107 (2), 407-437.

Mariana, Dragoescu R. 2015. "Education as A Determinant of The Economic Growth: The Case of Romania", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 197, 404-412.

McMahon, Walter W. 1998. "Education and Growth in East Asia", *Economics of Education Review*, 17 (2), 159-172.

Mercana, Mehmet. 2013. "The Relationship between Education Expenditure and Economic Growth in Turkey: Bounds Testing Approach", *European Academic Research*, 1 (6), 1155-1172.

Mercana, Mehmet. ve Sezer, Sevgi. 2014. “The Effect of Education Expenditure on Economic Growth: The Case of Turkey”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 109, 925-930.

Meulemeester, Jean-Lucde ve Rochat, Denis, 1995. “A Causality Analysis of the Link between Higher Education and Development”, *Economics of Education Review*, 14 (4), 351-361.

Mitra, Aditi. ve Stephen, J. Turnovsky. 2013. “The Interaction between Human and Physical Capital Accumulation and the Growth-Inequality Trade-off”, *Journal of Human Capital*, 7 (1), 26-75.

Munirah. 2015. “Sistem Pendidikan di Indonesia: Antara Keinginan dan Realita”, Auladuna, Makassar, *Jurnal Pendidikan Dasar Islam*, 2 (2), 233-245.

Şahin, İsmail, Fındık, Tayfun. 2007. “Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (3), 65-86.

Schultz, Theodore W. 1961. “Investment in Human Capital”, *American Economic Review*, 51 (1), 1-17.

Stokey, Nancy L. 1988. “Learning by Doing and the Introduction of New Goods”, *Journal of Political Economy*, 96 (4), 701-717.

Şimşek, Muammer ve Kadılar, Cem. 2011. “Türkiye’de Beşeri Sermaye, İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Nedensellik Analizi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11 (1), 115-140.

Telatar, Osman Murat. ve Terzi, Harun. 2010. “Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyüme Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 24 (2), 197-214.

Yanikkaya, Halit. 2001. “Convergence: A Cross Country Empirical Analysis”, *Yönetim ve Ekonomi*, 7 (1), 139-161.

Yörük, Sinan., Dikici, Abdullah., Uysal, Ahmet. 2002. “Bilgi Toplumu ve Türkiye’de Mesleki Eğitim”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), 299-312.

İNTERNET KAYNAKLARI

Amraoui, Ahmed El. and Edroos, Faisal. (aljazeera). Is Turkish secularism under threat?. <https://www.aljazeera.com/indepth/features/turkish-secularism-threat-180528131157715.html>. 21 Temmuz 2019.

Andriani, D., S. Sumiyati, Suripto, “Enhancing the Effectiveness of Online Tutorial for Economics Education Final Assignment to Improve Student Mastery”. <http://repository.ut.ac.id/3779/1/2014-ln-005.pdf>, 4 Ocak 2019.

Asefa, Sisay and Huang, Wei-Chiao. “Introduction (to Human Capital and Economic Development)”. eds. Kalamazoo. MI: W.E. Upjohn Institute for Employment Research. http://research.upjohn.org/up_bookchapters/580, 14 Ocak 2019.

Bajpai, Prableen. The World's Top 20 Economies. <https://www.investopedia.com/insights/worlds-top-economies/>, 5 Ocak 2019.

Birleşmiş Milletler. “Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1)”. <http://sustainabledevelopment.un.org>, 11 Aralık 2018.

BMKP. <http://www.undp.org>, 1 Mayıs 2018.

BMKP. “Türkiye’de Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Kanalıyla – Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin Yerleştirilmesi”. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070424-1-1.doc>, 5 Aralık 2018.

Dilas, Dragana Borenovic. Mackie, Christopher. Huang, Ying. Trines, Stefan. “Education in Indonesia”. <https://wenr.wes.org/2019/03/education-in-indonesia-2>, 21 Temmuz 2019.

Economic Outlook. <http://www.invest.gov.tr/en-us/turkey/factsandfigures/pages/economy.aspx>, 6 Temmuz 2019.

Eğitim Formu Girişimi, <http://www.egitimreformugirisimi.org/euronews-turkiye-okul-terk-etmede-avrupa-birincisi/>, 12 Temmuz 2019.

Encyclopædia Britannica, Inc. <https://www.britannica.com/place/Turkey/Political-developments-1970s-to-90s>, 11 Temmuz 2019.

Indonesia GDP Annual Growth Rate. <https://tradingeconomics.com/indonesia/gdp-growth-annual>, 3 Aralık 2018.

Investopedia. “Economic Growth”. <https://www.investopedia.com/terms/e/economic-growth.asp>, 4 Şubat 2019.

Kemenristekdikti. “Menristekdikti: Pendidikan Tinggi Memiliki Kontribusi Penting Bagi Ekonomi dan Industri Indonesia”. <https://ristekdikti.go.id/kabar/menristekdikti-pendidikan-tinggi-memiliki-kontribusi-penting-bagi-ekonomi-dan-industri-indonesia/>, 21 Ağustos 2019.

Mulyana, Deden. “Pengertian Investasi”. <http://deden08m.com/2009/02/materi-1-pengertian-investasi.pdf/>, 7 Ocak 2019.

OECD. <http://www.oecd.org/>, 19 Aralık 2017.

OECD. <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/turkey>, 28 Aralık 2017.

Presidency of the Republic of Turkey Investment Office. <http://www.invest.gov.tr/>, 3 Temmuz 2019.

Presidency of the Republic of Turkey Investment Office. <http://www.invest.gov.tr/enS/investmentguide/investorsguide/Pages/DemographyAndLaborForces.aspx>, 13 Aralık 2017.

Presidency of the Republic of Turkey Investment Office. <http://www.invest.gov.tr/en-US/sectors/Pages/WellnessAndTourism.aspx>, 3 Temmuz 2019.

TEDMEM (2018). Bir Bakışta Eğitim 2018, <https://tedmem.org/mem-notlari/degerlendirme/bir-bakista-egitim-2018>, Erişim Tarihi: 4 Temmuz 2019.

The Telegraph. <https://www.telegraph.co.uk/travel/destinations/asia/indonesia/articles/indonesia-facts/>, 11 Aralık 2018.

USAID. <https://www.usaid.gov/who-we-are/usaid-history>, 14 Aralık 2018.

Vela, Justin. “As Turkey Changes - So Does Its View of the Founding National Hero - Atatürk,”. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2012/06/as-turkey-changes-so-does-its-view-of-the-founding-national-hero-atat-rk/258802/> 13 Temmuz 2019.

World Bank. “Physical Capital: The Role of Infrastructure in Green Growth Strategies”, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/6058>, 4 Aralık 2018.

World Bank. Open Data. <https://data.worldbank.org/indicator/> , 17 Ağustos 2019.

World Bank. Press Release: “Indonesia’s Strong Public Policy Action and Investments in its People is Key for Growth and Productivity”. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/10/11/indonesias-strong-public-policy-action-and-investments-in-its-people-is-key-for-growth-and-productivity>, 3 Temmuz 2019.

World Bank. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/10/11/indonesias-strong-public-policy-action-and-investments-in-its-people-is-key-for-growth-and-productivity>, 4 Kasım 2018.

YÖK. “2018 - Üniversite Yıllık İzleme ve Değerlendirme Raporunu Açıkladı“. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2019/2018-universite-izlemevedegerlendirme-raporu.aspx>, 5 Temmuz 2019.